België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 10

Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie

Luc De Vos en Frank Decat

bron
Luc De Vos en Frank Decat, *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 10: Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie*. DNB/Uitgeverij Peckmans, Kapellen 1990

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vos_066belg01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

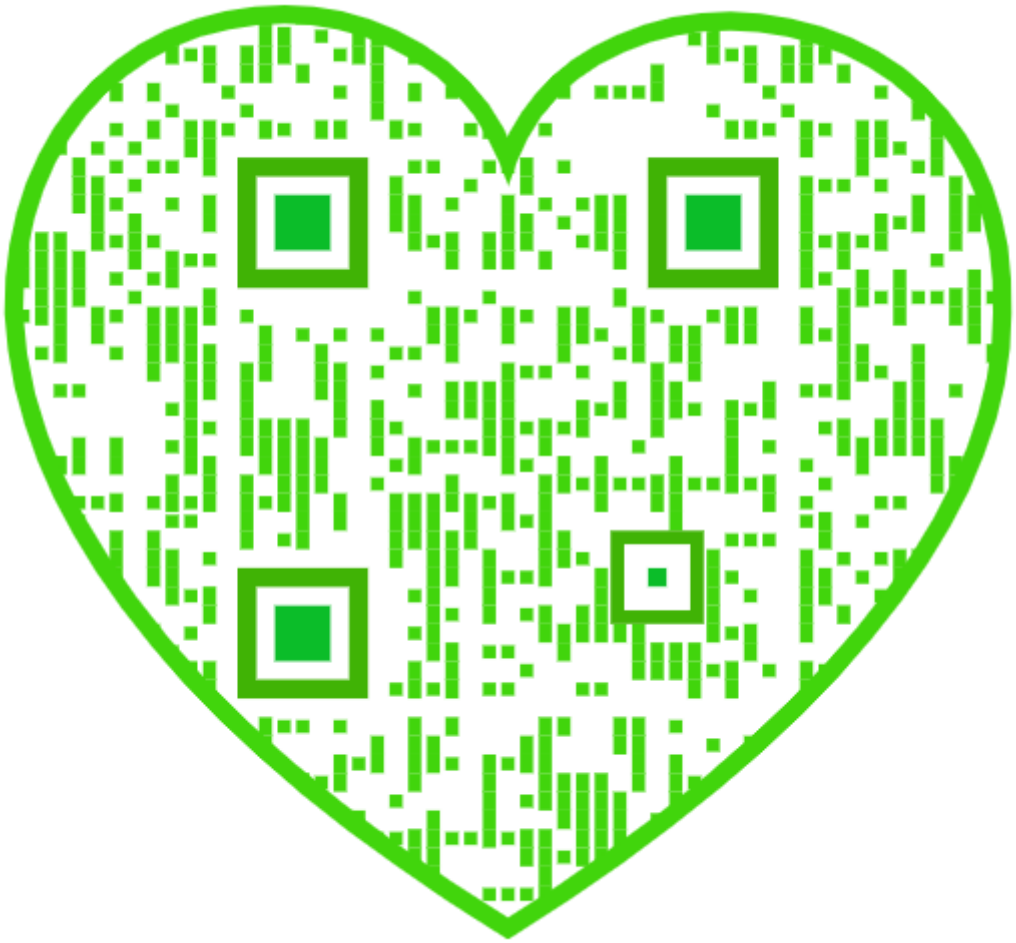

Inleiding

De nederlaag van het leger in mei 1940, na nauwelijks 18 dagen strijd, bezorgde België een ongelooflijke kater. Het contrast met de Eerste Wereldoorlog was geweldig, en dat niettegenstaande de enorme materiële inspanning. Toch was het grootste deel van de bevolking opgelucht omdat een einde kwam aan angst en onzekerheid.

Over het onderwerp verschenen onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog een aantal werken. De meeste werden in het Frans gepubliceerd. Bij de 50ste verjaardag van de inval in België leek het ons de gelegenheid om in het Nederlands de operaties te bespreken, en dat door te steunen op even zoveel jaren historiografie.

Vele monografieën lijden onder het euvel dat ze geschreven werden door officieren die onvoldoende historisch geschoold waren, of door historici die niet gevormd waren op militair vlak. Bovendien wordt de geschiedenis van de veldtocht van mei 1940 vaak vermengd met de Koningskwestie, met de strijd tussen de katholieken en de anderen, met de tegenstelling tussen Vlamingen en Franstaligen .... Tenslotte gaat het hier om een stukje recente geschiedenis. De eer van allerlei acteurs wordt nog altijd kost wat kost verdedigd door familie en vrienden.

Ook mag de lezer nooit uit het oog verliezen dat dit fragmentje krijgsgeschiedenis een onderdeel is van zowel de militaire geschiedenis, als de geschiedenis van de internationale betrekkingen. Beide zijn op hun beurt een deel van de algemene geschiedenis.

Wij volgen de Belgische krijgsmacht en de veiligheidspolitiek vanaf 1918. Een aantal data o.a. 1925, het verdrag van Locarno; 1936 de Onafhankelijkheidspolitiek; 1938 de Conferentie van München; 1939 de mobilisatie en het uitbreken van de oorlog spelen hierin een belangrijke rol. De onwezenlijke Schemeroorlog krijgt een ruime plaats in ons verhaal. Vervolgens bestuderen we de tegenover elkaar staande krachten en hun intenties. De 18-daagse Veldtocht komt uitvoerig aan bod en nogal wat weinig bekende details krijgen een plaatsje. Met de naweeën wordt het feitenrelaas afgerond. Allerlei politieke, strategische en tactische beschouwingen zorgen voor de nodige diepgang. Enkele documenten, getuigenissen en belangrijke politieke gebeurtenissen krijgen een aparte plaats. Het geheel ondersteunen we door beeldmateriaal en kaartjes.

We hopen dat het militair-technische jargon als ‘voorbijsteken’, ‘exploiteren’ e.d. de lezer niet al te zeer zal storen. De betekenis van deze woorden zal vlug duidelijk worden uit de tekst. Er rest ons de aangename taak al degenen te bedanken die bijdroegen tot het welslagen van dit werk; onze illustere voorganger Prof. Dr. em. J.L. Charles, Lic. P. Schrijvers, luitenant Lic. W. Steurbaut, luitenant Lic. J. De Meyer, Lic. W. Heyvaert, fotografe L. Annerel, onze vlijtige secretaresse M. Battiau, het legermuseum voor het ter beschikking stellen van het iconografisch materiaal, H. Van De Vijver en de BRT- ploeg en, last but not least, ons thuisfront.

Van Versailles tot de Onafhankelijkheidspolitiek, 1918-1936

De opgelegde neutraliteit had België in 1914 niet kunnen behoeden voor de Duitse invasie. Reeds tijdens de oorlog klonk de roep naar volledige soevereiniteit. Gedurende de besprekingen te Versailles bracht België dit probleem te berde, waarop de opgelegde neutraliteit ongedaan gemaakt werd. Maar geïsoleerd voelde België zich niet veilig. Ook de nieuw opgerichte Volkenbond kon het niet geruststellen. Daarom poogde het met Frankrijk en vooral Groot-Brittannië een defensief verdrag te sluiten. Op die wijze wilde het een eventuele Duitse revanche voorkomen. Had het Eupen, Malmédy, Sankt-Vith en de beide Moresnets niet ingepikt? Officieel heette het desannexeren! De bezetting van het Rijnland, waar ook België aan deelnam, was beperkt tot 15 jaar. Bovendien was de Duitse weerbaarheid helemaal niet gebroken. Het door Fransen en Belgen gesteunde separatisme in het Rijnland kwam niet van de grond. Duitsland had aan de periferie een beetje territorium moeten prijsgeven, maar het bleef de belangrijkste en potentieel sterkste staat van het continent.

Gans anders was het gesteld met de katholieke Dubbelmonarchie. Het nationalisme en de doelbewuste politiek van de Amerikaanse president Woodrow Wilson hadden geleid tot het uiteenspatten van het conglomeraat. Oostenrijk en Hongarije waren voortaan twee kleine, hulpbehoevende staatjes. Meteen was een belangrijke factor van stabiliteit in het Balkangebied verdwenen. Duitsland en Rusland hadden op termijn de handen vrij.

Groot-Brittannië ging niet in op de Belgische toenaderingspogingen. Het vreesde het Franse overwicht op het continent en wenste de economische heropstanding van Duitsland. Heel wat Britse politici, o.a. Winston Churchill, waren beducht voor een communistische machtsovername, eventueel met Russische hulp. Ontgoocheld wendde België zich tot Frankrijk. Dat land beloofde België de economische controle over het Groothertogdom Luxemburg.

Vanaf januari 1920 begonnen Frans-Belgische onderhandelingen. Generaal Henri Maglinse, sinds 4 februari 1920 de nieuwe Belgische stafchef, was eerder Fransgezind. Was zijn echtgenote immers geen Française? Eveneens op 4 februari volgde de liberaal Paul-Emile Janson zijn partijgenoot Fulgence Masson op als minister van Oorlog. Hij was meteen de eerste die de titel ‘minister van Landsverdediging’ droeg. De Duitse onwil met betrekking tot de herstelbetalingen en vooral de interventie van de *Reichswehr* in de gedemilitariseerde zone tijdens de opstand van de Spartakisten (communisten) leidde tot de Frans-Belgische bezetting van Frankfurt in april 1920. De toenadering tussen Frankrijk en België werd nog bevorderd door de Britse afkeuring van deze interventie.

Op 7 september 1920 kwam het tot de ondertekening van een akkoord. Het beoogde doel werd opgenomen in een briefwisseling die later zou gepubliceerd worden. Het militaire akkoord en de daaruit voortvloeiende maatregelen om aan een conflict het hoofd te bieden werden echter geheim gehouden. Het verdrag voorzag het Franse en het Belgische effectief dat deel moest nemen aan de bezetting van het Rijnland en dat in geval van crisis diende samengebracht te worden. De verdediging van de grens met Duitsland, met inbegrip van de oostgrens van Luxemburg, zou gecoördineerd worden.

Ook koning Albert, die nochtans een fervente verdediger was van onze soevereiniteit, steunde het akkoord. Hij hoopte dat het een overdreven verzwakking van ons defensieapparaat zou tegengaan. Het was in de jaren '20 immers moeilijk de verdediging van het land te motiveren, aangezien het vijandbeeld zo goed als verdwenen was.

De Vlaamse publieke opinie verzette zich tegen het akkoord. Men vreesde namelijk dat het zou bijdragen tot de versterking van het 'Franse element'. De socialisten waren beducht voor het 'militaristisch' karakter van het akkoord. Het waas van geheimzinnigheid wekte onbehagen. De clausule met betrekking tot het neutrale Luxemburg kon men echter moeilijk publiek maken. Trouwens, van 17 tot 25 oktober 1925 voerden de Franse kolonel André Corap en de Belgische majoor Eugène Van Trooyen in burgerkledij verkenningen uit aan de Duits-Luxemburgse grens.

Op 25 juli 1921 ontving België de beloning voor zijn welwillendheid tegenover Frankrijk. Die dag werd immers de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie gesticht, die tot op vandaag stand houdt. Meteen was Luxemburg, o.a. via de Belgische munt, een economische satelliet.

Ondertussen werd Duitsland door politieke extremisten van zowel linkse als rechtse signatuur verscheurd. Alleen de *Reichswehr* kon de anarchie inperken. Die *Reichswehr* was door het Verdrag van Versailles gereduceerd tot 100.000 man. Maar dankzij de kundige leiding van Hans von Seeckt bleef ze een uitstekend instrument. Daar de Duitse regering zich vooral afzette tegen de communisten, zag de Geallieerde Controlecommissie heel wat door de vingers. Een te zwakke *Reichswehr* zou het Bolsjevisme ongetwijfeld tot aan de Franse en Belgische grens gebracht hebben. Ze kon echter niet verhinderen dat de voedingsbodem van het extremisme alsmaar groter werd. In 1922, 1923 trad Duitsland een stadium van hyperinflatie binnen (december 1923, 1 dollar = 4200 miljard mark).

Duitsland had het moeilijk om de herstelbetalingen uit te voeren. Maar er was ook veel onwil mee gemoeid. Bovendien wilden de geallieerde industriëlen niet dat Duitsland in natura betaalde. Dat werd immers beschouwd als concurrentievervalsing. Maar Duitsland had praktisch geen goud. Het in gebreke blijven van de schuldenaar zette Frankrijk ertoe aan om in januari 1923 het Ruhrgebied te bezetten en zelf uit te baten. Ook de Belgische regering was zeer misnoegd over de Duitse wanbetalingen en bovendien vreesde ze een Franse omsingeling. Daarom trokken op 24 januari 1923 Belgische troepen over de Rijn. De regering besloot op 6 april 1923 een bezettingsmacht te voorzien van drie infanteriebataljons en drie artilleriebatterijen. Passieve Duitse weerstand leidde tot financiële chaos. De bezetters verlaagden zich tot daden als het neerhalen van het beeld van Bismarck te München-Gladbach. Links en rechts speelden gretig in op de gekwetste Duitse trots en de reële ontbering. De nieuw opgerichte Nationaal Socialistische Partij en andere nationalistische groeperingen wasten het Duitse leger wit door de dolkstootlegende te verspreiden. Waren het niet socialisten en communisten die de strijders in november 1918, een spreekwoordelijke dolk in de rug gestoken hadden?

De Frans-Belgische interventie had niet het beoogde resultaat en leidde bovendien tot Brits ongenoegen. De elementen van het Belgische leger die deelnamen aan de bezetting waren afkomstig van een leger van twaalf infanteriedivisies en een cavaleriedivisie. De soldaten vervulden een legerdienst van tien maanden in o.a. de infanterie en 13 maanden in de bereden troepen. De liberaal Albert Devèze bekwam in 1923 een verlenging van de legerdienst met twee maanden en twee bijkomende maanden voor de duur van de Ruhrbezetting voor de infanterie. De Vlaamse katholieken hadden hem daarbij gesteund in ruil voor een tweetalige universiteit te Gent en een zekere mate van regionale rekrutering. De pelotons zouden voortaan eentalig zijn qua samenstelling. De opleiding zou gedurende meer dan drie maanden

in de moedertaal geschieden. De Ruhrbezetting en de vele perikelen o.a. van linguïstische aard leidden tot het ontslag van Devèze. Op 6 augustus 1923 werd hij opgevolgd door zijn partijgenoot Pierre Forthomme. Deze economist reduceerde het leger in oktober 1923 tot acht infanteriedivisies en een lichte divisie. Op oorlogsvoet waren 16 divisies voorzien.

Op 17 juni 1925 kwam de eerste Rooms-rode coalitie tot stand. De Vlaamse katholieken poogden te regeren met de Waalse socialisten. Maar de traditionele milieus, ook de katholieke, deden alles om die regering ten gronde te richten. De officieren behoorden tot de gezworen tegenstanders van de nieuwe ploeg. Het opnemen in het regeringsprogramma van de afschaffing van de vier bijkomende maanden die in 1923 gestemd waren, had ze bijzonder gealarmeerd.

Het einde van de Ruhrbezetting (juli 1925) en de handige Duitse diplomatie van minister van Buitenlandse zaken Gustav Stresemann wisten het blijvende westerse wantrouwen grotendeels te doen verdwijnen. Ondertussen was de nationale oorlogsheld, maarschalk Paul von Hindenburg, in april 1925 rijkspresident geworden. Hij had voldoende gezag om de ambities van de nationalisten in te perken. De conferentie van Locarno (oktober 1925) vormde de bekroning van dit alles. Duitsland aanvaardde zijn westgrens, zoals die vastgelegd was in het Verdrag van Versailles, alsook de eeuwige demilitarisering van het Rijnland. Duitse strijdkrachten op de linker Rijnoever gaven Frankrijk en Groot-Brittannië het recht Duitsland aan te vallen zonder consultatie van de Volkenbond. Het gedemilitariseerde Rijnland dekte België. In ruil daarvoor beloofden de westerse Geallieerden af te zien van agressie. Frankrijk, België en Duitsland kregen enerzijds een garantie en stelden zich anderzijds zelf garant. Ook Groot-Brittannië en Italië stelden zich borg. Meteen kwam er een einde aan de te grote afhankelijkheid van Frankrijk en werd ook Groot-Brittannië betrokken in onze veiligheidspolitiek. Het Rijnpact leek dus de problemen in West-Europa te hebben opgelost. M.b.t. de Duitse oostgrens werd niets ten gronde geregeld. Enkel de arbitrage van de Volkenbond werd aanvaard.

De verdragen van Locarno werden in België geestdriftig onthaald. Maar het vijandbeeld vervaagde verder, wat voor de landsverdediging grote problemen stelde. Ondertussen kwam de frank, door toedoen van de conservatieve kringen, onder grote druk te staan en zocht de regering naar een uitweg. Defensie leek het aangewezen terrein om miljoenen te besparen. Daarom namen zowel de minister van Defensie, een generaal, als stafchef Maglinse in januari 1926 ontslag. De eerste minister, de katholieke Leuvenaar Prosper Poullet, vond geen enkel militair bereid de portefeuille van Defensie op zich te nemen. Daarom nam hij zelf ad interim die functie waar. Op 20 januari 1926 werd het leger op vredesvoet gereduceerd tot zes infanteriedivisies en twee cavaleriedivisies. De overhandiging van de emblemen van de ontbonden eenheden aan het Legermuseum op 8 februari 1926 gaf aanleiding tot het uitjouwen van de premier. Oudstrijders, maar ook officieren in burger en in uniform lieten zich daarbij niet onbetuigd. Inmiddels hadden enkele honderden officieren met een gouden handdruk het leger verlaten. Op 11 mei 1926 viel de regering Poullet-Vandervelde, vooral door de erg zwakke positie van de Belgische frank. In de lopende zaken werd de legerdienst op 19 mei 1926 gereduceerd tot tien maand en tot 13 maand voor de bereden troepen. De dag daarop trad een kabinet van nationale unie aan.

Datzelfde jaar had Duitsland zijn oostelijke buur, de Sovjetunie, gerustgesteld. De Sovjets ervaarden de Locarno-verdragen immers als een westers onderonsje dat niet veel goeds beloofde. In april 1926 werd het Rapalloverdrag uit 1922 bevestigd en nog verstevigd. Duitsland zou geen westerse uitvalsbasis tegen de Sovjetunie vormen.

Na moeizame onderhandelingen trad Duitsland in september 1926 toe tot de Volkenbond, waar het zelfs het vijfde permanente lid werd. In het zog van de Locarno-verdragen had de Volkenbond ook een voorbereidende commissie voor een ontwapeningsconferentie opgericht. Zonder de VS en de USSR hadden deze werkzaamheden natuurlijk weinig zin. Daarom richtte de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Aristide Briand, ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de intrede van de VS in de oorlog een oproep tot het Amerikaanse volk. Daarin stelde hij voor de oorlog als politiek dwangmiddel te verbannen. Op 28 december 1927 liet de Amerikaanse staatssecretaris Frank Kellogg weten dat een dergelijk pact aan alle

staten ter ondertekening diende voorgelegd te worden. Mits de erkenning van de wettige zelfverdediging en de naleving van het Volkenbondverdrag en de Akkoorden van Locarno, werd het pact op 27 augustus 1928 plechtig ondertekend te Parijs. Vijftien landen, waaronder Duitsland, plaatsten hun handtekening. Later volgden ook andere staten zoals de Sovjetunie. Uiteindelijk zouden 57 landen het pact aanvaarden.

Door de sfeer van optimisme en ondanks de aanbevelingen van een gemengde commissie die sinds december 1927 functioneerde, werd de legerdienst voor iets meer dan de helft van de dienstplichtigen gereduceerd tot acht maanden. De anderen deden 12, 13 of 14 maanden dienst. Dezelfde militaire wet van 7 november 1928 voorzag ook de nodige kredieten voor de

aankoop van militair materieel en de bouw van forten. De katholiek Charles de Broqueville bekwam de steun van zijn Vlaamse partijgenoten door het benadrukken van de regionale rekrutering en door een wet op het gebruik van de talen bij de krijgsmacht. Voortaan zou ernaar gestreefd worden de dienstplichtigen, ook het reservekader, te kazerneren binnen een straal van 50 km van de woonplaats. Aan de gegronde kritiek op de taalverhouding in het leger werd ook enigszins tegemoet gekomen. Enige kennis van de tweede landstaal zou nodig zijn om onderluitenant te kunnen worden. Om te slagen voor het majoorsexamen, werd iets meer geëist. De onderofficieren moesten de taal kennen van de eenheid waarin ze dienden. De volledige opleiding van de soldaat zou in de moedertaal gebeuren. Compagnies werden eentalig en er zou gestreefd worden naar eentalige bataljons. De militaire overheid zou de taal van de onderofficier of soldaat tot wie ze zich richtte gebruiken. Mededelingen van algemene aard moesten in de twee talen worden gesteld. Voor de briefwisseling met administratieve overheden en particulieren volgde men de wet van 1921. De onrust op taalgebied bleef verder duren. Men weigerde zelfs dienst om taalredenen.

Een ministerieel rondschrijven van 6 mei 1930 holde de nieuwe wet enigszins uit. De bevelen vanaf bataljonsniveau zouden in het Frans gegeven worden. Het Frans zou de diensttaal blijven tussen officieren in actieve dienst. T.a.v. de reserveofficieren zou men de taal gebruiken in dewelke ze hun opleiding kregen, tenzij zij het Frans verkozen.

Ondertussen kwam het Frans-Belgisch militair akkoord weer in opspraak. Op 23 februari 1929 publiceerde de Nederlandse krant het *Utrechtsch Dagblad* een vermeend proces-verbaal van een Frans-Belgische stafbespreking uit december 1927. Naar verluidt werd daar een hypothese besproken voor een aanval tegen Duitsland doorheen Nederland. Onze minister van Buitenlandse Zaken, de liberaal Paul Hymans, ontkende dit voor het Parlement. De Franse regering deed enkele dagen later hetzelfde, maar de publieke opinie in Nederland, Duitsland en Vlaanderen was door het dolle heen. Het proces-verbaal was echter een vervalsing. Het was afkomstig van de dubbelspion Frank Heine, die in opdracht van de Belgische kolonel Frans Duthoy, hoofd van het 2de bureau van de Generale Staf, handelde. Hij werd verondersteld het document in te ruilen voor inlichtingen over het Duitse leger. De betaling ontgoochelde Heine echter zo erg dat hij het vervalste proces-verbaal doorverkocht aan de Fronter Ward Hermans. Deze liet de documenten door het *Utrechtsch Dagblad* publiceren in de hoop het akkoord van 1920 een dodelijke steek toe te brengen. De Belgische justitie arresteerde Heine, die de onechtheid bekende, evenwel zonder de herkomst te verraden. Maar het kwaad was geschied. Duthoy werd verplaatst en zijn dienst zo goed als ontmanteld. Een nieuwe dienst, de *Sûreté publique*, zou voortaan onder het ministerie van Justitie resorteren. Het zou tot 1937 duren vooraleer het ministerie van Defensie opnieuw over contra-spionage elementen zou beschikken.

Na vergaderingen van oktober 1926 tot februari 1927 had een Commissie voor de studie van het vestingsysteem aangeraden de vroegere vestingen Luik (*Position fortifiée de Liège*), Namen (PFN) en Antwerpen (PFA) te moderniseren en de intervallen af te sluiten. In december 1929, met het oog op de evacuatie van het Rijnland het jaar nadien, besloot de Franse regering de Maginot-linie te bouwen. De in de VS begonnen economische crisis liet zich langzaam voelen. De werkloosheid nam toe. Het ogenblik leek gunstig voor grootse werken. Zo werd er begonnen met

het graven van het Albertkanaal tussen Luik en Antwerpen. Sinds 1927 werd immers duidelijk dat een economisch akkoord met betrekking tot o.a. de verbinding tussen Luik en Antwerpen via Maastricht onmogelijk was. Ook het militair aspect, meer bepaald het probleem van de defensie van Nederlands-Limburg, speelde een belangrijke rol in de besluitvorming. Ook bij de bouw werden de militairen betrokken; met hun advies inzake integratie van bunkers en geplande vernielingen werd ernstig rekening gehouden. In 1929 startte de modernisering van de Luikse forten ten oosten van de Maas alsook van twee forten aan de linkeroever. In 1930 volgden de Naamse forten en het fort van Eben-Emael, dat de door Brialmont beschreven opening van Lixhe diende af te grendelen. De eigenlijke bouwwerken voor Eben-Emael startten op 1 april 1932.

Vanaf 1931 ontstond er een hevige discussie over de te volgen defensiestrategie. Enerzijds waren er degenen die de drie vestingen wilden herstellen en het centrum van het land beschermen na een vertragend gevecht. Men zou dan terugvallen op een nationaal bolwerk ten noorden van Leie en Schelde. Gent speelde in dit concept een sleutelrol. Anderzijds waren er diegenen die het ganse land wilden beschermen, ook de Ardennen! Deze laatste visie was in Wallonië erg populair en werd gesteund door de man die eind 1932 opnieuw minister van Landsverdediging werd, Devèze. Maar ook de gepensioneerde generaal Albert Hellebaut, een ex-minister van Defensie, was voorstander van de integrale defensie. Merkwaardig genoeg stond ook Frankrijk die beweging voor. De anglofiele officierselite verdedigde echter het mobiele defensief in het kader van de verhouding der krachten. De meest opgemerkte voorstanders van dit concept waren generaal Emile Galet, die in 1932 als stafchef opgevolgd werd door zijn discipel Prudent Nuyten, en kolonel Raoul Van Overstraeten. Zij wezen erop dat het zinloos was zich hardnekkig te verdedigen tegen een overmacht. Een langzame terugtocht waarbij territorium geruild werd tegen tijd, leek de enige verstandige houding. De buren zouden ons ondertussen zeker te hulp snellen, want zij hadden alle baat bij een soeverein België.

Na een tussenkomst van koning Albert, die aanmaande tot kalmte, kwam een typisch Belgisch compromis uit de bus. Vermits de Antwerpenaren niet zo gelukkig waren met de forten liet men hun stad ongemoeid. Daarentegen werden de forten van Luik en Namen gemoderniseerd. Ook werd er bevolen 5 à 8 km meer oostwaarts vier nieuwe forten te bouwen: Neufchâteau, Battice, Tancrémont (Pepinster) en Sougné-Remouchamps. Het laatste zou er echter nooit komen. De bouw van de drie nieuwe forten, gestart in 1932, beviel de Luikenaren omdat ze hoopten dat hun stad zo buiten schot zou blijven. Daarnaast werd geld uitgetrokken voor bunkers langs de grens en een symbolisch bedrag van 10 miljoen op 700 miljoen voor het Bruggehoofd Gent (TPG). De spanning tussen de twee geboren Ieperlingen Albert Devèze en Prudent Nuyten werd alsmaar groter.

In februari 1932 startten, onder auspiciën van de Volkenbond, ontwapeningsbesprekingen te Genève. In januari 1933 kwam Hitler aan de macht. Er klonk onheilspellende taal ten oosten van de Rijn. In oktober 1933 verliet Duitsland zowel de ontwapeningsconferentie als de Volkenbond. Op 26 januari 1934 sloot Duitsland een vaag verdrag met Polen. Beschermde het zich naar het oosten toe?

Ondertussen poogde België in het kader van zijn integrale defensie iets te doen. Zo werd op 20 maart 1933 het 10de Linie uit Aarlen omgevormd tot een regiment Ardense Jagers. Deze eenheid kreeg de attributen van een elitecorps: als embleem de kop van een everzwijn en de groene muts, die qua vorm geïnspireerd was op die van de Franse Alpenjagers. Weldra zou rond die eenheid, die gekazerneerd werd in Aarlen, Bastenaken en Vielsalm, een zekere mystiek ontstaan. De regionale rekrutering liet toe de soliede Ardense traditie ingang te doen vinden. In 1934 werden de eenheden Grenswielrijders gevormd in Limburg en Luik. Ook zij kregen een eigen muts: de koningsblauwe. Op 18 februari 1934 verongelukte koning Albert te Marche-les-Dames. Zijn zoon Leopold III volgde hem op. In april werd kolonel Raoul Van Overstraeten zowel liaison-officier bij de minister van Landsverdediging als raadgever van de nieuwe vorst. Daarnaast bleef hij van 1933 tot 1938 korpscommandant van de Rijdende artillerie te Leuven. Voortaan zou deze intelligente

maar arrogante officier de echte bevelhebber van het Belgische leger zijn. Maar de officiële functie van stafchef zou hij steeds weigeren.

In april 1934 bekwam Devèze veel geld van het Parlement. Daarmee wilde hij:

1. de Ardense Jagers en de Grenswielrijders nabij de grens installeren;
2. de grens versterken;
3. een nieuw linieregiment oprichten, het 14de;
4. zes infanteriedivisies van tweede reserve vormen;
5. zorgen voor bijkomende artillerie-eenheden.

Devèze was tijdens de Eerste Wereldoorlog immers reserveofficier van de artillerie geweest.

De problemen wat betreft de grootte van het jaarlijks contingent, het tekort aan officieren en onderofficieren en de beperkte kredieten wuifde hij weg. Nochtans wist Devèze sinds maart 1934 dat de Fransen zich niet verder dan de Maas bezuiden Namen zouden wagen. Ook de

lengte van de lijn Antwerpen-Aarlen, (ca. 300 km, evenveel als de grens tussen Frankrijk en Duitsland) kon hem niet afschrikken. Bij zijn bezoek aan Parijs in maart 1934 hadden de Fransen gewezen op het utopisch karakter van de theorie van de integrale grensverdediging. Toch bleef men ijverig verder beton gieten.

Het dynamisme van Devèze en zijn machtige positie binnen de liberale partij gaven het overwicht aan de verdediging van de periferie. Nuyten was ontgoocheld, temeer omdat hij er niet in slaagde de nieuwe vorst in zijn kamp te krijgen. Daarop bezorgde Nuyten aan eerste minister de Broqueville, waarvan hij vroeger kabinetchef geweest was, toen die nog minister van Defensie was, een besparingsplan. Dit plan snoeide vooral in de voorstellen van Devèze. Toen de minister dit vernam, ontsloeg hij de stafchef en degradeerde hem tot commandant van het Tweede Militaire Gebied Antwerpen. De koning koos met spijt in het hart voor zijn minister. Daarop vroeg de generaal zijn opruststelling. Ongetwijfeld had Nuyten gelijk qua strategie, maar deontologisch had hij een zware fout begaan.

Ondertussen heerste onrust in Centraal Europa. Op 25 juli 1934 vermoordden Oostenrijkse Nazi's hun kanselier Engelbert Dolfuss. Het samentrekken van Italiaanse troepen aan de Brenner zette Hitler echter tot voorzichtigheid aan. Na de dood van Hindenburg op 2 augustus 1934 werd Hitler naast kanselier ook president; voortaan was hij de Führer. In oktober 1934 dreef hij het effectief van de *Reichswehr* op tot 300.000 man, een flagrante inbreuk op het Verdrag van Versailles.

Zoveel onheil zette Devèze aan om de stafcontacten met Frankrijk nieuw leven in te blazen. De nieuwe stafchef, generaal Adolphe Cumont, benadrukte, op expliciete vraag van Van Over-straeten, dat een Duitse inval het meest te duchten was langs Nederland. Van Overstraeten zelf schreef in een nota aan de koning dat de hoofdkrachtinspanning van een Duitse inval in het westen zou lopen over Roermond en Brussel. Het veldleger diende dus de waterscheidingslijn tussen Maas en Schelde te verdedigen. De Fransen van hun kant bleven aandringen op een vroegtijdig inroepen van hun interventie.

In maart 1935 voerde Hitler de verplichte eenjarige dienstplicht in, wat het effectief op 500.000 man bracht. Opnieuw werd het verdrag van Versailles met voeten getreden. Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië tekenden individueel en langs de Declaratie van Stresa (16 april 1935) protest aan tegen de eenzijdige opzegging door Duitsland van het Verdrag van Locarno. Frankrijk legde tevens klacht neer bij de Volkenbond tegen de schending van het Verdrag van Versailles.

Op 17 april 1935 veroordeelde de Volkenbond bijna eenstemmig - alleen Denemarken onthield zich - Duitsland. De 2de mei kwam het tot een Frans-Russisch pact tegen Duitsland. De USSR sloot zelf op 16 mei 1935 een garantiepact met Tsjechoslovakije. Dit zou in voege treden indien Frankrijk, op basis van het Frans-Tsjechische verdrag, militaire hulp zou verlenen. De Volkenbond toonde zich in oktober 1935 machteloos toen Mussolini, een lid van de bond, Abessinië liet overrompelen. De economische sancties die vooral door Groot- Brittannië gesteund werden, dreven hem bovendien in Hitlers armen.

Duitsland stelde dat Frankrijk door haar bijstandspact met Rusland de Verdragen van Locarno geschonden had. Te Locarno was immers voorzien dat Frankrijk Polen en Tsjechoslovakije bij een Duitse agressie te hulp zou komen. Met Rusland was echter geen dergelijke overeenkomst gesloten. Op 7 maart 1936 zegde Hitler het Verdrag van Locarno op en dezelfde dag trokken 30.000 man met vaandels en

roffelende trom over de Rijnbruggen. Het bleef bij verbaal protest. Dit onbeschaamd overtreden van de Verdragen van Versailles en Locarno was mogelijk door de Britse toegevendheid en de overschatting van de Duitse militaire mogelijkheden door Frankrijk. Dat laatste land had zich trouwens volledig defensief georganiseerd als gevolg van de psychologische schok voortvloeiend uit de demografische catastrofe in de Eerste Wereldoorlog. De zwakte van de Volkenbond en de Geallieerden stemde de kleine landen, vooral België, tot nadenken.

1

2

3

4

5

(1-2) Twee Belgische militaire denkers: Emile Galet en Prudent Nuyten. (3) Generaal Van den Bergen (te voet) bezoekt de artilleriegroep van reservemajoor Devèze, voormalig minister van Defensie. (4) Leopold III in gesprek met generaal Denis tijdens manoeuvres van de 7de Infanteriedivisie (lente 1938). (5) Het 1ste Lansiers in 1937.

De gewapende vrede, 1936-1939

Op Buitenlandse Zaken evolueerden mensen zoals Fernand Van Langenhove sinds enige tijd naar een Onafhankelijkheidspolitiek. De voorstanders van een dergelijke koers werden gesteund door een in maart 1935 gelanceerde luidruchtige campagne van het VOS (Verbond van Vlaamse Oudstrijders). Reeds in januari 1936 was het voor de regering duidelijk dat het Frans-Belgische militair akkoord diende opgezegd te worden, zoniet zouden de Vlaamse parlementariërs de kredieten voor Defensie niet goedkeuren. In februari onderhandelde de Belgische premier, de katholiek Paul Van Zeeland, te Parijs over de opzegging van het Frans-Belgische akkoord. Na veel discussie stemden de Fransen in met een wijziging. Het nieuwe akkoord, dat enkel nog in stafbesprekingen voorzag, werd in éénsluidende brieven op 6 maart door Frankrijk en België erkend. Met de bezetting van het Rijnland vanaf 7 maart 1936 had België voor het eerst sinds 17 jaar een potentiële vijand aan zijn oostgrens. Van Zeeland nam op 10 maart te Parijs deel aan de bespreking van de ondertekenaars van het Locarnoverdrag. Daar was hij wel bereid een protestbrief te ondertekenen, maar hij steunde het Britse standpunt dat de hermilitarisering van het Rijnland geen oorlog waard was. Terug in België werd Van Zeeland geprezen om zijn vredelievende houding. De Frans-Belgische stafbesprekingen werden ondertussen steeds meer op de korrel genomen. Op 25 maart 1936 hield de katholieke voorman Frans Van Cauwelaert een pleidooi voor een neutrale koers. Op 29 april 1936 verdedigde de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, de Brusselse socialist Paul-Henri Spaak, een herziening van ons akkoord met Frankrijk. Ondertussen werd op 25 maart 1936 een Gemengde Militaire Commissie opgericht met als taak ‘de huidige staat van het leger alsmede de noodwendigheden der werkelijke verdediging van het grondgebied te bestuderen en al de door haar gepast geoordeelde reorganisatiemaatregelen voor te schrijven’. Een aanval doorheen Nederlands-Limburg leek het meest waarschijnlijk. De afwerking van het Albertkanaal drong zich op. Het advies voor een langere diensttijd, nodig om de dekking te verzekeren, werd gecompenseerd door een oproep tot een onafhankelijke buitenlandse politiek. In paniekstemming werd de duur van de legerdienst in april opgedreven tot 12 maanden voor de meeste soldaten en 18 maanden voor de cavalerie.

De stafbesprekingen met de Fransen werden voorlopig verder gezet op 15 mei en op 16 en 17 juli 1936. De Fransen zouden de sectoren verkennen waarin ze ingezet zouden worden. De nieuwe militaire inzichten werden in een aangepast plan opgenomen. Het voorzag een dekkingsstelling van Antwerpen tot Aarlen, gesteund op o.m. de kanalen dichtbij de Belgische grens. Daarnaast was er een weerstandsstelling van Antwerpen tot aan de Franse grens. Die werd ondersteund door de nog niet heringerichte Antwerpse forten, het Albertkanaal met langs de oevers opgerichte bunkers, en de Maas met de versterkte fortengordels Luik en Namen, en een sliert bunkers op haar linkeroever. Tenslotte was er een nationaal bolwerk in Vlaanderen, dat via de kusthavens kon geravitailleerd worden. Dit gebied zou verdedigd worden op het kanaal van Terneuzen, een bunkergordel ter dekking van Gent, en de Bovenschelde.

In mei 1936 kwam het *Front populaire* aan de macht in Frankrijk. Nu keerde ook het traditionele Franstalige establishment zich van Frankrijk af. Devèze moest in juni

baan ruimen als minister van Defensie. In het tweede kabinet Van Zeeland werd luitenant-generaal Henri Denis minister van Landsverdediging. In juli

Op 14 oktober 1936, sprak de Koning in de Ministerraad de volgende rede in het Frans uit. De vertaling verscheen kort nadien.

Heeren Ministers,

Wanneer de Belgische Vorsten den grondwettelijken eed afleggen, gaan zij de verbintenis aan 's lands onafhankelijkheid te handhaven en het grondgebied ongeschonden te bewaren. Zooals mijn voorgangers stel ik er prijs op deze plechtige belofte na te komen. Daarom heb ik dezen Raad willen voorzitten, die de maatregelen moet vastleggen, welke aan het Parlement zullen voorgelegd worden, ten einde België een militair statuut te schenken, dat bij de omstandigheden zal aangepast zijn. De Regeering heeft zich sedert meer dan een jaar beziggehouden met het vraagstuk der versteviging van onzen militairen toestand. Verschillende redenen hebben haar daartoe genoopt:

a.De herbewapening van Duitschland, volgende op de integrale hermilitariseering van Italië en Rusland, heeft, in de meeste andere Staten, geleid tot buitengewone voor-zorgsmaatregelen, zelfs in die Staten die uitgesproken vredelievend zijn, zooals Zwitserland en Nederland;

b.De wijziging van de oorlogsmethodes, onder den invloed van den technischen vooruitgang, namelijk op het gebied van het vliegwezen en van de motoriseering, maakt het mogelijk bij een gewapend conflict aan de inzetoperaties een kracht, een snelheid en een omvang te geven, welke vooral voor landen met een geringe uitgestrektheid, zooals België, bijzonder onrustwekkend zijn;

c.De onverhoedsche wederbezetting van het Rijnland en de verplaatsing, naar onze grens, van de uitgangsbasis van een eventueelen Duitschen inval, hebben onze vrees nog doen toenemen;

d.Wij hebben tevens gezien hoe de grondvesten van de internationale veiligheid aan het wankelen werden gebracht door inbreuken, zelfs op de verbintenissen die in alle vrijheid waren aangegaan, en door de bijna volstrekte onmogelijkheid, in de huidige omstandigheden, de bepalingen van het pact van den Volkenbond toe te passen, ter beteugeling van die inbreuken;

e.Ten slotte dreigen de binnenlandsche oneenigheden in zekere Staten zich te verwikkelen met de twisten nopens politieke en sociale steisels in andere Staten en een strijd te ontketenen, die met nog meer hardnekkigheid zou worden gevoerd en die tot grootere rampen zou leiden dan de strijd, waarvan wij nog immer den weerslag gevoelen.

Ik meen dat het niet nutteloos is hier de verschillende stadia in herinnering te brengen, welke de militaire kwestie in de laatste maanden heeft doorgemaakt. Uit dat overzicht zal terzelfder tijd blijken dat men den cyclus der instudeering als afgesloten mag beschouwen. Reeds in de Lente 1935 kon de noodzakelijkheid worden waargenomen, onze militaire macht in verhouding te brengen tot de bultenlandsche gevaren. Verscheidene ontwerpen werden mij voorgelegd door den Generalen Staf van 't Leger en in November 1935 betuigde ik ten slotte mijn instemming met een programma, waarvan de essentieele grondslagen, mijns inziens, alsdan een minimum uitmaakten. Dit programma werd onderworpen aan de leden

van de Regeering en deze heeft, in haar schoot, een beperkt comite samengesteld dat belast werd met het grondig onderzoek van het vraagstuk onzer veiligheid. Op 7 Februari 1936 werd de Kabinetsraad het eens over den tekst van een militair wetsontwerp. Dit werd niet goedgekeurd door de Kamerafdeelingen en de Regeering sloot zich aan bij het neerleggen van een amendement, strekkende tot de onmiddellijke toepassing van artikel 53 van de militiewet. Het aldus gewijzigde ontwerp werd door de Kamer op 6 April goedgekeurd. Intusschen werd, van 10 Januari af, de gedachte vooruitgezet het vraagstuk in zijn geheel door een gemengde commissie te laten onderzoeken. Deze gedachte werd gunstig onthaald in de politieke en parlementaire kringen. De gemengde commissie werd bij koninklijk besluit van 25 Maart 1936 ingesteld. Na zeven en dertig vergaderingen had de commissie het vraagstuk langs alle zijden onderzocht en eindigde zij haar werkzaamheden met een reeks besluiten. Indien deze verschillen inzake de toepassingsmodaliteiten, getuigen ze anderzijds toch van een volledige eensgezindheid wat de algemeene beginselen betreft en, inzonderheid, wat de noodzakelijkheid aangaat van een bestendige dekking. Haar voornaamste suggesties, die verband houden met den aankoop van materieel, met de verdediging tegen luchtaanvallen, met de inrichting van de versterkte plaatsen, met het inlijvingsstelsel, vergen uiteraard onmiddellijke beslissingen. In elk geval moet de nieuwe militiewet aangenomen worden vóór 1 December a.s., op welken datum de inlijving van de jaarklasse 1937 een aanvang neemt. Anderzijds zou het Land, ten aanzien van de gevaren die uit den internationalen toestand voortvloeien, niet begrijpen dat de Regeering niet dadelijk bij het Parlement de voorstellen zou aanhangig maken, die zich opdringen. Daarenboven is het gepast de openbare meening nauwkeurig omtrent het vraagstuk voor te lichten. Onze militaire zooals onze buitenlandsche politiek, welke laatste noodzakelijkerwijze de eerste bepaalt, moet ingesteld zijn, niet op de voorbereiding van een tengevolge van een coalitie min of meer zegevierenden oorlog, maar op de verwijdering van den oorlog van ons grondgebied. De wederbezetting van het Rijnland, waardoor de overeenkomsten van Locarno, zoowel wat den vorm als wat den grond betreft, werden geschonden, heeft ons vrijwel opnieuw in onze vooroorlogsche internationale positie geplaatst. Door onze aardrijkskundige ligging zijn wij verplicht een militair apparaat te onderhouden, dat sterk genoeg is om

wien ook van onze buren den lust te benemen een anderen Staat over ons grondgebied heen aan te vallen. Door deze taak op zich te nemen, draagt België op merkwaardige wijze bij tot het verzekeren van den vrede in West-Europa en verwerft het ipso facto recht op de eerbied en eventueel op de hulp van alle Staten, die bij dezen vrede belang hebben. Ik meen dat de Belgische openbare meening het over deze grondslagen eens is. Doch onze verbintenissen moeten niet verder reiken. Elke eenzijdige politiek zou onzen toestand ten opzichte van het buitenland verzwakken en zou, terecht of ten onrechte, de binnenlandsche verdeeldheid in de hand werken. Een zelfs louter defensief verbond leidt niet naar het doel, want, hoe snel ook de hulp van een bondgenoot zou kunnen zijn, toch zou hij pas ingrijpen na den schok van den invaller, die bliksemsnel zal verloopen. Om dien stoot af te weren, zouden wij in elk geval alleen zijn. Indien België niet zelf beschikt over een verdedigingsstelsel dat in staat is weerstand te bieden, zou het, van in den beginne reeds, over een groote diepte bezet en onmiddellijk verwoest worden. Eens dit stadium voorbij, zou de tusschenkomst onzer vrienden ongetwijfeld de eindoverwinning verzekeren, maar de strijd zou het land in rampen storten, waarvan die van 1914-1918 slechts een flauw beeld geven. Daarom moeten wij, zoals de Minister van Buitenlandsche Zaken het onlangs betoogde, een 'uitsluitend en integraal Belgische' politiek nastreven. Deze politiek moet er vastberaden op gericht zijn, ons te houden buiten de conflicten van onze buren. Zij beantwoordt aan ons nationaal ideaal. Zij kan uitgevoerd worden door middel van een redelijke militaire en financieele inspanning en zij zal de goedkeuring bekomen van de Belgen, die boven alles hartstochtelijk naar vrede hunkeren. Dat degenen die zouden twijfelen aan de mogelijkheid van een dergelijke buitenlandsche politiek, het fier en vastbesloten voorbeeld van Nederland en Zwitserland overwegen. Dat zij zich ook herinneren hoe de stipte naleving, door België, van zijn neutraliteitsstatuut, van beslissende beteekenis is geweest, te onzen gunste en ten gunste van de Geallieerden, gedurende gansch den oorlog en gedurende de afrekening welke nadien is gevolgd. Indien de invaller een argument had kunnen vinden in een verbond, onzerzijds, met een van zijn tegenstanders, dan was onze moreele toestand onvergelijkelijk zwakker geweest in binnenlandsch opzicht en de wereld had ons niet dezelfde sympathie betuigd. Ik herhaal dus dat ons militair steisel slechts moet dienen om ons tegen den oorlog, van waar hij ook komen moge, te vrijwaren en het is van belang dat de openbare meening hiervan ook de besliste verzekering krijgt. Ons militair statuut, dat gesproten is uit de militiewet van 1929, die in verscheidene opzichten uitstekend is, beantwoordt niet meer aan de nieuwe mogelijkheden van een plotselinge overrompeling. Het verzekert noch de bestendige verdediging van onze grenzen, noch de veiligheid van de mobilisatie, noch die van de legerconcentratie. Een min of meer onverhoedsche inval zou, in enkele uren, kostbare panden in de macht van den vijand kunnen brengen, alsmede het gros van onze legermacht onherstelbaar verlammen. Deze gebrekkige organisatie dient onverwijid verholpen en het is om de middelen daartoe te bepalen, dat ik U heb bijeen geroepen. Als

> vertegenwoordigers van de drie groote partijen, dat is van de overgroote meederheid der Belgen, zult gij, naar ik hoop, het ontwerp van den minister van Landsverdediging goedkeuren. Door het militair vraagstuk op te lossen in eendracht en met een verheven vaderlandsch begrip, zult gij het land de ten aanzien van de buitenlandsche gebeurtenissen noodzakelijke gerustheid van geest terugschenken, alsmede de atmosteer van veiligheid, welke voor den openbaren voorspoed onontbeerlijk is. Eens te meer zult gij het land aldus bewezen hebben dat de voornaamste bezorgdheid van de Regeering van nationale eendracht er in bestaat, het hooger belang van België boven alles te plaatsen.

1936 stippelde de regering van nationale unie o.l.v. Paul Van Zeeland de nieuwe Belgische Onafhankelijkheidspolitiek uit. In een verklaring voor de buitenlandse pers formuleerde minister van Buitenlandse Zaken Spaak op 20 juli 1936 een politiek die ‘exclusivement et intégralement belge’ zou zijn. Het was geen terugkeer naar de vroegere neutraliteitspolitiek maar ‘nous la plaçons sous 1e signe de l'indépendance’. België zou zich onafhankelijk maar niet afzijdig houden tegenover de dreigende internationale toestand. Het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog op 17 juli 1936, verdeelde zowel de publieke opinie als de regering. De regering kon alleen overleven door de officiële non-interventiepolitiek van de Volkenbond te volgen en zich dus te hoeden voor elke vorm van stellingname. De regeringsleider sprak zich op 9 september in een radioboodschap uit voor de Onafhankelijkheidspolitiek. De rede die Leopold III op 14 oktober 1936 in het Frans hield voor de ministerraad in het Paleis te Brussel, bevestigde de politiek van ‘les mains libres’ door te zeggen dat ‘ons militair stelsel alleen moet dienen om ons te vrijwaren tegen de oorlog, vanwaar hij ook kome’. Op vraag van Emile Vandervelde, de ‘patron’ van de BWP, en mits het akkoord van de ministers werd die re-

devoering in beide landstalen gepubliceerd. Na een pleidooi van Spaak werd die politiek in de Kamer op 28 oktober 1936 goedgekeurd met 126 stemmen voor en 42 tegen. In december keurde het Parlement een wet goed die de duur van de legerdienst vastlegde op 12 maanden, mits de mogelijkheid een verlenging van 5 maanden op te leggen voor één zoon per gezin van de klassen 1937 tot 1941. Deze wet, naast het voluntariaat, diende er voor te zorgen dat er gedurende het ganse jaar voldoende troepen waren om de dekking langs de grens te verwezenlijken. Op oorlogsvoet konden 25 klassen opgeroepen worden. Ook stemde het parlement de nodige kredieten voor de verdere motorisering van de cavalerie, nieuw materieel...

De nieuwe Belgische Onafhankelijkheidspolitiek was in Duitsland in goede aarde gevallen. Op 30 januari 1937 verklaarde Hitler dat hij België's onafhankelijkheid zou respecteren. In een gezamenlijke verklaring van 24 april 1937 aanvaardden Fransen en Britten schoorvoetend de nieuwe Belgische politiek en beloofden militaire hulp in geval van agressie. Duitsland legde op 13 oktober 1937 een gelijkaardige verklaring af. (Na de oorlog zouden uit het Hossbach-memorandum van 5 november 1937 de agressieve bedoelingen van Duitsland blijken.) Meteen was ons land ontslagen van de Locarno-verplichtingen en was het dus niet langer garant, maar enkel gegarandeerde. In februari 1938 vroeg de koning aan de minister van Landsverdediging, generaal Denis, om ook een verdedigingslinie tegenover het zuiden op te richten. Deze stelling tegen Frankrijk zou de nieuwe politiek geloofwaardiger maken. De aanleg ervan werd voltooid in de loop van de winter 1938-1939.

Naast de onrust die door het buitenlands fascisme veroorzaakt werd, roerde ook het binnenlands fascisme zich. Rex, de Franstalige fascistische partij, had bij de verkiezingen van mei 1936, 21 kamerleden en 12 senatoren gekregen. De actie van de regering, de drie traditionele partijen en kardinaal Joseph Van Roey en het onbesuisde gedrag van de leider Léon Degrelle brachten de partij reeds in 1937 de genadeslag toe. Heel wat officieren die in 1936 voor Rex gestemd hadden, aangetrokken als ze waren door een zekere rechtlijnigheid, hadden zich ondertussen reeds afgekeerd van de roekeloze leider. Het Vlaams Nationaal Verbond, dat sinds enkele jaren ook de fascistische weg was opgegaan, bood beter weerstand, daar het wortelde in de blijvende taalongelijkheid.

Ondertussen bleef de taalwetgeving, en vooral de gebrekkige naleving ervan, in het leger voor problemen zorgen. Opnieuw zouden de Vlaamse katholieken de pogingen om de militieduur op te drijven aangrijpen om iets uit de brand te slepen. De taalwet van 30 juli 1938 bracht heel wat wijzigingen. Grondige kennis van de eerste en effectieve kennis van de tweede taal werden verplicht voor de toelating tot de graad van actief onderluitenant. Het eindexamen aan de Koninklijke Militaire School omvatte een proef over de kennis van de tweede taal. Het examen voor de bevordering tot majoor voorzag eveneens een proef omtrent de kennis van de tweede taal. Docenten en examinatoren dienden een grondige kennis te bezitten van de taal waarin ze college gaven of examen afnamen. De eentalige compagnies konden in taaleenheden tot en met de divisie worden gegroepeerd. Er werd concreet bepaald welke regimenten eentalig zouden zijn. Binnen zulke eenheden waren niet alleen de opleiding, maar ook het commando, de administratieve- en de dienstbetrekkingen in het Nederlands. Voor hospitalen en depots werd de taal van de streek voorgeschreven. In de Militaire School en de andere opleidingsinstituten werd een Franstalige en een

Nederlandstalige sectie opgericht. In principe voorzag men dat het aantal kandidaat-officieren afhankelijk was van de vereisten van het Nederlandse en Franse kader. De taalwet van 1938 is tot op vandaag in gebruik bij de krijgsmacht.

Op 2 februari 1938 werd Oostenrijk onder Duitse druk verplicht het ministerie van Binnenlandse Zaken aan een Nazi, Arthur Seys-Inquart, over te dragen. Meteen werd de politie door de Nazi's gecontroleerd. Op 21 februari 1938 verklaarde het Verenigd Koninkrijk dat het geen garantie aan Oostenrijk had gegeven. Op 13 maart 1938 werd de *Anschluss* van Oostenrijk bij het Duitse *Reich* onder de naam *Ostmark* een feit.

In België werd in mei 1938 voor het eerst een socialist regeringsleider. Die eer viel te beurt aan Spaak. Maar al onmiddellijk werd hij geconfronteerd met de eerste ernstige crisis rond de Sudeten-Duitsers in Tsjechoslovakije. Bij de gemeenteraadsverkiezingen behaalde de *Sude*-

ten Deutsche Partei van Nazileider Konrad Henlein 91% van de stemmen. De Duitse propaganda speelde handig in op het echte en vermeende onrecht tegenover de 3,5 miljoen Duitstaligen in Tsjechoslovakije. Op 28 mei 1938 kondigde Hitler de bouw aan van een verdedigingsstelling in het westen, de Westwall of Siegfriedlinie. Tsjechische en Britse geheimagenten voorspelden een Duitse invasie in Tsjechoslovakije. Troepenbewegingen wezen eveneens in die richting. Een Duitse oefenmobilisatie in augustus leek niets goeds te voorspellen.

Na Britse bemiddeling verklaarde de Tsjechische regering zich op 5 september 1938 bereid de staat om te vormen in federatieve zin. Op 12 september, tijdens een massameeting te Neurenberg, verklaarde Hitler dat autonomie niet meer volstond. Daarop spoedde de Britse premier, Neville Chamberlain, zich naar Berchtesgaden. Daar eiste Hitler de aanhechting van Sudetenland. Hij voegde eraan toe dat het zijn laatste territoriale eis in Europa zou zijn. Chamberlain ging er persoonlijk mee akkoord, maar wees erop dat hij zijn regering en Frankrijk diende te consulteren. De Franse en Britse kabinetten aanvaardden, na enige discussie, het voorstel. Een Frans-Britse conferentie op 18 september te Londen gehouden redigeerde het 'ultimatum' voor Praag. Tsjechoslovakije diende alle arrondissementen met meer dan 50% Duitssprekenden af te staan. Praag gaf toe.

Op 22 september 1938 had te Bad Godesberg een tweede gesprek Hitler-Chamberlain plaats. Het Duitse plan voorzag de aanhechting van een uitgestrekter gebied en volksraadplegingen in aangrenzende territoria. Bepaalde arrondissementen met etnische Hongaren en Polen dienden ook van staat te veranderen. Tsjechoslovakije mobiliseerde. Hitler dreigde met mobilisatie tegen 28 september. Frankrijk en Nederland gingen over tot gedeeltelijke mobilisatie. Groot-Brittannië bracht zijn vloot in staat van paraatheid. De USSR verklaarde dat het zijn verplichtingen zou nakomen. Maar Moskou wees erop dat die aan de Franse gekoppeld waren. Polen maakte duidelijk dat het geen doortocht zou verlenen aan de Russen. De belofte dat het Teschen mocht inpikken had het van kamp doen veranderen. Op 28 september 1938 suggereerde Chamberlain een bijeenkomst van Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland en Italië. Mussolini aanvaardde enthousiast. Hitler liet zich maar al te graag overhalen.

Op 29 september 1938 kwamen de vier regeringsleiders Chamberlain, Daladier, Hitler en Mussolini te München samen. De 30ste om 1 uur 's nachts kwam het tot een akkoord. Duitsland kreeg zijn zin, 3.600.000 inwoners van Tsjechoslovakije en 28.600 km^2, in november opgedreven tot 29.000 km^2, met daarin alle vestingen, werden Duits. Tsjechisch- en Slovaakssprekende inwoners dienden dit territorium te verlaten. Op 30 september 1938 ondertekenden Hitler en Chamberlain een niet-aanvalspact, op 6 december sloten de Fransen zich daarbij aan. Voorwaar een mooi St-Niklaasgeschenk voor de *Führer*.

Waarom stelden Fransen en Britten zich zo zwak op? Beiden overschatten de mogelijkheden van het Duitse leger. Duitsland beschikte over slechts 36 infanteriedivisies en vier pantserdivisies, terwijl Tsjechoslovakije, naast een indrukwekkend vestingstelsel, 26 divisies had. Polen had er 30 en Frankrijk 34. Duitsland had in het westen tegenover Frankrijk zes onvolledige divisies en tegenover België drie divisies in oprichting. De Westerse democratieën dachten dat de tijd in hun voordeel zou werken. Naar buiten toe lieten zij uitschijnen dat er nu voor lange

tijd vrede zou heersen. Maar langs hun inlichtingsdiensten wisten zij wel beter. Trouwens, Tsjechoslovakije viel niet te redden. Wat moet een kleine staat doen, wanneer een vierde van de bevolking, op een duidelijk territorium, wil aansluiten bij een grote staat? Voor de democratieën, Frankrijk, Groot-Brittannië en Tsjechoslovakije zelf, is het erg moeilijk een dergelijke beweging tegen te gaan. Wat er ook van zij, de Westerse democratieën en vooral Frankrijk leden gezichtsverlies. Centraal Europa kwam in de greep van Duitsland. Het niet betrekken van de USSR bij de gebeurtenissen was bij Stalin niet in goede aarde gevallen.

Nog vooraleer de oorlog in Europa uitbrak, is het akkoord van München de geschiedenis ingegaan als een controverse. Een vrede zonder schande of een schande zonder vrede? Een jaar gewonnen of een jaar verloren? Staatsmanskunst of cynisch verraad? Het is in elk geval een 'begrip' geworden, dat telkens opnieuw gehanteerd werd, wanneer in de publieke opinie

het traumatisch gevoel leefde, dat er niet krachtdadig genoeg tegen een dreigende agressie werd opgetreden.

Wat gebeurde er in België in september 1938? Op 27 september 1938 om 14u werd de PPR (*Pied de Paix Renforcé*) afgekondigd. Meteen werden vijf klassen opgeroepen om met de klasse onder de wapens de zes actieve infanteriedivisies en de zes infanteriedivisies van eerste reserve te vormen, evenals twee divisies Ardense Jagers, twee cavaleriedivisies, een gemotoriseerde brigade, de vestingtroepen en de artillerie van het leger. In de praktijk kwam het hier op neer dat uit het kader van een compagnie, drie compagnies werden gevormd. De 28ste 's avonds hadden bijna alle wederopgeroepenen de rangen vervoegd. Het kader van reserveofficieren was voltallig. Er was echter een tekort aan onderofficieren; sommige eenheden hadden maar een derde van het voorziene aantal. Na de opeising bleek dat er ongeveer 50% paarden te weinig waren. Er ontbrak nogal wat materieel. Het tekort aan onderofficieren kwam de tucht niet ten goede, maar de herbergen deden gouden zaken. De 29ste om 14u vertrokken de eenheden naar hun stellingen. Vooral die in het zuiden werden goed bemand. Zo hoopte men een Franse doortocht te ontraden. De 30ste om 10u werd de munitie bij de stukken opgesteld. Op zaterdag 1 oktober 1938, begon de demobilisatie. Op 2 oktober besloot de regering alle wederopgeroepenen onmiddellijk naar huis te sturen. Waren de daaruit voortvloeiende verliezen niet goedkoper dan een dag langer onder de wapens? De wanorde, bevolen door de hoogste instanties, nam groteske vormen aan. Overal slingerde militair materieel rond.

Ondertussen ging de Tsjechische tragedie verder. Op 30 september stuurde Polen een ultimatum, waarbij het industriële Teschen en enkele andere territoria opgeëist werden. De nieuwe Pools-Tsjechische grens leverde voor Polen een gebiedswinst van 1.700 km^2 met 228.000 inwoners op. Ook Hongarije wilde zijn deel van het zieltogende Tsjechoslovakije. Door de arbitrage van Wenen op 2 november 1938 kenden de ministers van Buitenlandse Zaken van Italië en Duitsland, respectievelijk Galeazzo Ciano en Joachim von Ribbentrop, Hongarije een territorium toe van 11.830 km^2 met 826.000 inwoners. In november 1938 bekwamen de Slovaken en Roethenen autonomie, binnen een federale Tsjechoslovaakse staat. In maart 1939 werd de Slovaakse regering van monseigneur Josef Tiso door de centrale overheid ontslagen. Daarop riep Tiso Hitler ter hulp. Hitler verplichtte Tsjechoslovakije het Slovaakse Parlement bijeen te roepen, dat meteen de onafhankelijkheid van Slovakije uitriep. Op 14 maart 1939 werd het land van de Tsjechen, Bohemen en Moravië een Duits protectoraat. Op 15 maart deden Duitse troepen hun intrede in Praag. Slovakije werd op 16 maart een onafhankelijke, door Duitsland beschermde, staat. Roethenië werd door Hongarije ingelijfd. Op 22 maart 1939 bezetten Duitse troepen het overwegend Duitstalige Memel (85.000 op 145.000 inwoners) dat sinds 1924 tot Litouwen behoorde. Op 7 april 1939 viel Italië zijn satelliet Albanië binnen!

De aanhechting van Bohemen-Moravië bij Duitsland overtuigde de Britse publieke opinie ervan dat Hitlers appetijt onverzadigbaar was. Het ging hier immers om niet-Duitstalige gebieden. De duidelijke schending van het Akkoord van München zetten het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk ertoe aan de territoriale integriteit van België, Nederland en Zwitserland op 23 maart 1939 te garanderen. Op 31 maart volgden garanties voor Polen, op 13 april voor Roemenië en Griekenland. Als gevolg

van de gebeurtenissen in Tsjechoslovakije werden de contacten tussen de Belgische en Franse staven op discrete wijze hersteld. Zo vernamen de Belgen dat de Fransen niet verder zouden oprukken dan de Dijle. Daarom maakte de Generale Staf op 27 april 1939 zijn voorstellen bekend in verband met de organisatie van de positie Antwerpen-Namen (de KW-linie genoemd aangezien Koningshooikt en Waver aan deze stelling lagen). Zo zou in geval van tegenspoed het leger na ontruiming van de Albertkanaal-Maasstelling op deze nieuwe linie kunnen terugvallen. Op 29 augustus 1939 belastte de koning de Generale Staf met de taak een plan op te stellen om de regio Antwerpen-Waver in de diepte te versterken.

Het probleem van de Poolse corridor en Danzig werd acuut vanaf maart 1939. Maar eigenlijk ging het hier om een oud zeer. Na incidenten had Ribbentrop in oktober 1938 voorgesteld om de vrijstad Danzig in te lijven bij het Rijk en

doorheen de strook Pools gebied een extraterritoriale toegang te verkrijgen. Ook de Polen zouden de havenfaciliteiten van Danzig mogen gebruiken. Het non-agressiepact uit 1934 zou zo kunnen verlengd worden voor 10 à 20 jaar. Polen gaf niet toe, en Duitsland drong niet aan.

Einde maart 1939 eiste Hitler dat Polen zou toetreden tot het Anti-Kominternpact en dat het zou instemmen met de annexatie van Danzig door Duitsland. Op 31 maart 1939 namen Groot-Brittannië en Frankrijk Polen in bescherming. Op 6 april volgde een Pools-Brits verdrag van wederzijdse bijstand. Het Verenigd Koninkrijk verwittigde het Derde Rijk bovendien dat het zijn belofte tegenover Polen zou houden. Op 13 april 1939 werd de Pools-Franse alliantie nieuw leven ingeblazen. Een preventief vredesinitiatief van president Franklin Roosevelt, waarbij deze Hitler een billijke verdeling van de grondstoffen voorstelde, werd afgewezen. Op 28 april 1939 zegde Hitler het Duits-Poolse verdrag uit 1934 op. Op 22 mei 1939 kwam het Stalen Pact tussen Duitsland en Italië tot stand. Dit pact voorzag wederzijdse militaire steun vanaf 1942.

Met het oog op een schijnbaar onafwendbaar conflict zochten het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk toenadering tot de Sovjetunie. Maar de fel anti-Russische Polen lagen voortdurend dwars. In de USSR werd de pro-westerse jood Maxim Litvinov afgedankt als minister van Buitenlandse Zaken. Op 3 mei 1939 werd hij vervangen door Vjatsjeslav Michajlovitsj Molotov. Dit was meteen het begin van een bocht in de buitenlandse politiek van Moskou, dat ontgoocheld was over de zwakte en wisselvalligheid van de westerse grootmachten. Het BritsTurkse verdrag van 12 mei 1939, dat betrekking had op de zo begeerde zeeëngten, de Bosporus en de Dardanellen, had bovendien heel wat kwaad bloed gezet in het Kremlin. Op laag echelon sleepten de sinds 11 augustus gestarte onderhandelingen met het Westen aan. De geallieerde militaire missies poogden uit te leggen dat in geval van oorlog de Russen Duitsland dienden aan te vallen zonder door Polen te trekken. Die onderhandelingen vormden voor de Sovjets een chantagemiddel tegenover Hitler. Ze kregen dan ook van Duitsland de vrije hand in de Baltische staten, met uitzondering van het zuidelijk deel van Litouwen, het deel van Polen ten oosten van de Curzonlinie, en Bessarabië. Op 23 augustus 1939 sloten Molotov en von Ribbentrop te Moskou het weldra beruchte niet-aanvalspact. Japan, Duitslands bondgenoot in het Verre Oosten, zou dankzij bemiddeling van Berlijn op 15 september een vredesverdrag tekenen met de Sovjetunie, waarmee het in oorlog was.

Op 8 augustus had koning Leopold III zich tot de andere kleine staten van West-Europa gericht om samen het schijnbaar onafwendbare, de oorlog, tegen te houden. Nederland en de Skandinavische landen aanvaardden het voorstel. Op die fatale 23ste augustus kwamen ze te Brussel samen. Aan het einde van de bijeenkomst deed Leopold III in naam van de zogenaamde Oslo-groep een plechtige oproep de vrede te bewaren. Op 26 augustus 1939 bevestigde de Duitse ambassadeur de Belgische regering dat het Rijk de neutraliteit in geval van een gewapend conflict zou respecteren. Op 27 en 28 augustus legden de Britse en Franse ambassadeurs gelijkaardige verklaringen af.

Op 30 augustus kondigden Polen en Nederland de algemene mobilisatie af. België had sinds 28 augustus een beperkt aantal reservisten opgeroepen.

Met in Poolse uniformen geklede gevangenen van gemeen recht ensceneerden de Duitsers in de nacht van 31 augustus op 1 september 1939 een aanval op hun

radiozender te Gleiwitz. Meteen was het voorwendsel gevonden om op 1 september Polen aan te vallen. Na het verstrijken van een Brits en een Frans ultimatum waren ook deze landen vanaf 3 september in oorlog met Duitsland. De Tweede Wereldoorlog was begonnen.

De schemeroorlog, 3 september 1939-10 mei 1940

De mobilisatie en het algemene verloop

België had na de ongelukkige mobilisatie van september 1938 een nieuw plan in vijf fasen uitgewerkt. Op 26 augustus 1939 werd gestart met fase A, het op oorlogsvoet brengen van de actieve regimenten (de 1ste tot de 6de Infanteriedivisie, de eerste divisie Ardense Jagers, het Cavaleriecorps en de Grenswielrijders), het vliegwezen, de luchtdoelartillerie en de vestingtroepen. Op 28 augustus volgde fase B, de wederoproeping van de divisies van eerste reserve die in het oosten zouden gekantonneerd worden (de 8ste en 11de Infanteriedivisie en de drie regimenten die de tweede divisie Ardense Jagers zouden vormen). Op 1 september werd fase C afgekondigd. Transporteenheden, de twee lichte regimenten en de andere divisies van eerste reserve werden opgeroepen (de 7de, 9de, 10de en 12de Infanteriedivisie). Fase D, het oproepen van de divisies van tweede reserve werd in vier gesplitst. Op 11 september werd de 14de Infanteriedivisie opgeroepen, de 22ste volgde de 18de, de 25ste de 15de en 16de, de 20ste oktober was het de beurt aan de 13de, op 8 november de 17de Infanteriedivisie en op 13 januari 1940 de *Services de l'Arrière*. Diezelfde dag werd de Generale Staf omgevormd tot hoofdkwartier. Enkele dagen later werden de laatste maatregelen gedeeltelijk ongedaan gemaakt. De algemene mobilisatie, fase E, zou plaatsvinden op 10 mei 1940.

Op 3 september 1939 nam koning Leopold III het bevel van de troepen op zich en begaf zich naar het Groot Hoofdkwartier in het fort van Breendonk. Dezelfde dag werd de katholiek-liberale regeringscoalitie uitgebreid tot de socialisten. Het kabinet, opnieuw geleid door de Waalse katholiek Hubert Pierlot, kreeg van het Parlement bijzondere machten. Het mocht indien nodig regeren met besluitwetten. De parlementaire mandaten werden verlengd voor de duur van de oorlog. Ook Rex bij monde van Léon Degrelle zelf en het VNV langs Gerard Romsée, legden op 5 september loyaliteitsverklaringen tegenover België af.

De meeste troepen stelden zich op tegenover Duitsland, maar ook naar de Franse grens toe werden nogal wat eenheden geïnstalleerd. In de Waalse publieke opinie gingen echter stemmen op om indien het tot een treffen met Frankrijk kwam, niet te vuren. Eind september, na de veldtocht in Polen werd de dekking tegenover Frankrijk beperkt tot drie divisies.

Vanaf 16 september werd er dag en nacht gewerkt aan een tweede weerstandsstelling, tussen Antwerpen en Namen, over Koningshooikt, Waver, Ottignies, Gembloers en Suarlée, in totaal zo'n 80 km lang. Het geheel zou bestaan uit drie reeksen betonnen bunkers, verbonden door ingegraven telefoonlijnen. Vier à vijf prikkeldraadnetten en een continue antitankhindernis dienden van noord naar zuid te lopen. De anti-tankhindernis zou ofwel een waterloop, ofwel een anti-tankgracht ofwel, aan elkaar en aan de bodem vastgemaakte Cointetelementen zijn. Deze metalen hekkens, een uitvinding van de Franse kolonel Cointet, werden tijdens de Eerste Wereldoorlog uitgetest in Rusland, onder de vorm van houten elementen die de cavaleriecharges dienden te breken. Het belang gehecht aan de anti-tankhindernis was duidelijk ingegeven door de gebeurtenissen in Polen. De Belgische militaire attaché te Berlijn had niet alleen gewezen op de rol van de

pantsers, maar ook op de beslissende tussenkomst van de *Luftwaffe*. Parachutisten bleken echter niet ingezet.

Op 29 september wees de Belgische regering de Britse voorstellen voor het aangaan van geheime stafcontacten af. Aan het westelijk front heerste de '*Drôle de guerre*', de '*Phoney War*', de '*Sitzkrieg*' of de 'Schemeroorlog'. De Fransen beperkten zich tot de verovering van enkele

Duitse dorpen in het Warndtwald (6-13 september) in de omgeving van Saarbrücken. De Duitsers werkten verder aan de Siegfriedlinie. De *Luftwaffe* liet zich niet zien. Maar in oktober was ze weer terug (meer dan 500 verkenningsvluchten boven België tussen 1 september 1939 en 10 mei 1940). Op 6 oktober 1939 poogde Hitler Belgen en Nederlanders gerust te stellen. Nu weten we dat hij probeerde ze zand in de ogen te strooien. Op 27 september had hij namelijk al zijn intenties voor een veldtocht in het Westen uiteengezet. Daarin voorzag hij uitdrukkelijk een opmars doorheen België en Nederland in de richting van de kanaalhavens. De aanval diende zo snel mogelijk te geschieden en hing af van de marsvaardigheid van de gemotoriseerde en gepantserde eenheden en van de weersomstandigheden.

Op 9 oktober verwittigde majoor Gijsbertus Sas, de Nederlandse militaire attaché, de Belgische ambassadeur, burggraaf Jacques Davignon, dat een opmars doorheen België ter studie was bij de stafchef van de landmacht (OKH: *Oberkommando des Heeres*), generaal Franz Halder. Nederland zou gespaard blijven. De Belgische militaire attaché, kolonel Georges Goethals, en de ambassadeur verwittigden daarop Brussel, maar wezen erop dat het misschien een tegenaanval betrof in geval van een Franse opmars doorheen België. Vermits men nog niet wist wie de informant van Sas was, geloofde men in Brussel niet echt in een Duitse aanval. Deze informant zou in de volgende maanden de voornaamste bron van inlichtingen zijn voor de Nederlanders. Dankzij de goede betrekkingen tussen Sas en Goethals zouden ook de Belgen van die bron genieten. De informant was niemand minder dan de artilleriekolonel Hans Oster die werkte voor de Abwehr. Al was hij niet in de echte contraspionage betrokken, toch behoorde hij vanuit zijn administratieve functie tot degenen die zijdelings heel wat vernamen. Oster had Sas leren kennen toen deze laatste de colleges aan de *Kriegsakademie* volgde. Hun vriendschap was zo hecht dat niemand Oster echt verdacht. Als officier van een land dat neutraal was gebleven in 1914-1918 en dat bovendien politiek asiel aan de keizer had gegeven, stond Sas in hoog aanzien. Oster van zijn kant haatte zijn nieuwe meesters. Hij vreesde dat ze Duitsland ten gronde zouden richten.

Op 13 oktober deelde Goethals mee dat de Duitse boekhandels hun stadsplannen en wegenkaarten van Frankrijk, België en Nederland dienden op te sturen naar de depots in Munster en Wiesbaden. Een verslag van 6 november 1939 meldde dat er 85 divisies, waarvan 30 tussen Kleef en Trier, geïdentificeerd waren. De pantserdivisies stonden in het westen, de opeisingen waren volop bezig, de verloven en vergunningen werden ingetrokken... Van Sas vernam Goethals dat de aanval gepland was voor de nacht van 11 op 12 november of op 15 november 1939. De Britten bevestigden dit.

Op uitnodiging van koningin Wilhelmina reisde Leopold III, vergezeld van zijn minister van Buitenlandse Zaken Spaak en van zijn vleugeladjudant Van Overstraeten, naar Den Haag. Op 7 november stuurden de vorsten van Nederland en België een telegram naar Hitler, koning George VI van het Verenigd Koninkrijk en de Franse president Paul Lebrun, waarin zij hun diensten als bemiddelaars aanboden. Er kwam geen reactie.

Op 9 november droeg Van Overstraeten kolonel Maurice Delvoie, onze militaire attaché te Parijs, op de volgende vraag aan de Franse generalissimus te stellen: ‘Si la Belgique faisait appel à l'aide alliée, que nous amèneriez-vous en renfort sur 1e canal Albert endéans les 48 heures? et endéans les quatre jours?’ Het Franse antwoord

was ontwijkend, termijnen en hoeveelheden werden niet gegeven. Maar het was duidelijk dat ze niet verder zouden oprukken dan de lijn Antwerpen, Namen, Givet.

Op diezelfde 9de november werden twee agenten van de Britse geheime dienst te Venlo ontvoerd. De Nederlandse luitenant Dirk Klop, die de Britten vergezelde, werd gedood. Toch bleven de Nederlanders twijfelen aan de ernst van de toestand. Sas werd wanhopig.

In de nacht van 10 op 11 november 1939 werd alarm geblazen langsheen het Belgische front. Op 11 november bezocht koning Leopold III, in gezelschap van Van Overstraeten, de commandanten van de meest bedreigde corpsen. Alles bleef rustig. Hitler had de aanval uitgesteld wegens het slechte weer en de moeilijkheden met het spoor. Op 15 november eindigde de alarmtoestand.

Het gemobiliseerde leger begon zich te organiseren voor het lange wachten. Karweien en

wacht kloppen, graven en, af en toe, oefeningen losten elkaar af. De divisies gingen om beurten naar Leopoldsburg en Casteau, de artilleristen naar Helchteren, Brasschaat en een enkele keer ook naar Elsenborn. Om de combativiteit op te voeren werd op voorstel van Van Overstraeten een *Challenge royal de l'Infanterie* georganiseerd. De divisies voerden slechts zelden marches uit. De publieke opinie aanzag dat als pesterij. Bovendien moest er veel gegraven worden.

Bij elke mars werd vastgesteld dat de stiksels van de schoenen het begaven en dat het leder barstte. Dat had er natuurlijk veel mee te maken dat ze gedurende jaren gestockeerd waren. De soldaten aten goed. Er werd zelfs een studie gemaakt over de beste frietketel. Aanvankelijk werden de soldaten in bioskopen, parochiezalen, scholen en dergelijke geïnstalleerd. Weldra werden ook barakken in de omgeving van de stellingen opgetrokken. Voeding en stalling van de vele paarden zorgden voor nogal wat moeilijkheden. Paternalisme en allerlei onhandigheden van een psychologisch niet-gevormd kader kwamen de spirit van de troepen zeker niet ten goede. De regionale rekrutering was er oorzaak van dat vooral op het platteland gerekruteerde eenheden het dienden te stellen met een minderwaardig reservekader. De vorming van dit kader in de eenheden zelf was nefast voor de discipline. In een divisie van tweede reserve, gerekruteerd in het Antwerpse, en gelegerd op slechts enkele kilometers van de metropool, was het onbegonnen werk de soldaten te beletten om thuis te gaan slapen. Er braken nogal wat ongeregeldheden uit: op 23 september 1939 een muiterij bij de verbindingstroepen in het kamp van Beverlo, op 10 oktober 1939 werd te Kasterlee een gestrafte uit het cachot gehaald door soldaten van het vervoerkorps van de 9de Infanteriedivisie, op 16 oktober 1939 een muiterij bij het 41ste Linieregiment, op 19 oktober 1939 een muiterij te Brasschaat bij o.a. het 37ste Linieregiment. De Franstalige soldaten van een compagnie van het 4de Cyclisten stuurden op 29 oktober een petitie aan de minister van Defensie waarin ze zich bekloegen over hun stationering in het Vlaamse landsgedeelte. Op 1 november 1939 haalden soldaten van het 13de Artillerieregiment een gestrafte uit het cachot. In de nacht van 29 op 30 november 1939 ontstond een samenscholing voor het bureau van een batterijcommandant van het 1ste Artillerieregiment. Een soldaat loste enkele schoten in de lucht. Op 30 november 1939 ontstond een muiterij in het kamp van Beverlo bij het 1ste Jagers te Voet. Soldaten weigerden de bevelen uit te voeren en zowat vijfhonderd man poogde te betogen tegen de schorsing van de verloven. Mensen van het VNV en communisten uit Mechelen hadden voor heibel gezorgd bij het 15de Linie op 19 januari 1940. Op 21 april 1940 ontstond er oproer onder de soldaten van het 3de Linieregiment, dat te Hasselt gelegen was. Na een drinkgelag kloegen de soldaten de vele straffen aan, het schorsen van de verloven en de hachelijke financiële toestand van de gezinnen.... Het was nodig om in een omzendbrief van 11 april 1940 een strenge controle op verloven en vergunningen voor te schrijven. Talrijke militairen verlieten immers zonder toelating of mits een valse verlofbrief hun kantonnement. Op 4 maart 1940 sprak koning Leopold III de divisiecommandanten toe in de Krijgsschool met het oog op het herstel van de tucht. Langs het Werk koningin Elisabeth, waar de socialistische voorman reservekapitein-commandant Hendrik de Man een belangrijke rol in speelde, poogde men de soldaten op te beuren met toneel, cabaret, zang, het soldatenuurtje op de radio, colli's, ... Zo werden tot 10.000 colli's per maand verstuurd. Op aanvraag kregen de soldaten, net zoals in de Eerste Wereldoorlog, een meter.

Per maand kregen de soldaten vijf dagen vergunning. Tot 25% van de manschappen mocht afwezig zijn. Dronken en slordig geklede soldaten maakten weldra deel uit van het straatbeeld. Maar het bleef niet bij vergunningen, weldra werden allerlei beroepsgroepen onder druk van pers en politici naar huis gestuurd. De mijnwerkers in oktober, de vaders van drie kinderen, de artsen, de leraars, de ambtenaren ... ca. 50.000 man in totaal, werden met onbepaald beroepsverlof gestuurd. De zonen van landbouwers waren natuurlijk ook nodig tijdens de oogst. De opgeëiste paarden werden heel dikwijls eveneens naar huis gestuurd! De vele vrijstellingen leidden tot desorganisatie, ontmoediging, naijver.... Terwijl de vrijgestelden een normaal loon ontvingen, dienden de opgeroepen soldaten rond te komen met 30 centiem per

dag en na enige tijd 1 frank, d.w.z. de prijs van een pilsje! Ook de kleine vergoeding voor de echtgenote loste het probleem niet echt op.

Naast de hulp aan Duitsland - spionage (43 arrestaties van 1 september 1939 tot 10 maart 1940) en sabotage - van Duitstaligen uit de streek van Eupen-Malmédy waren er ook de ideologische collaborateurs. De Tweede Wereldoorlog was immers vooral een ideologisch conflict. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat een aantal mensen de ideologie verkozen boven het vaderland. Het is bewezen dat de communistische partij in Frankrijk zich schuldig gemaakt heeft aan sabotage. Was Moskou immers geen bondgenoot van Berlijn? Maar voor België wijst niets in de richting van sabotage. Wel heeft de communistische partij van België door propaganda de oorlogsinspanning van het kapitalistische vaderland bestreden. Het nochtans fascistische VERDINASO van Joris Van Severen had zich duidelijk achter de koning geschaard. Geheel anders was het gesteld met Rex en VNV, die financieel gesteund werden door Duitsland. Langs de in 1934 opgerichte Militaire Organisatie en het tijdschrift *De Schakel* was deze laatste beweging vanaf de mobilisatie in 1939 actief. Haar krant, *Volk en Staat*, voerde onafgebroken campagne tegen Frankrijk en Groot-Brittannië. Staf De Clercq sprak op 9 september over de verspreiding van de neutraliteitsgedachte onder de soldaten. Maar heel snel evolueerde hij naar een houding van niet strijden tegen Duitsland. Ook in pamfletten, ondertekend met o.a. de naam 'Breydel', sprak men zich in die zin uit. Bepaalde eenheden o.a. het 15de, 23ste en 24ste Linieregiment werden aangestoken door dit gedachtengoed. Moeilijkheden braken uit te Bergen, Geetbets en Leopoldsburg. Om begrijpelijke propagandistische redenen zou de leider van het VNV, Staf De Clercq, na de Duitse overwinning de activiteit van de Militaire Organisatie schromelijk overdrijven.

Op 30 november 1939 werd Finland, dat weigerde bepaalde basissen en territoria, o.a. ter bescherming van Leningrad, af te staan, aangevallen door de Sovjetunie. Tegen alle verwachtingen in hielden de Finnen aanvankelijk stand. De Belgen putten moed uit de Finse weerstand. Een ogenblik zag het ernaar uit dat Britten en vooral Fransen Finland militair te hulp zouden komen. Maar de Noorse en Zweedse onwil om doorgang te verlenen verijdelde dit. Door bemiddeling van Zweden kwam op 12 maart 1940 een vrede tot stand, waarbij de Sovjetunie zijn oorlogsdoeleinden kon verwezelijken.

Begin januari 1940 wezen allerlei tekenen op een nakende Duitse aanval. Op 10 januari deed zich één van de eigenaardigste incidenten van de gehele Tweede Wereldoorlog voor. Het was een ijskoude dag. Bij het gehucht Vucht, een deel van Maasmechelen, voerde een Messerschmitt Taifun omstreeks 11u30 een noodlanding uit op de smalle terreinstrook tussen de Maas en het oude Kempische kanaal. Het had daarbij zijn vleugels verloren en stak met de neus in een haag.

Majoor-parachutist van de 7. *Flieger Division* Helmut Reinberger, die als liaisonofficier bij de 2de *Luftflotte* functioneerde, diende vanuit Munster, waar zich een luchttransporteenheid, het 220 FL.F, bevond, te verplaatsen naar Keulen om er aan een conferentie bij de 22ste luchtvervoerde Infanteriedivisie deel te nemen. Om tijd te winnen ging hij in op het voorstel van reservemajoor-vlieger Erich Hoenmanns om hem door de lucht te vervoeren. Als gevolg van de mist boven het Ruhrgebied verloor de piloot de weg. Toen hij daalde tot ca. 200 à 300 m sneed hij, door een onhandige beweging, de benzinetoevoer af en werd gedwongen een noodlanding uit te voeren.

Van een landbouwer bekwam Reinberger lucifers waarmee hij achter een haag poogde de documenten die hij bij zich droeg te verbranden. De toegesnelde cyclisten van de 13de Infanteriedivisie, Antoine, Declercq en Richet zagen aanvankelijk alleen de piloot. Van de boer vernamen ze dat een tweede officier een natuurlijke behoefte deed achter een haag. Hun aandacht werd echter getrokken door rook die van achter die haag opsteeg. De tweede *Luftwaffe*-man verbrandde er papieren en poogde te vluchten. De grenswachters losten enkele schoten in de lucht en arresteerden hem. Zij doofden de vlammen en overhandigden de papieren aan kapitein-commandant Alfons Rodrique, die ondertussen aangekomen was. Daarop werden de gevangenen naar een kleine commandopost gebracht. De bevelhebber van de Rijkswachtbrigade van Eisden stelde een proces-verbaal op. Toen Rodrique een ogenblik met Reinberger alleen was, gooide deze zich op de pa-

1

2

3

(1) De twee Geallieerden. (2) Soldaten van het 1ste Gidsen in Leopoldsburg. (3) Een Britse militair op een vliegveld in Frankrijk ontvangt post van thuis. (4) Aan de Maginotlinie.

pieren en wierp ze in de veldkachel. Rodrique trok ze er weer uit. Reinberger poogde zich daarop meester te maken van het pistool van Rodrique.

Weldra kwamen officieren van het Tweede bureau toe. Heel vlug beseften ze dat het ging om erg belangrijke papieren. Om 21 uur telefoneerde kolonel Victor Neefs, hoofd van het Tweede bureau, naar generaal Van Overstraeten. Op 11 januari om 9u werd de generaal volledig op de hoogte gebracht van de inhoud.

De in beslag genomen documenten, een tiental aan de rand verbrande getypte vellen en fragmenten van kaarten, vormden blijkbaar drie orders. Het eerste was het algemeen operatieorder van *Luftflotte* 2. Het gevonden exemplaar was dat van 220 Fl.F. De opsomming van de bestemmelingen gaf een idee van de omvang van de geplande operatie. Er was immers sprake van een *Schwerpunkt* voor het 6de Leger bij Maastricht en van een aanval in de Ardennen. Ook de opdracht van de *7. Flieger Division*, het zich meester maken van de Maasbruggen in de streek van Dinant, werd beschreven. De te bombarderen zones en de bomvrije zones werden eveneens aangeduid. Het derde order, over hindernissen, vijandelijke troepen en vernielingen, was door generaal Kurt Student, commandant van de parachutistendivisie, zelf ondertekend.

De documenten bevestigden verwittigingen voor een aanval, die kwamen van de Belgische consul-generaal te Keulen, prinses Marie-José, graaf Ciano en de Zweedse ambassadeur te Berlijn. De Belgen brachten de Fransen, de Britten, de Nederlanders en de Luxemburgers van de inhoud op de hoogte. De Fransen stonden erg sceptisch tegenover die informatie, maar alarmeerden toch een aantal eenheden. Britten en Nederlanders dachten dat het een Duits afleidingsmanoeuvre was.

Op 13 januari stuurde kolonel Goethals een bericht, waarin hij de mogelijkheid van een Duitse aanval opperde, om geallieerde en Belgische tegenmaatregelen te voorkomen. Een oprechte, maar twijfelachtige tipgever zou hem dit medegedeeld hebben.

Toen generaal Van Overstraeten de eenheden liet verwittigen met: ‘Attaque ennemie quasi certaine’ was het hek van de dam. Meteen ging de Generale Staf van het Belgische leger over tot het nemen van allerlei maatregelen: alarmeren van de troepen, evacueren van vliegvelden en kazernes tegen 6 uur, laten vollopen van het Albertkanaal, terugroepen van verlofgangers ... en het openen van de grenzen voor de Geallieerden. De koning vroeg aan Groot-Brittannië garanties voor de Belgische onafhankelijkheid en het bezit van zijn kolonie, financiële hulp voor de economie na de oorlog en de verzekering dat België zou deelnemen aan onderhandelingen. De koning wist maar al te goed dat sinds 1937 eraan gedacht werd Congo aan het Derde Rijk te geven, om zijn honger naar koloniën te bevredigen. De koning vreesde een vergelijk ten koste van België. Admiraal Sir Roger Keyes, de held van Zeebrugge, functioneerde als een Leopold III toegedaan bemiddelaar en koerier.

De veertiende januari verliep in alle kalmte. Goethals sprak nu van de 17de als mogelijke datum voor een aanval. De 15de kwam het Britse antwoord op de brief van de koning. De Britten nodigden zichzelf uit om het Belgische territorium te betreden, maar over de garanties bleven ze erg vaag en voorwaardelijk. De Fransen, die door de Britten op de hoogte gebracht waren, verklaarden zich wel bereid die garanties te geven indien België zich achter hen schaarde. Maar ook zij wilden zich in België opstellen. Ondertussen hadden de Belgen de hindernissen aan de Franse

grens opnieuw aangebracht. Wel gingen de besprekingen met Franse en Britse officieren verder.

Weldra barstte de kritiek op generaal Edouard Van den Bergen, de stafchef, los. Waarom had hij de verlofgangers opgeroepen langs het NIR (Nationaal Instituut voor de Radio), de luchtstrijdkrachten order gegeven zich in te zetten tussen Samber en Maas en vooral, waarom werd in de nacht van 13 op 14 januari 1940, order gegeven zich niet te verzetten tegen een Frans-Britse intocht in België. Dit laatste leidde trouwens tot het wegnemen van de wegversperringen. Parlementsleden van Rex en VNV dreigden met een interpellatie. Deze hetze dekte het ongenoegen over de parallelle diplomatie van Leopold III.

Op 27 januari stelde de minister van Defensie, generaal Denis, gesteund door Van Overstraeten, voor om Van den Bergen te ontslaan. Generaal Van Overstraeten leek de aangewezen

1

2

3

4

(1) De staf van het 5de Legercorps in februari 1940; op de eerste rij, tweede van links, zit majoor Jean Piron die in 1944 de Groepering Bevrijding zal aanvoeren. (2) Belgische officieren in gesprek; de persoon in het midden draagt de typische motorhelm. (3-4) Majoor Sas en kolonel Goethals, de militaire attachés van Nederland en België in Berlijn.

opvolger; hij weigerde echter. Vreesde hij het lot van Nuyten? Op 31 januari werd generaal-majoor Oscar Michiels stafchef. Voor de gelegenheid werd hij aangesteld tot luitenant-generaal.

Vanuit Berlijn vernam de Belgische staf begin april dat, na een operatie tegen Denemarken en Noorwegen, België en Nederland aan de beurt zouden komen. Op 8 april 1940 stuurden Britten en Fransen een ultimatum naar Noorwegen om het gebruik van de Noorse territoriale wateren voor het vervoer van Zweeds ijzer naar Duitsland te ontzeggen. Op 9 april begon de Duitse invasie van Noorwegen en legde Denemarken na een paar uur de wapens neer.

Weldra kwamen allerlei alarmerende berichten aan. Kaarten van België en Nederland zouden zijn uitgedeeld aan Duitse troepen. Britten en Fransen drongen aan om België preventief te mogen binnenrukken. Op 11 april weigerde de Belgische regering dit, maar ze beloofde de geallieerde hulp in te roepen indien Nederland aangevallen werd. Ondertussen maakten de Belgen zich klaar om aan een invasie uit het zuiden het hoofd te bieden! Vanaf 18 april werd de toestand opnieuw meer ontspannen.

Op 26 april 1940 bood de regering haar ontslag aan de koning aan wegens ... een taalkwestie. Leopold weigerde dit verontwaardigd, door te wijzen op de internationale spanning. Wat was er gebeurd? In februari had de socialistische minister van Openbaar Onderwijs, de Ronsenaar Eugène Soudan, een wetsontwerp ingediend waarbij elke ambtenaar van zijn departement een adjunct zou krijgen van de andere taalrol. Op die manier zouden alle Vlaamse aangelegenheden door Vlamingen en alle Franse aangelegenheden door Franstaligen kunnen behandeld worden. De liberalen verzetten zich kordaat en de regering van nationale unie kwam in gevaar.

Als gevolg van het alarm in oktober, en vooral in januari en in april waren de werkzaamheden aan de KW-linie erg goed opgeschoten. De troepenconcentraties voor Maastricht overtuigden de Belgen er meer en meer van dat de Duitse hoofdkrachtinspanning van een eventuele aanval ten noorden van Samber en Maas zou liggen.

Op 7 mei berichtte monseigneur Clemente Micara, apostolisch nuntius, dat het Vaticaan elk ogenblik een Duitse aanval op Nederland, België, Luxemburg en Zwitserland verwachtte. Ook vanuit Berlijn kwamen allerlei alarmerende geruchten. Op 9 mei vernam men dat de Duitse ambassade in Den Haag papieren verbrandde. De ‘vijfde kolonne’ leek in het Groothertogdom tot actie over te gaan.

Op 9 mei 1940 trad de Britse regering Neville Chamberlain af. Ook Paul Reynaud wilde zich terugtrekken omdat Daladier weigerde Maurice Gamelin, de Franse opperbevelhebber, te ontslaan. Maar president Paul Lebrun weigerde het ontslag van Reynaud.

De 9de mei was een mooie dag met uitstekende zichtbaarheid. De *Luftwaffe* zou nu optimaal kunnen optreden. Het ogenblik leek gekomen. Hitler zou de Belgen en Nederlanders deze maal niet de tijd gunnen om zich klaar te maken, zoals ze dat bij ieder andere alarm wel gedaan hadden. Terwijl in Nederland de onrust ten top steeg, bleven de Belgen relatief kalm. Het was zo dikwijls loos alarm geweest.

In de namiddag werden de vergunningen in België opnieuw ingevoerd door de minister van Defensie, die niet op de hoogte was van de ernst van de situatie. Om 23u30 stuurde Goethals zijn laatste gecijferde boodschap uit Berlijn. Van Sas, en dus uiteindelijk van Oster, had hij vernomen dat er geen tegenbevel gegeven was en

dat de aanval in het westen de 10de bij het ochtendgloren zou starten. Toen het alarm, uitgaande van de Generale Staf, kort na 23u35 in de eenheden toekwam werd dit op veel ongeloof onthaald.

De nacht van 9 op 10 mei 1940 was vol alarmerende berichten: vliegtuigen overvlogen ons land, rond vijf uur volgden de eerste bombardementen, de grens werd overschreden, schoten vielen, Eben-Emael werd aangevallen....

De ministers aarzelden, wilden alles natrekken.... Maar bommen op het station van Schaarbeek, de luchthaven van Evere, het Madouplein, de rotonde Sint-Michiels (het huidige Montgomery square) brachten hen snel tot andere gedachten. Ze besloten een beroep te doen op de garanten Frankrijk en Groot-Brittannië. De speciale telefoonlijnen bleken niet te functioneren. Het angstige personeel dat instond voor de bediening was gevlucht. Uiteindelijk kon men Londen en Parijs te hulp roepen. De Fransen startten het Dijle-manoeuvre om 6u35.

Rond 7u overschreden de garanten de grens. De geallieerde liaison-officieren bevonden zich rond de middag in het Groot Hoofdkwartier te Breendonk. Ook voor België was de Tweede Wereldoorlog nu echt begonnen.

De tegenover elkaar staande krachten.

Laten we de door Mao bepaalde variabelen, tijd, ruimte, wil, wapens, logistiek en effectief vergelijken.

Continentale staten, zoals Frankrijk en vooral Duitsland, hadden alle belang bij een korte oorlog. Een aanslepend conflict en de bijhorende maritieme blokkade zouden ongetwijfeld leiden tot bevoorradingsproblemen. Zo was Duitsland voor een groot aantal grondstoffen in hoge mate van het buitenland afhankelijk. Van het aluminium moest 99% ingevoerd worden, nikkel, 95%; tin, 90%; rubber, 80%; koper, 70% en petroleum 65%. België is een klein land, een verloren slag is dan ook fataal. Maar zelfs de ruimte van Frankrijk liet niet meer dan twee slagen toe. Daarbij waren de motivatie en strijdlust ongetwijfeld veel sterker bij de door het fascisme opgezweepte Duitse jeugd dan elders in Europa.

De kwaliteit van het commando en de wapens, de logistiek en het aantal manschappen en wapens zullen we, voor het slagveld België, per staat afzonderlijk bespreken. We zullen dus niet blijven stilstaan bij de marine of bij de troepen in de Alpen, aan de Russische grens ... Ook de Italiaanse strijdkrachten, die pas vanaf 10 juni aan de strijd deelnamen zullen we niet bespreken.

De Belgische defensie

In de Belgische bevelvoering van de krijgsmacht bestonden er drie beslissingscentra: de koning, de stafchef en de minister van Defensie. De gebeurtenissen van augustus 1831, toen Leopold I in een crisissfeer het bevel van het leger op zich genomen had in de strijd tegen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, had een traditie ingeluid die in 1870, 1914 en 1939 door zijn opvolgers zou nagevolgd worden. Koning Albert had gedurende vier jaar, 1914-1918, het bevel over het leger gevoerd zonder ministeriële verantwoordelijkheid.

In de praktijk leidde koning Leopold III het leger met de hulp van zijn raadgever, kolonel (vanaf 1938, generaal-majoor) Raoul Van Overstraeten. De stafchef, luitenant-generaal Oscar Michiels, was een uitvoerder die richtlijnen kreeg van de raadgever. Ze hadden trouwens beiden een bureau in de Krijgsschool aan de Kortenberglaan. De minister van Defensie, luitenant-generaal Henri Denis, een liberaalgezind officier, verdedigde de sommen besteed aan defensie en hield zich bezig met allerlei administratieve problemen: verlof, soldij ....

Het kader van het Belgische leger bestond op 10 mei 1940 uit 4.929 officieren in actieve dienst en 16.614 reserveofficieren, waaronder nogal wat onderwijzers. De beroepsofficieren waren technisch goed geschoold, maar de psychologische en sociale vorming lieten soms te wensen over. Verhoudingsgewijs waren er teveel reserveofficieren. Vooral de infanterie diende zich, mede door de regionale rekrutering, te behelpen met een kader dat te weinig gezag had en dat qua

beroepskennis dikwijls te kort schoot. Er waren ca. 12.000 beroepsonderofficieren en 10.000 beroepssoldaten alsook ca. 46.000 reserveonder-officieren.610.000 man of ca. 8% van de bevolking was onder de wapens. Daarvan bevond zich ongeveer 100.000 man in de CRI, de opleidingscentra. Dat betekende 14 klassen van 1926 tot 1939, waarbij een klasse initieel ca. 47.000 man telde.

Het veldleger telde achttien infanteriedivisies: zes actieve (telkens samengesteld uit twee actieve regimenten en een reserveregiment), zes van eerste (twee reserveregimenten en een actief regiment) en zes van tweede reserve (drie reserveregimenten, samengesteld uit oudere klassen). Iedere divisie telde ca. 17.000 man. Verder waren er twee divisies Ardense Jagers, waarvan één gemotoriseerd. Die eenheden waren grotendeels samengebracht in zeven corpsen. Het Cavaleriecorps bestond uit twee gemotoriseerde divisies en een vervoerde brigade. Daarnaast waren er nog twee regimenten en een bataljon grenswielrijders, twee lichte regimenten (rijkswacht op motorfietsen en met vrachtwagens vervoerd), een divisie zware artillerie van het veldleger (kanonnen en houwitsers 150 tot 380 mm o.a. op treinwagons), twee regimenten vestingartillerie (Luik en Namen) en een regiment speciale vestinginfanterie. Het vliegwezen, dat

afhankelijk was van het landleger, kon een regiment jagers en twee observatieregimenten inzetten. De DTCA (*Défense terrestre contre aéronefs*) beschikte over twee regimenten. Het wapen van de genie en de transmissieeenheden telde 22 bataljons. De diensten transport, bevoorrading en medische eenheden rondden het geheel af.

De manschappen van de actieve infanteriedivisies en van die van eerste reserve waren uitgerust met het uitstekende Mausergeweer model 1935. De ordonnans van de pelotonschef had een mitraillette! Ook was er de DBT, een soort lichte granaatwerper met een dracht van 480 m. Per divisie waren er 324 machinegeweren Browning model 1930, 144 mitrailleuses Maxim met kijker, 36 mortieren 76 mm, 60 uitstekende antitankkanonnen 47 mm, waarvan 12 op een gepantserd maar bovenaan open rupsonderstel Carden-Lloyd waarvan de licentie bij Vickers gekocht werd en dat bij ons de naam T13 kreeg (gewicht 5 ton; 200 voor het gehele leger) en 48 kanonnen (75 mm en 105 mm houwitsers) getrokken door paarden (ca. 42.000 paarden voor gans het leger).

De infanteriedivisies van tweede reserve waren uitgerust met het Mausergeweer model 1889 dat versleten was door het veelvuldig gebruik tijdens de Eerste Wereldoorlog en de mitrailleuse Colt 1917-1918. Die divisies hadden geen antitankkanonnen, noch mortieren en slechts 24 door paarden getrokken kanonnen 75 mm. De infanteristen droegen ongeveer 30 kg op de rug. (De Britse elitesoldaten zeulden tijdens het Falklandconflict in 1982 ca. 60 kg mee).

Sinds 1937 was de cavalerie volledig gemotoriseerd. In maart 1938 defileerde het 2de Lansiers een laatste maal te paard. Het Cavaleriecorps bestond uit twee divisies, telkens samengesteld uit drie regimenten met motorfietsen en sidecars (ca. 11.000 voor gans het leger), twee regimenten karabiniers-wielrijders (78.000 fietsen voor gans het leger), een artillerieregiment met 24 kanonnen van 75 mm, getrokken door de uitstekende Latil alle-terreintractoren. Ook beschikte het Cavaleriecorps over 30 tanks T15 (in totaal 51) van 6 ton met een mitrailleuse 13,2 mm in de koepel. In 1937 had men 12 tanks Renault AMC35 van 14,5 ton aangekocht en voorzien van een Belgische koepel. Tijdens de mobilisatie werden er acht uitgerust met een kanon 47 mm en een mitrailleuse 13,2 mm. De Gidsen kregen er vier en de Lansiers eveneens vier. De andere waren onbruikbaar daar ze al geruime tijd in weer en wind gestaan hadden op het fabrieksterrein van Carels te Gent. Parlementsleden hadden de ingebruikname van dit 'offensieve' wapen belet. Van de twee divisies Ardense Jagers was alleen de eerste volledig gemotoriseerd en uitgerust met o.a. 15 T15's en gemotoriseerde artillerie (20A).

In de twee regimenten DTCA en verspreid over de eenheden waren er 456 kanonnen en twee groepen projectoren. De stukken waren kanonnen 94 mm Vickers, 75 mm Vickers en vooral 40 mm Bofors.

Het Belgische vliegwezen was erg zwak. Van de 184 vliegtuigen waren er slechts 69 relatief recent. Iedereen bewapende en vanaf 1938 was het bijna onmogelijk in het buitenland vliegtuigen te kopen. Uiteindelijk verkocht Groot-Brittannië ons 24 Hurricanes (15 geleverd en 11 klaar en gelegerd te Schaffen op 10 mei, kruissnelheid 511 km/u, 8 mitrailleurs 7,65 mm) en 16 Fairey Battles (14 klaar op 10 mei en te Evere gelegen, kruissnelheid 320 km/u; 2 Mitrailleuses 7,65 mm) alsook 12 Fairey Fox VIII-tweedekkers. Benevens die 12 waren er nog 86 Fairey Foxes IIIC, VIR en VIC uitgerust ofwel met een Rolls-Royce, ofwel met een Hispano motor. Ze waren

gestationeerd op de vliegvelden van Deurne, Goetsenhoven, Nijvel en Evere en konden een kruissnelheid ontwikkelen van ca. 240 km/u. Drieëntwintig Italiaanse FIAT CR 42's, alle te Nijvel gelegen, waren kort voor de vijandelijkheden aangekomen. Het Duitse aanbod om voormalige Tsjechische vliegtuigen te leveren werd afgeslagen. Te Schaffen lagen ook 15 tweedekkers Gloster Gladiator I (kruissnelheid 430 km/u; 4 mitrailleurs 7,65). Tenslotte beschikte het vliegwezen over 19 Renards 31 en enkele SV4's, beide van eigen makelij, en Franse Moranes. De in de VS aangekochte Brewster 'Buffalo' kwam in onderdelen tot aan Bordeaux. De Duitse aanval in mei 1940 kwam te vroeg. De transmissies waren gebrekkig en praktisch onbestaande tussen de vliegtuigen en de grondtroepen. Duiven werden nog steeds als koerier ingezet.

Op materieel gebied was het Belgische leger vooral zwak wat de luchtmacht, luchtdoelartillerie, mitraillettes en tanks (slechts een 250 lich-

1

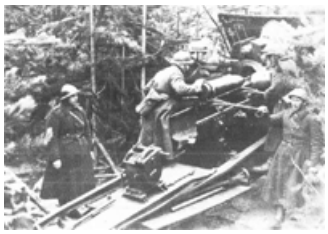

2

3

4

5

6

7

8

(1) T15 op oefening in de Ardennen. (2) Het laden van een 220 mm houwitser. (3) Luchtdoelgeschut in actie. (4) Het 2de Karabiniers-Wielrijders. (5) Grenswielrijders (met typische Alpenmuts). (6) Hawker Hurricane, modernste jager van het Belgische Vliegwezen. (7) Fairey Battle, een lichte bommenwerper. (8) Cointet-versperringen.

te tanks T13, T15 en Renault) betreft. Ook de bewapening van de divisies van tweede reserve liet te wensen over.

De Belgische staf vreesde vooral het massaal inzetten van oorlogsgassen. Ook in het parlement had iedereen een gasmasker in de lade op zijn plekje in het halfrond. Heel wat hogere officieren aanzagen de luchtmacht als versiering voor de defilés. Kandidaatofficieren die zich au sérieux namen kozen op de Koninklijke Militaire School voor de klassieke wapens! De piloten hadden ook nooit een bombardement uitgevoerd. De tanks werden verdeeld over de eenheden. Toen generaal Jules Pire sprak over guerrilla's en verbrande aarde werd hij weggelachen met de bijnaam '*l'incendiaire*'.

De elite van het Belgische leger bestond naast artilleurs uit genieofficieren. Het moet ons dan ook niet verwonderen dat, niettegenstaande de ervaring van 1914, aan de vestingen andermaal heel wat geld werd besteed. Bovendien zorgde dit voor veel werkgelegenheid! Het herstellen en moderniseren van de oude forten, de constructie van nieuwe, de bouw van bunkers, het graven van anti-tankgrachten, het plaatsen van draketanden, rails in beton, metalen Cointetelementen en dergelijke had handen vol geld gevergd.

De logistiek van het Belgische leger werd verzekerd door de *Services de l'Arrière*, die vooral vanuit de Basis van het leger instond voor de bevoorrading. Maar de wapenindustrie lag in de erg kwetsbare provincie Luik: *Fonderie royale de canons* (FRC), *Manufacture d'armes de l'Etat* (MAE), *Fabrique nationale d'armes de guerre* (FN) en Cockerill. Gelukkig had FN een patronenfa-

Numerieke gegevens betreffende de versterkte posities in België in mei 1940

PLAATS	LENGTE IN KM	SCHUILPLAATSEN	METALEN HINDERNISSEN IN KM	GEBRUIK
Luik				
Positie 1	50	179	50	Niet bezet
Positie 2	35	61	35	Bezet & Ontruimd
Positie 3-4	20	92	-	Bezet & Ontruimd
Namen	30	148	30	Bezet & Ontruimd
De grens				
Bij LuiK	22	66	-	Bezet & Ontruimd
In Limburg	70	100	-	Gedeeltelijk aangevallen

In Luxemburg	300	321(1)	-	Gedeeltelijk aangevallen
Albertkanaal en Maas	160	223	-	Gedeeltelijk aangevallen
Kanaal				
Kwadmechelen-Turnhout	30	70	-	Niet bezet
Versterkte positie Antwerpen (anti-tank-gracht)	40	197	-	Bezet & Ontruimd
KW				
Koninkshooikt-Wavre	60	235	20	Bezet & Ontruimd
Thorembais-Cognelee	15	-	15	Niet bezet
Waterloo-Ninove	35	49	35	Niet bezet
Bruggehoofd Gent	20	227	10	Bezet & Aangevallen
Kust	6	13	-	Niet bezet
Totaal	893	2000	195	
		(l)waarvan		
		309 lichte		

uit: A. CRAHAY, *L'Armée belge entre les deux guerres*, Louis Musin, Brussel, 1978, p. 214.

briek te Brugge gebouwd. De zeer verscheiden bewapening van Duitse, Franse, Engelse en Belgische origine stelde problemen qua bevoorrading. De munitiedepots bevonden zich te West-Rozebeke (Houthulst), Zedelgem en Eeklo. Dit stelde wel problemen indien er gevaar uit het zuiden dreigde. Daarom werd het depot van Houthulst op aken ondergebracht langs het kanaal Gent-Terneuzen. De petroleumvoorraden bevonden zich voor ca. 80% in het Antwerpse en de rest langs het kanaal Gent-Terneuzen. Langs die waterweg waren er ook enkele ondergrondse tanks. De vliegtuigbenzine was gestockeerd op schepen in de onderzeebootbunkers die de Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog te Brugge gebouwd hadden. Voor het vervoer gebruikte men treinen, aken, autobussen en camions, in totaal zo'n 1.500 motorvoertuigen (30.000 voor gans het leger). Dat contrasteerde sterk met de meeste divisies die voor het transport aangewezen waren op paard en kar.

De Belgische legerleiding dacht aan een heruitgave van het Schlieffen-Moltke plan, dus een Duitse aanval ten noorden van de Samber-Maasvallei. Een vooruitgeschoven stelling volgde als het ware de contouren van onze grens met Nederland en Duitsland, door zich o.a. te steunen op de kanalen Antwerpen-Turnhout met de 18de Infanteriedivisie, Turnhout-Kwaadmechelen alsook het verbindingskanaal Maas-Schelde. De Groepering K, genoemd naar haar bevelhebber luitenant-generaal Maurice Keyaerts, bestaande uit de 1ste divisie Ardense Jagers en de 1ste Cavaleriedivisie, beveiligde de Ardennen. Een beperkt aantal eenheden was langs de Franse grens gelegerd. De 5de Infanteriedivisie bevond zich in de regio Halle-Ninove en de 16de Infanteriedivisie in het Gentse. Ook langs de kust waren elementen van de 16de Infanteriedivisie gestationeerd, naast enkele batterijen.

De dekkingsstelling volgde de anti-tankgracht van Antwerpen tot het Albertkanaal, vervolgens dit kanaal tot Luik, waar de Maas tot Namen de hindernis vormde. Op die stelling was het gros van het leger, veertien divisies, opgesteld. Een tussenstelling, bezet door de 2de Infanteriedivisie, volgde de Gete en de Mehaigne. De lijn Aarschot-Leuven werd gehouden door de 10de Infanteriedivisie.

De weerstandsstelling of KW-lijn (Koningshooikt-Waver) liep tot Namen en zou door de Belgen verdedigd worden van Antwerpen tot Leuven, door de Fransen tussen Waver en Namen. De vesting Namen zou door de Belgen bezet worden. Tussen Waver en Namen liepen twee niet afgewerkte tracés, het ene volgde de spoorlijn, het andere lag meer oostwaarts. De 11de Infanteriedivisie was in opleiding te Leopoldsburg.

De Belgische opstelling was een compromis tussen de verdediging van gans het land en de verdediging van het essentiële deel, het centrum. Het hield tevens rekening met het Franse Dijle-plan.

De financiële inspanning van België in de jaren voor de oorlog was enorm. Een Nederlands onderzoek uit 1936 vergeleek de defensieuitgaven van 14 Europese landen (Groot-Brittannië, Duitsland en de Sovjetunie niet inbegrepen) op jaarbasis. Frankrijk gaf 40 florijnen per inwoner uit, Italië 12, België en Zwitserland 11, Tsjechoslovakije 8, Nederland 8 en Polen 7. Griekenland was hekkesluiter met 4 florijnen. De mobilisatie onttrok aan de economie in België 16% van de actieve bevolking, 17% van de paarden, 12% van de auto's, 18% van de motorfietsen, 3% van de fietsen. De weigering tot levering, het tekort aan prototypes en de lange produktietijd waren er oorzaak van dat slechts 46% van de in 1938 en 20% van de in 1939 gestemde kredieten konden gespendeerd worden. Vanaf 1937 bedroeg het

gewoon budget voor landsverdediging in België 1.200 miljoen frank, d.w.z. 12% van de staatsuitgaven.

Het buitengewoon budget zag er in de volgende jaren zo uit:

		Miljoen F
1938:	vestingsbouw en veldversterking	1.000
	motorisering cavalerie	200
	anti-tankgracht Antwerpen	200
	vliegtuigen	200
	anti-tankkanon 47 mm	200
		1.850
1939:	veldversterkingen	1.000
	vliegvelden	100
	kazernes aan de oostgrens	200
		1.300
1940:	veldversterkingen	2.000
	luchtdoelartillerie	1.000
		3.000

Het is misschien interessant om na te gaan wat de Duitse legerleiding, vooral generaal Ulrich Liss die verantwoordelijk was voor de studie van de vreemde legers, over het Belgische leger dacht. De documenten van het OKH van 1 juni en 28 oktober 1939 geven ons een beeld. De Waalse soldaat is handig en verstandig, maar minder hardnekkig dan de Vlaamse die moediger, maar langzamer is. Deze laatste gelijkt immers op de Nederlandse. De soldaten zijn weinig tuchtvol en fysiek zwak en er wordt teveel gedronken. De reserveofficieren en onderofficieren zijn onvoldoende gevormd. De beroepsonderofficieren zijn goed, maar niet erg talrijk. De beroepsofficieren zijn bekwaam, maar bekommeren zich weinig om hun manschappen. De staf is uitstekend. De T13 (sic.) kan vergeleken worden met een lichte tank. De cavalerie en de Ardense Jagers zijn waardevolle eenheden. De eenheden van tweede reserve zijn zwak. De vliegtuigen zijn verouderd en weinig talrijk.

De Nederlandse defensie

Nederland was vooral een zeevarende natie. De aandacht ging dan ook in de eerste plaats naar de marine. Bovendien was een niet onbelangrijk deel, net zoals het KNIL (Koninklijk Nederlands Indische Leger), in Nederlands Indië gestationeerd. In Nederland was ca. 300.000 man onder de wapens of minder dan 4% van de bevolking. Op 10 mei telde de Nederlandse landmacht negen divisies, die onvoldoende geoefend en bewapend waren. De legerdienst was pas in 1938 van 5,5 maand op 11,5 maand gebracht en in 1939 op maximum 23 maand. Er was wel een goede lichte gemotoriseerde divisie met o.a. 26 gepantserde voertuigen en vier relatief goede onafhankelijke brigades. Verder waren er 16 autonome infanterieregimenten, 24 bataljons grenstroepen, militaire politie en kustartillerie. De luchtmacht beschikte over 124 luchtwaardige vliegtuigen, waarvan er 74 totaal verouderd waren.

Langs IJssel en Maas hadden de Nederlanders een zwak bezette vooruitgeschoven stelling. Een beter bemande dekkingsstelling volgde Grebbe en Peel. De voornaamste linie was de Vesting Holland die liep over de Zuiderzee, Utrecht en Dordrecht naar de monding van de Maas. Zo waren de grote steden Rotterdam, Amsterdam en Den Haag beschermd door een te inunderen gebied. Noord-Brabant zou dus nauwelijks en Nederlands-Limburg helemaal niet verdedigd worden.

De BEF (British Expeditionary Force)

De leiding van de oorlog zou vanaf 10 mei 1940 bij de nieuwe premier, de Conservatief Winston S. Churchill, berusten. Hij was een telg uit het beroemde geslacht Marlborough en een afgestudeerde van de Militaire Academie van Sandhurst. Naast de legertjes van de Dominions, de marine en de *Royal Air Force*, die grotendeels in Groot-Brittannië verbleef, was er de BEF die op het continent zou ingezet worden. De bevelhebber van de BEF was het voormalig hoofd van de Imperiale staf Lord Gort, John Vereker, 6de burggraaf Gort of Limerick. Het leger beschikte over een uitstekend kader van officieren en onderofficieren.

In totaal waren er ongeveer 450.000 manschappen in Frankrijk. Een divisie, de 51ste, lag aan de Maginotlijn. De rest was gelegerd in de omgeving van Rijsel-Arras. Het bestond uit drie Corpsen, d.w.z. negen infanteriedivisies, een gepantserde brigade, twee lichte verkenningsbrigades, vier brigades luchtdoelartillerie, veldartillerie en genie. In Groot-Brittannië waren nog drie divisies in opleiding en de oprichting van andere was gepland. De manschappen waren grotendeels beroepssoldaten, al was de dienstplicht in april 1939 ingevoerd. 34.000 man van de 200.000 van de eerste klasse kwam op 15 juli 1939 onder de wapens. De ongeveer 280 tanks waren grotendeels van het type Mark VI (5,5 ton, uitgerust met een mitrailleuse) en Tetrarch (7,5 ton met een kanon van 40 mm (2 pond) en een mitrailleuse). Daarnaast was er een beperkt aantal uitstekende Matilda's van 26 ton met een kanon van 40 mm (2 pond) en een mitrailleuse. De BEF was bijna volledig gemotoriseerd.

Groot-Brittannië had een aantal vliegtuigen voorzien voor het operatietoneel in Frankrijk: 160 jagers, 160 bommenwerpers, 60 verkenningsvliegtuigen en 60 observatievliegtuigen. In het vaderland zelf bevonden zich bovendien 540 jagers en 310 bommenwerpers naast een duizendtal vliegtuigen voor training en trans-

port. Naast de *Royal Air Force* was er nog de *Fleet Air Arm*. De meeste Britse toestellen (o.a. Hurricane en Spitfire) waren vrij recent. De actieve en passieve verdediging tegen een vijandelijke luchtmacht stond op punt. Ballonversperringen beschermden vitale punten. Duizenden ondergrondse schuilplaatsen waren aangelegd.

De Franse defensie

De president van Frankrijk was Albert Lebrun. Paul Reynaud leidde sinds 23 maart 1940 de regering, met als minister van Defensie zijn voorganger, Edouard Daladier. De algemene directie van de oorlog berustte bij de *Conseil supérieur de la Défense nationale*. Dit orgaan, bestaande uit de ministers, maarschalk Philippe Pétain en de stafchef van de landsverdediging, generaal Maurice Gamelin, werd voorgezeten door de president van de republiek. De stafchefs van land-, lucht- en zeemacht en van het koloniale leger zetelden als raadgevers. De *Conseil* kwam echter nooit bijeen. De dagelijkse leiding van de oorlog berustte bij het *Comité de Guerre* dat samengesteld was uit de regeringsleider, de minister van Defensie, de minister van Koloniën, generaal Gamelin en de stafchefs. Generaal Gamelin verbleef in het fort van Vincennes, nu het Militair Archief. Het fort beschikte niet over een radio-zendtoestel, maar het lag wel dicht bij Parijs met zijn vele politieke intriges.

De hogere rangen van het Franse leger werden bezet door oudstrijders van de Eerste Wereldoorlog. Conformisme was de regel, en de oude Pétain het orakel. De jongeren hadden dikwijls een tijdje in de koloniën doorgebracht. De nieuwe ideeën zoals die door kolonel Charles de Gaulle verspreid werden in zijn in 1935 gepubliceerd boek *Vers l'armée de métier* kenden geen succes bij de hogere leiding. Toch stond de kolonel in hoog aanzien, ook bij Pétain, zijn vroegere chef in Verdun. Het moreel van het Franse leger leed vooral onder de communistische propaganda en de lange mobilisatie.

Frankrijk had een enorme kwantitatieve inspanning geleverd. Het veldleger telde 2.776.000 man en 2.224.000 man in depots, dit is ca. 12% van de bevolking. Het onpersoonlijke mobilisatiesysteem leidde tot slecht uitgeruste eenheden en mooie depots. Op 19 mei 1940 waren er 129 divisies, waarvan 109 in Frankrijk zelf. Het voornaamste operatietoneel was het Noordoosten, van Noordzee tot Jura. Daar stonden 75 divisies, samen 2.240.000 man onder het bevel van generaal Joseph Georges. Er waren 33 actieve divisies. Daartoe behoorden drie pantserdivisies (140 tanks per divisie), drie lichte gemotoriseerde divisies, vijf cavaleriedivisies, vier cavaleriebrigades (drie van spahi's), zeven Noordafrikaanse divisies, een Marokkaanse, een Poolse, 19 reservedivisies type A (1/4 officieren in actieve dienst) en 16 reservedivisies type B (3 officieren in actieve dienst per regiment). Dit laatste type bestond uit reservisten met een gemiddelde leeftijd van 35 jaar. Tenslotte waren er nog 14 vestingdivisies. De bewapening van de reserve-eenheden van het type A was erg onvolledig, van de eenheden type B en de vestingtroepen gewoon archaïsch.

De ca. 3.000 tanks bevonden zich grotendeels bij het leger van het Noordoosten. Daartoe behoorden ca. 384 tanks B1 en B1-bis van 35 ton (kanon 75 mm, kanon 47 mm, mitrailleuse), 416 tanks Somua S-35 van 20 ton (kanon 47 mm, mitrailleuse), 270 Hotchkiss H-39's van 7 ton (kanon 37 mm, mitrailleuse), 650 Hotchkiss H-35's

van 7 ton (kort kanon 37 mm, mitrailleuse) en enkele honderden Renault AMC 35's, R-35's, R-40's en FT-17's. Ook beschikten de Fransen in het Noordoosten over 7.280 anti-tankkanonnen, waarvan echter vele minderwaardige van 25 mm. De luchtdoelartillerie met enkele uitstekende 90 mm kanonnen, 1.200 stukken van 20 à 25 mm en 377 kanonnen van 75 mm uit 1918, was helemaal niet opgewassen tegen haar taak. Op het noordoostelijke operatietoneel stonden drie legers opgesteld van noord naar zuid: het eerste van Duinkerke tot Longuyon onder generaal Gaston Billotte, het tweede van generaal Prételat tussen Longuyon en Sélestat en als laatste het derde van Besson. De Fransen hadden natuurlijk ook troepen tegenover Italië, in Noord-Afrika, in Syrië en in Noorwegen.

Naast de uitstekende marine onder bevel van admiraal Francois Darlan beschikte Frankrijk over een sinds 1933 autonome luchtmacht. Op 10 mei 1940 was de weinig dynamische generaal Joseph Vuillemin chef van deze nieuwe macht. Hij kon toen amper 1.200 vliegtuigen in lijn brengen, 764 jagers (o.a. de uitstekende Dewoitine 520 met een kruissnelheid van 550 km/u

en de Amerikaanse Curtiss P-39), 143 bommenwerpers (o.a. LéO 451 en Breguet 693) en 396 verkenningsvliegtuigen (o.a. Glenn Martin). Daarnaast waren er nog 1.450 toestellen voor opleiding of in herstelling en 314 in de overzeese gebieden.

Frankrijk had vrij veel tanks, maar de toegepaste tactiek, nl. het inzetten in kleine groepjes of als steun van de infanterie, was achterhaald. Van de vliegtuigen was slechts een klein aantal van recente datum. Maar ook hier valt vooral het geïsoleerd inzetten te veroordelen. De luchtafweer was totaal ontoereikend.

Van Longwy tot aan de Zwitserse grens had Frankrijk een naar André Maginot, een minister uit de jaren twintig, genoemde verdedigingslijn gebouwd. Het was een prachtig staaltje van technisch kunnen, dat de vrijheid van handelen en de economie van de krachten had moeten helpen realiseren. De lineaire defensie en de daarmee gepaard gaande mentaliteit heeft Frankrijk eerder verzwakt dan beveiligd. Straatsburg en een groot aantal dorpen werden ontruimd. Elzassers en Lotharingers werden naar het zuidwesten overgebracht. De spanningen tussen deze Duitstaligen en de autochtone bevolking waren niet van de lucht.

Frankrijk had eraan gedacht om België preventief binnen te rukken. Sommige militaire chefs o.a. Gamelin hadden daarvoor gepleit. Maar politiek was dat niet haalbaar. De Fransen ontwikkelden verschillende plannen om in België slag te leveren. Aanvankelijk zouden ze oprukken tot aan de Leie, later tot de Schelde en uiteindelijk tot aan de Dijle. Op 20 maart 1940 lag het Franse plan vast.

Legergroep 1 was opgesteld langs de Franse grens van de Noordzee tot aan Longuyon. Zij zou zwenken vanaf Monthermé en België binnenmarcheren. Zes dagen voor het binnenrukken zouden de troepen opgesteld zijn.

Het 7de Leger van generaal Henri Giraud, aanvankelijk gelegerd tussen de zee en de Katsberg, zou de verbinding tussen Belgen en Nederlanders in de streek van Breda-Sint-Lenaarts realiseren en tevens de Scheldemonding helpen verdedigen. De BEF van Lord Gort zou vanuit de streek van Rijsel oprukken tot aan de Dijle. Achter die rivier zou ze zich opstellen tussen Leuven en Waver, met inbegrip van beide steden. Het 1ste Leger van generaal Georges Blanchard, dat gekantonneerd was in de streek van Maubeuge, zou de KW-stelling bezetten tussen Waver en Namen, beide steden niet inbegrepen. Het Cavaleriecorps van generaal René Prioux (2de en 3de Lichte Gemechaniseerde Divisie) zou de opmars dekken. Het 9de Leger van André Corap zou zijn rechtervleugel, twee divisies, ter plaatse laten en met zijn linkervleugel pivoteren rond Monthermé en zo de Maas bezetten ten zuiden van Namen. Het 2de Leger van generaal Charles Huntziger, dat o.a. Sedan in zijn sector had, zou ter plekke blijven. Het vormde de rechtervleugel van de 1ste Legergroep tot Longuyon. De cavalerie van het 2de en 9de Leger zou Belgisch Luxemburg verkennen (vier divisies).

Indien de Belgen na zes dagen de stelling Albertkanaal-Maas nog steeds zouden bezetten, zouden de garanten ons in vier dagen te hulp komen. De legergroep van Billotte telde 45 divisies, waaronder 4 gepantserde, 36 zouden zich verplaatsen, waaronder 26 ten noorden van Samber en Maas.

Het Dijlemanoeuvre was niet offensief. Het wilde de vijand opwachten op een kortere en gunstigere stelling en de Belgische en Nederlandse troepen niet afzonderlijk laten verslaan. Het was duidelijk geïnspireerd door de ervaring van de Eerste Wereldoorlog.

De Duitse oorlogsvoorbereiding

Reichsführer Adolf Hitler drukte zijn stempel op de oorlogsleiding. Hij was niet de onbekwame burger waarvoor hij dikwijls versleten werd. Hij had integendeel soms geniale ideeën, hij beschikte over terreininzicht en had grondig de strategie, de tactiek en het materieel bestudeerd. Naast de Rijkskanselarij beschikte hij over het *Oberkommando der Wehrmacht (OKW)*. De stafchef van dit organisme was de volgzame generaal Wilhelm Keitel, terwijl de schrandere generaal Alfred Jodl het bureau operaties leidde en kolonel Walter Warlimont de logistieke cel bestuurde. Onder het OKW ressorteerden het *Oberkommando der Kriegsmarine* bevolen door admiraal Erich Raeder, het *Oberkommando der Luftwaffe* geleid door partijbons (en uitstekend piloot in de Eerste Wereldoorlog) generaal Herman Göring en tenslotte het *Oberkommando des Heeres (OKH)*, de landmachtstaf, met als hoofd

generaal Walter von Brauchitsch en als stafchef generaal Franz Halder.

De SS *(Schutzstaffeln)* van Heinrich Himmler, met o.a. 50.000 elitesoldaten in 1940, de bewapeningsindustrie van Fritz Todt, de administratie van de veroverde gebieden, de propaganda, de veiligheid ... ressorteerden onder de Rijkskanselarij. Partij en Rijkskanselarij domineerden de krijgsmacht. Heel dikwijls vormden Himmler en Göring een alliantie tegen de militairen. De kleine maar erg partijgetrouwe marine zette zich ook meestal af tegen de landmacht. Maar Hitler had respect voor het technisch kunnen van de generaals van de oude school.

Het Duitse leger beschikte over een schare uitstekende generaals. De kapiteins en luitenants waren fanatiek, sportief en moedig. Er was een groot tekort aan goed opgeleide majoors, luitenant-kolonels en kolonels. Het grootste deel van het Duitse leger viel best te vergelijken met het Franse en Belgische. Maar de overwinningen zullen bevochten worden door een elite van ca. 300.000 man die de tanks en vliegtuigen bemanden, die parachuteerden, commando-opdrachten uitvoerden .... De gewone eenheden zullen door het succes aangestoken worden en volgen.

Duitsland had op 10 mei 1940 6.050.000 man, of 7% van de bevolking onder de wapens. De Duitse landmacht telde 157 divisies (3.650.000 man). Daarvan stonden er 10 aan de oostgrens tegenover de Sovjetunie en enkele in Noorwegen en in Duitsland zelf. Uiteindelijk waren er 135, waarvan 51 actieve, beschikbaar voor het westfront. Daartoe behoorden tien pantserdivisies, de getalsterkte van zeven gemotoriseerde divisies (waarvan vier van de SS). Een luchtlandingsdivisie (4.500 man) en een luchtvervoerde divisie maakten organiek deel uit van de *Luftwaffe*. De infanteriedivisie telde 15.900 man, de pantserdivisie 12.000 à 14.000 man. Het leger was zeker niet volledig gemotoriseerd; naast 120.000 vrachtwagens waren er ook 180.000 paarden.

De infanterie verplaatste zich grotendeels te voet, maar er waren ook fietsen, motorfietsen, sidecars en gepantserde infanterievoertuigen op rupsen, o.a. de SdKfz 11, SdKfz 251 .... Ook verkenningseenheden beschikten over snelle halftracks o.a. de SdKfz 231.

De 2.683 Duitse tanks, waarvan 396 buitgemaakte Tsjechische, bestonden voor een vierde uit de PzKpfw I van 5,4 ton met twee mitrailleuses 7,92 mm. Daarnaast waren er de PzKpfw II (955 stuks) van 9,5 ton met een kanon van 20 mm en een mitrailleuse, de Tsjechische Praga van 14 ton met een kanon van 37 mm of 47 mm en twee mitrailleuses, de PzKpfw III van 15 ton met een kanon van 37 mm en twee mitrailleuses en tenslotte de PzKpfw IV van 19,7 ton met een kanon van 75 mm en twee mitrailleuses. Alle pantsers hadden een autonomie van 100 à 150 km. De tien divisies hadden ieder 218 tot 324 tanks. De pantserdivisies opereerden in grote verbanden, snel en gewaagd.

Het Duitse leger had een tekort aan artillerie. Bovendien was ze verdeeld over de divisies, zodat er praktisch geen artillerie was op de hogere echelons. Wel waren er reeds een klein aantal kanonnen op rupsen: de 150 mm SIG33, waarvan het onderstel ontleend was aan de PzKpfw I. Verder beschikte men over de moderne houwitsers 105 en 150 mm, naast de oude *77* mm uit de Eerste Wereldoorlog. De luchtdoelartillerie (FLAK = *Flug Abwehr Kanone*) hing voor ca. 90% af van de *Luftwaffe*. Naast duizenden mitrailleurs van 7,92 mm beschikte zij over 8.700 stukken van 20 mm (praktisch plafond 1.200 m), 1.434 van 37 mm (praktisch plafond 1.500 m) en 3.040 van 88 mm (praktisch plafond 8.000 m) en 146 van 104 mm. Daarnaast

waren er nog een beperkt aantal Zweedse Bofors 40 mm, Tsjechische Skoda's 47 mm en tenslotte een aantal stukken van 105 en 128 mm. Al dit materieel was mobiel of semi-mobiel, gedeeltelijk op voertuigen met rupsen achteraan of zelfs op een onderstel van de PzKpfw IV. Vermits de geallieerde luchtvloten zich weinig agressief zullen tonen, zal de luchtdoelartillerie ook veelvuldig ingezet worden als anti-tankgeschut.

De transmissies waren zeer goed uitgebouwd in het Duitse leger. Maar de *Wehrmacht* kon ook beschikken over materieel dat in de toenmalige legers haast onbekend was: opblaasbare vlotten, gepantserde bootjes met buitenboordmotor, motorzagen, anti-tankmijnen, rookbommen, jerry-cans ....

De autonome luchtmacht beschikte op 10 mei 1940 over meer dan 5.000 operationele vliegtuigen (jagers, bommenwerpers, verkenningsen observatietoestellen, transporttoestellen en vliegtuigen van de kustwacht), naast reserve-

en opleidingstoestellen. Door de gevechten in Noorwegen en de nood aan luchtbescherming van het eigen grondgebied werd een aantal vliegtuigen niet, of slechts zeer gedeeltelijk, ingezet in het westen.

Op 10 mei 1940 waren 1.562 bommenwerpers, 1.016 jagers en 500 transportvliegtuigen beschikbaar aan het westelijk front. Van de vijf *Luftflotten* werden er drie ingezet. Er waren teveel modellen o.a. Me 110, Ju 88, He 111, Do 17. Een aantal van die modellen was ronduit slecht. De bekendste vliegtuigen waren de jager Messerschmitt Bf 109E EMIL (kruissnelheid 570 km/u; 2 à 4 mitrailleurs en 0 à 3 kanonnen) en de duikbommenwerper Stuka (*Sturzkampfflugzeug*) Junkers 87. Dit was een toestel dat een bom van 250 kg of verschillende lichte bommen kon afwerpen. Het beschikte over sirenes en een soort luchtrem. Het was een snel verplaatsbaar en nauwkeurig kanon met een groot psychologisch neveneffect. Het voornaamste transportvliegtuig was de driemotorige Ju 52, die ook de zweefvliegtuigen sleepte.

De Duitse luchtdoctrine volgde de ideeën van de Amerikaan Mitchell. Het was een luchtmacht die de grondtroepen ondersteunde met wat we nu *Close Air Support* (Nabije luchtsteun) noemen.

Naast de samenwerking tussen tanks en vliegtuigen moeten we ook het massaal gebruik van de mitraillette, de holle lading, de vlammenwerper en het zweefvliegtuig onderstrepen. Het Duits succes was echter niet zozeer te danken aan wapens, als wel aan het tactisch gebruik ervan en de motivering van een elite die het geheel meesleepte.

Na het zoveel mogelijk vernietigen van de vijandelijke luchtmacht op de vliegvelden, bestond de essentie van de Duitse tactiek uit het aftasten van het vijandelijke front. Vervolgens werden de zwakste punten aangevallen door luchtmacht, tanks of infanterie. Deze *Schwerpunkten* zouden daarop geëxploiteerd worden door de pantsers die permanent gesteund werden door de luchtmacht, dankzij uitstekende transmissies. De voorbijgestoken weerstandsnesten zouden nadien opgeruimd worden door de achterop komende infanterie. De snel doorstotende pantsers poogden tevens onverhoeds bruggen intact in handen te krijgen.

De Duitsers hadden uit een korte veldtocht, enkele militaire wandelingen en één enkele middelgrote veldtocht heel wat geleerd. Het kleine Condorlegioen had in Spanje geoefend met luchtafweer en vliegtuigen. De intrede in Oostenrijk vormde een opmars in bevriend gebied. De intocht in het Sudetengebied lag in dezelfde lijn. De opslorping van de rompstaat Bohemen-Moravië bestond uit een opmars in niet-bevriend gebied. Tijdens de veldtocht in Polen hadden drie lichtingen, de pantsertroepen en de luchtmacht oorlogservaring opgedaan. De veldtocht in Noorwegen sleepte nog aan toen de *Blitzkrieg* in het westen startte.

Duitsland had in ijltempo de Siegfriedlinie gebouwd en vooral gegraven om zijn westgrens te beschermen. Dit was echter niet meer dan een goede veldstelling, die door het gebruik van vele draketanden tot op vandaag kan gevolgd worden. Deze stelling kan echter niet vergeleken worden met de technische hoogstandjes van de Maginotlinie. Ze zal echter de economie der krachten en het manoeuvre op de binnenlinies toelaten.

Hitler had echt niet verwacht dat Groot-Brittannië en Frankrijk de oorlog zouden verklaren na de schending van het Poolse territorium. De Duitse generale staf beschikte dan ook niet over een pasklaar plan. Eind september 1939 dacht men aan

een heruitgave van het Schlieffen-Moltkeplan, dat zou slagen vermits het nu sneller kon uitgevoerd worden. Vervolgens werd het plan enigszins aangepast. Het zou bestaan uit een aanval op een breed front, met een drietal aanvalsassen. Na het eerste treffen zou bepaald worden waar de hoofdkrachtinspanning diende gelegd te worden. Indien dit ten noorden van de Samber-Maasvallei zou geschieden, dan zouden parachutisten ingezet worden in het Gentse. Maar gebeurde het onmiddellijk ten zuiden van de Samber-Maasvallei dan zouden de para's interveniëren tussen Samber en Maas op de bruggen over de stroom. Was er kans op succes in de streek van Sedan, dan zouden de reserves daar ingezet worden. De aanduiding van generaal Heinz Guderian als bevelhebber van de pantsertroepen in die regio wees reeds op Hitlers voorliefde voor dit laatste *Schwerpunkt*. In elk geval zou er opgerukt worden naar de kanaalhavens. Dit was dus een heruitgave van het plan van von Falkenhayn dat in oktober-november 1914 mislukt was. In de ogen van

het OKH zou de hoofdkrachtinspanning uiteindelijk toekomen aan de legergroep die tegenover Nederland en het noorden van België stond opgesteld.

Generaal Erich von Manstein, stafchef van legergroep A onder generaal Gerd von Rundstedt, verkondigde echter sinds geruime tijd dat een resolute aanval ten zuiden van Samber en Maas, gevolgd door een zwenkende beweging naar de kanaalhavens de beste oplossing was. Het plan van het OKH zou volgens hem tot een loopgravenoorlog langs de Somme leiden. Maar ook Hitler stond sceptisch tegenover de plannen van het OKH. De noodlanding van Maasmechelen op 10 januari 1940 bezorgde de Belgen een deel van het plan met de verschillende assen, de paralanding tussen Samber en Maas .... Er werd luidop nagedacht over een alternatief. Manstein had ondertussen Guderian, de vader van het Duitse pantserwapen, voor zijn idee gewonnen. Het plan verspreidde zich trouwens als een lopend vuurtje. Warlimont vernam het, het bereikte Jodl en langs generaal Busch om kwam het bij Hitler. Brauchitsch en Halder waren erg misnoegd door de intriges van Manstein en zijn memoranda, weliswaar ondertekend door von Rundstedt, stoorden hen ten zeerste. Daarom werd besloten Manstein te muteren naar een nieuw opgerichte infanteriedivisie in Pommeren. Hitler had echter de gewoonte de nieuwe divisiecommandanten te ontvangen. Generaal Schmundt, de voornaamste vleugeladjudant en bewonderaar van Manstein, had de Führer voorbereid. Manstein kreeg op 17 februari 1940, de kans zijn idee volledig uit te leggen. Hitler, die al maanden met een gelijkaardige gedachte speelde, maakte het idee tot het zijne. Manstein werd opnieuw stafchef van legergroep A dat nu de hoofdkrachtinspanning toegewezen kreeg. Het OKH kreeg het bevel het idee van Manstein uit te werken. De conservatieve Halder was diep ongelukkig. Maar als gehoorzaam militair toog hij andermaal aan het werk. De logistieke ondersteuning van het idee werd een pareltje. Op 24 februari 1940 verschenen de grote lijnen van het nieuwe plan *Fall Gelb*.

Nederland diende uitgeschakeld te worden door een verrassingsaanval. Zo zouden de belangrijke havens in Duitse handen vallen en werd een Britse aanval in de noorderflank erg onwaarschijnlijk. De hoofdaanval doorheen de moeilijke Ardennen was een voorbeeld van strategische verrassing. Na de overschrijding van de Maas zou men zwenken en exploiteren naar de kanaalhavens. Daarbij zou de zuidflank beschermd worden door de kanalen en de Somme. De Belgische, Britse en een deel van de Franse legers zouden opgerold worden. In een tweede fase, die niet in detail was uitgewerkt, zou het erg verzwakte Franse front aan de Somme doorbroken worden. Vervolgens zou de Maginotlinie in de rug aangevallen worden. Bij het groot *Kriegspiel* van 15 maart 1940 werd er hevig gediscussieerd. Generaal Fedor von Bock, bevelhebber van legergroep B, bekampte het plan, Halder was ongerust, maar ook von Rundstedt was niet helemaal zeker van zijn stuk, zelfs Jodl dekte zich toe. Maar Guderian getuigde samen met de Führer van een onverstoorbaar geloof in het plan.

Het Dijle-plan, waardoor de Fransen en Britten het gros van hun strijdkrachten ten noorden van Samber en Maas lieten oprukken, speelde in de kaart van Hitler. Een stoutmoedige Duitse overschrijding van het Albertkanaal zou als lokaas dienen. De zwakte van de Franse troepen in de streek van Sedan verhoogde de kans op Duits succes.

Van de 137 divisies waarover hij in het westen beschikte, zette Hitler er aanvankelijk 74 in. Legergroep B met 30 divisies en gesteund door de 2de *Luftflotte* zou het Nederlandse leger vernietigen en het Albertkanaal overschrijden. Het zou de Geallieerden in het noorden binden om vervolgens samen met Legergroep A de omsingelde strijdkrachten te vernietigen. Het 18de Leger zou met hulp van luchtlandingstroepen de Vesting Holland veroveren. Het 6de Leger zou doorheen Nederlands-Limburg met hulp van commando's en zweefvliegtuigen de Maas en het Albertkanaal overschrijden ten noorden van de west-oostloop.

In het centrum zou Legergroep A, gesteund door de 3de *Luftflotte* met 45 divisies, waaronder zeven *Panzer* en drie gemotoriseerde, doorheen de Ardennen trekken. De *Panzergruppe* Kleist zou daarbij de spits afbijten en de Maas overschrijden tussen Dinant en Sedan. Daarbij zou de rechterflank gedekt worden door het 4de Leger, dat zich zou steunen op Samber en Maas. De linkerflank zou gedekt

Hoe zag het Duitse dispositief van noord naar zuid eruit?

	18de Leger (von Küchler)	5,3 Infanteriedivisies (waarvan 1,3 SS)	
	tegenover Nederland	1 Cavaleriedivisie 9de Panzer	
Legergroep B kolonel-generaal Fedor von Bock (30 1/3 divisies)	6de Leger (von Reichenau)	13 Infanteriedivisie	
	tegenover	XVI PANZER	4de Panzer 3de Panzer
	België	CORPS	20ste Gemotoriseerde Divisie
	Aken	(HOEPNER)	
		Reserve Legergroep B: 5 Infanteriedivisies	
	2de *Luftflotte*		
	vliegers, FLAK + 7de *Flieger* (Para) grotendeels ingezet		
	22 Luchtvervoerde in Nederland divisie (von Kesselring)		
	4de Leger	9 Infanteriedivisies	
	(von Kluge)	XV PANZER	
		(HOTH)	5de Panzer
	Z.W. Keulen	II CORPS	
		(STRAUSS)	7de Panzer
	12de Leger		
	(List)	11 1/3 Infanteriedivisies	
	N. Luxemburg	(o.a. 1 Div Bergtroepen	
Legergroep A kolonel-generaal Gerd von Rundstedt (45 1/3 divisies)		XLI PANZER	6de Panzer

		CORPS	8ste Panzer
		(REINHARDT)	
		XIX PANZER	1ste Panzer
	Panzergruppe (von Kleist)	CORPS	2de Panzer
		(GUDERIAN)	10de Panzer
		XIV GEMOTORISEERD	12de Gemotoriseerde divisie
		CORPS	13de Gemotoriseerde divisie.
		(WITTERSHEIM)	29ste Gemotoriseerde divisie
	3de Luftflotte (Sperrle)		
	16de Leger (Busch)	12 Infanteriedivisies	
	Z.Luxemburg		
		Reserve legergroep A: 3 Infanteriedivisies	
Legergroep C) kolonel-generaal	1ste Leger (von Witzleben)	11 Infanteriedivisies	
Wilhelm von Leeb (19 divisies)	7de Leger (Dollman)	4 Infanteriedivisies	
	Reserve Legergroep C: 4 Infanteriedivisies		

Reserve OKH: 42 ⅓ (o.a. 2de Leger en 9de) zes divisies.

worden door het 16de Leger. Het 12de Leger zou de *Panzergruppe* volgen. Tijdens de opmars naar de monding van de Somme en de kanaalhavens zouden het 2de en 9de leger zich opstellen op de Aisne, de kanalen en de Somme. Zij zouden voor de vrijheid van handelen zorgen terwijl de andere legers samen met Legergroep B de omsingelde troepen dienden af te maken. In het zuiden zou Legergroep C met 19 divisies de Fransen aan de Maginotlinie binden.

Het klinkt allemaal heel mooi, maar hoe zou de uitvoering van het scenario eruitzien?

1

2

3

4

5

6

(1-2) Von Rundstedt en von Bock, de respectievelijke bevelhebbers van Legergroep A en B. (3) Generaal von Manstein, de ontwerper van het gelijknamige plan. (4) Generallissimus Gamelin. (5) De Belgische stafchef in mei 1940, generaal Michiels. (6) Generaal Van Overstraeten, de omstreden militaire raadgever van Leopold III.

Achttien dagen terugtrekken

Het Albertkanaal en Eben-Emael

Duitse blitz en Belgische verbijstering

In de loop van 10 en 11 mei werd de Belgische bevolking met stalen vuist wakkergeschud uit een door de maandenlang aanslepende Schemeroorlog veroorzaakte gelatenheid. Het Duitse leger diende in snel tempo de ene mokerslag na de andere toe. De inval leek een vloedgolf, en de Belgen - politici en burgers, bevelhebbers en soldaten - snakten naar lucht. Niemand had willen geloven dat het allemaal zo snel kon gaan.

Op 30 april 1940 had de 7de Infanteriedivisie, een divisie van eerste reserve die onder leiding stond van generaal Eugène Van Trooyen en die deel uitmaakte van het 1ste Legercorps onder bevel van generaal Alexis Vander Veken, de posities overgenomen van de 5de Infanteriedivisie van Briegden tot Lixhe aan het Albertkanaal. De opdracht luidde de oversteek van het kanaal tot elke prijs te beletten om de vijand geen bruggehoofd te gunnen van waaruit het offensief kon worden verdergezet. Het Albertkanaal werd beschouwd als een dekkingsstelling. De legerleiding hield in haar plannen rekening met een mogelijke doorbraak. In dat geval zou worden teruggetrokken naar de weerstandsstelling. Die liep van Koningshooikt tot Waver en werd in het zuiden verlengd tot Namen en de Maas. Terwijl de Belgen zouden terugplooien op die KW-lijn, zouden de Britten en Fransen, die spraken van de Dijle-lijn, er zo snel mogelijk hulp komen bieden. De sector van Antwerpen tot Leuven was de verantwoordelijkheid van de Belgen, de lijn tussen Leuven en Waver was toegewezen aan de Britten en die tussen Waver en Namen aan de Fransen.

De 7de Infanteriedivisie telde 16.600 man. Drie regimenten werden langs het kanaal opgesteld: het 2de Karabiniers in het noorden, waar de bruggen van Veldwezelt, Briegden en Gellik lagen, het 18de Linie in het centrum, met de brug van Vroenhoven, en het 2de Grenadiers in het zuiden, met de bruggen van Kanne, Ternaaien en Klein-Ternaaien. In de sector van het 2de Grenadiers bevond zich het fort Eben-Emael. Het front bedroeg 19 km, terwijl voor een infanteriedivisie normaal slechts 6 km was voorzien. Omdat de divisie echter profiteerde van een hindernis als het Albertkanaal, de aanwezigheid van het fort Eben-Emael en het dubbele obstakel van Maas en kanaal tussen dit fort en Lixhe, werd verwacht dat zij een sector kon verdedigen die dubbel zo uitgestrekt was. Niettemin bleef het toegewezen front ook vanuit die redenering nog steeds één derde te lang. Vooral de regio van Maastricht vormde een zwakke schakel in het Belgische defensiesysteem. In die sector vielen namelijk de grensversterkingen en de dekkingsstelling samen, vermits het Albertkanaal slechts enkele honderden meters van de Nederlandse grens lag. Bovendien werd de inham bijna niet verdedigd door de Nederlanders. Van coördinatie tussen beide landen was nauwelijks sprake. De Nederlandse opperbevelhebber, generaal Henri Winkelman, had trouwens al eerder laten verstaan dat zijn effectieven ontoereikend waren om de verbinding met het Belgische leger in stand te houden en dat hij in geval van een Duits offensief onmiddellijk het gros van zijn troepen ten noorden van de Waal zou terugtrekken.

Het terrein waar de divisie was opgesteld bestond uit een zacht glooiend akkerlandschap - praktisch zonder bomen - dat de drempel vormde van het Haspengouwse plateau. Aan de vooravond van de Duitse inval was het echter bedekt met jong koren dat een hoogte had van ongeveer 60 cm. Daardoor werd het zicht vanuit de in de winter aangelegde schietstellingen

en infanteriewaarnemingsposten sterk belemmerd. Toch was het verboden de zicht- en schietvelden te verbeteren door de graangewassen te verwijderen. De overgenomen stellingen waren omwille van de harde winter nauwelijks onderhouden en boden een vervallen aanblik. De camouflage liet te wensen over, terwijl diverse veldwerken ofwel onvoltooid waren ofwel ingestort. Verscheidene wapenstellingen waren niet meer bruikbaar. De telefoonlijnen waren niet ingegraven en verkeerden in bedenkelijke staat.

Bovendien liet de paraatheid van de divisie te wensen over. De lange mobilisatieperiode was niet bevorderlijk voor het moreel, en ook de tucht liet te wensen over. Het kader bestond voor 80% uit reservisten, en die waren onvoldoende opgeleid. Velen waren afkomstig uit Franssprekende milieus, terwijl de overgrote meerderheid van de troepen uit Vlamingen bestond. Als gevolg van verloven en vergunningen om sociale en economische redenen was de sterkte verminderd met 15%. Ook de bewapening was onvolledig. Zo had het 18de Linie een deel van zijn automatische wapens uitgeleend aan een opleidingskamp. Tijdens het alarm van 10 mei zou de instructie-eenheid de ontleende wapens niet teruggeven omdat werd aangenomen dat het de zoveelste oefening was.

De 7de Infanteriedivisie was niet verantwoordelijk voor de bewaking en vernieling van de bruggen. In 1934 reeds waren speciale eenheden aangeduid om dit op te knappen. De ploegen van Kanne, Ternaaien en Klein-Ternaaien stonden onder bevel van de commandant van het fort van Eben-Emael, majoor Jean Jottrand. De bruggen van Briegden, Veldwezelt en Vroenhoven vielen onder de bevoegdheid van de commandant van de Grenswielrijders te Lanaken, kapitein-commandant Henri Giddelo. De beslissing om over te gaan tot het vernielen van de bruggen kon op verscheidene niveaus worden genomen. De opperbevelhebber kon dit bevel op ieder ogenblik geven. De commandant van het 1ste Legercorps was verantwoordelijk in geval van schending van de Duits-Nederlandse grens. Bij het overschrijden van de Belgisch-Duitse grens beslisten commandant Giddelo en majoor Jottrand over het lot van de hun toegewezen bruggen. Op dit niveau liet de communicatie echter te wensen over. De telefooncentrale van de Lanaakse kazerne was niet beveiligd, terwijl het detachement van de brug van Klein-Ternaaien niet in verbinding stond met het fort. Dat hield in dat het ontstekingsbevel door cyclisten diende overgebracht te worden van Ternaaien, een afstand van 2,5 km langs de Belgisch-Nederlandse grens. Tenslotte diende in geval van een directe, vijandelijke bedreiging de onderofficier, chef van het brugdetachement, in actie te treden.

De bruggen zelf waren permanent ondermijnd. Het normale ontstekingsmechanisme was pyrotechnisch, maar indien nodig kon een elektrische ontsteker worden ingeschakeld, zodat twee opties voorhanden waren. De pyrotechnische manier was eenvoudiger, terwijl het elektrische systeem erg delicaat was. Dat werd duidelijk toen in september 1939 een elektrische inductie tijdens een onweer een brug te Val Benoît tot ontploffing bracht. Het resultaat was dat het elektrische ontstekingssysteem werd verwijderd bij de ondermijnde bruggen die niet door de genie werden bewaakt. Voortaan werd ook het beslissingsrecht van de brugdetachementen nauwkeuriger afgebakend. Het springen van een nabijgelegen brug mocht niet worden beschouwd als een directe bedreiging.

Elke brug werd bewaakt door een bunker, voorzien van een 47 mm anti-tankkanon, twee mitrailleurs en een schijnwerper. Een nadeel was dat die schuilplaatsen

nauwelijks bescherming boden aan de achterzijde. Hier bevond zich de ingang die bestond uit een metalen poort die slechts van buitenaf kon worden afgesloten met een hangslot. Die poort was de toegang tot een sas waarin zich aan de rechterzijde het ontstekingssysteem bevond. Een gepantserde deur gaf uit op de eigenlijke bunker, die was voorzien van een kelder. Achter de bunker stond nog een kleine barak die dienst deed als verblijfplaats voor het garnizoen. Dat bestond normaal uit een sergeant, twee korporaals en negen soldaten. In de sector van de 7de Infanteriedivisie bevonden zich in totaal 22 bunkers.

Het fort van Eben-Emael was één van de modernste van Europa en werd beschouwd als een bijna oninneembare vesting. Het besloeg een oppervlakte van 75 ha en bevond zich op de plaats waar het kanaal de Maasvlakte verlaat om ten westen van de grens de uitsprong van Maastricht te volgen. De plaatskeuze werd be-

paald door de diepe uitsnijding van het kanaal doorheen de Sint-Pietersberg, die het fort langs de noordoostzijde een goede bescherming bood. Verder was langs de noordwestzijde een kunstmatige watergracht aangelegd. Het terrein ervoor kon eventueel onder water worden gezet. Tenslotte bevond zich aan de zuidzijde een anti-tankgracht. Het fort was een versterkte artilleriestelling die zowel de bruggen over het Albertkanaal als die over de Maas te Maastricht en Visé onder vuur kon houden. De organieke sterkte van het fort bedroeg 1.200 man. Het bestond vooreerst uit twee groepen van 500 artilleristen die elkaar aflosten. De rustperiode werd doorgebracht in het kantonnement van Wonk dat zeven kilometer naar het zuiden lag. Daarnaast was een groep van 200 man technisch personeel voorzien. Die werden ingekwartierd bij burgers in Eben-Emael of logeerden in de barakken aan de ingang van het fort. De bewapening bestond uit twee batterijen. Batterij 1 omvatte de artilleriekoepels en kazematten bovenop het fort, met twee kanonnen van 120 mm die een draagwijdte hadden van 17,5 km en 16 kanonnen van 75 mm (in groepen van 4) met een draagwijdte van 11 km. Batterij 2 bevatte de verdedigingsbunkers. Die waren uitgerust met 12 anti-tankkanonnen van 60 mm en een draagwijdte van 3 km en met mitrailleurs en schijnwerpers. De commandoverhoudingen waren nogal ingewikkeld. De doelen werden aangeduid door de veldcommandanten, maar de vuuropdrachten werden gegeven door de commandant van het fort.

In het kader van het na het incident van Maasmechelen vooropgestelde von Manstein-plan bleef een Duitse overtocht van de Maas in de buurt van Luik behouden. Dat betekende dat ook het Albertkanaal moest worden overgestoken. De Duitsers beschouwden het kanaal als een niet te onderschatten hindernis. Het succes van de operatie hing immers af van het bijna gelijktijdig veroveren van de bruggen en uitschakelen van het fort Eben-Emael. Voor geen van beide acties lag de oplossing voor de hand. De Duitsers waren sinds de aanleg geïnteresseerd in de militaire aspecten van het Albertkanaal. In Belgische legerkringen werd gevreesd dat Duitsers infiltreerden als arbeiders om informatie door te spelen. Frankrijk reageerde verontrust toen in 1930 bekend raakte dat enke1e bedrijven met relaties in Duitsland betrokken waren bij de aanleg van het kanaal. Het ging hier om het bedrijf *A. Monnoyer*, dat instond voor de brug van Vroenhoven, en de *Entreprises Réunies*, met *Hochtief A.G.* uit Essen en *Dyckerhoff und Widman* uit Wiesbaden, verantwoordelijk voor de sectie Haccourt-Briegden. Het OKH slaagde er in elk geval in op 29 oktober 1939 een uitgebreide studie te publiceren over de militaire obstakels in het oosten van België en het zuiden van Nederland. Bovendien vulden zij hun uitstekende kennis van de Albertkanaalzone nog aan door verkenningsvluchten.

De door de Duitsers verzamelde gegevens maakten duidelijk dat kracht alleen niet zou volstaan om hun slag thuis te halen. Snelheid en inventiviteit zouden de doorslag moeten geven. Zo leidde een samenspel van tactische en technische innovaties tot nieuwe offensieve mogelijkheden die het klassieke defensiesysteem van de tegenstander grotendeels machteloos maakten. In Polen was gebleken dat de Duitsers in het intensief, gecombineerd gebruik van tanks en vliegtuigen een succesformule hadden gevonden. Om de snelle inzet van de pantserdivisies te garanderen tijdens de doorsteek boven Luik moesten zij zo vlug mogelijk beschikken over een aantal bruggen over Maas en Albertkanaal. De bouw van noodbruggen nam kostbare tijd in beslag en zou bovendien alleen in de streek van Kanne gemakkelijk uitvoerbaar zijn. Daarom werd besloten de luchtmacht in te zetten om een aantal bruggen intact

in handen te krijgen en de weg voor pantsers en infanterie te openen. Naast de voor de hand liggende bombardementsopdrachten tegen vliegvelden en defensieve steunpunten werd eveneens geopteerd voor een geheel nieuw aanwenden van het luchtwapen. In functie van snelheid en verrassing zouden luchtlandingstroepen door zweefvliegtuigen zo dicht mogelijk bij de doelen worden gebracht. Die doelen waren de bruggen van Veldwezelt, Vroenhoven en Kanne, en het fort Eben-Emael dat moest geneutraliseerd worden omdat het de grootste bedreiging vormde voor de bruggen. De Duitse soldaten zouden bovendien gebruik maken van een nieuw wapen: de holle lading. Het principe ervan was reeds bekend sedert de in 1888 door de Amerikaan C.E. Munroe uitgevoerde experimenten. Het hield in dat het grootste deel van

een explosiekracht kon worden geconcentreerd op één punt, waardoor een kracht werd ontwikkeld met een snelheid van 14 km per seconde. Dat liet de doorboring toe van bepantseringen van meer dan 25 cm staal. Tot slot diende nog een speciale operatie op touw te worden gezet om de Maasbruggen bij Maastricht in handen te krijgen. Omdat de oudere generaals van het hoofdkwartier zeer sceptisch stonden tegenover dit aanvalsplan werd de uitwerking ervan toevertrouwd aan de vrij jonge generaal en piloot uit de Eerste Wereldoorlog Kurt Student, commandant van de 7de *Fliegerdivision*.

In november 1939 werd in de schoot van de 7de *Fliegerdivision* de *Sturmabteilung Koch* opgericht. Deze *Luftwaffe*-soldaten ondergingen in het grootste geheim een speciale training in Gräfenwohr en Hildesheim. Maandenlang leefden de para-genisten in absoluut isolement. Contact met militairen van andere eenheden was ten strengste verboden. Er werden een aantal oefenaanvallen uitgevoerd op versterkingen in het Sudetenland. De explosieven werden getest te Gleiwitz, aan de vroegere grens met Polen. De aanvallers van Eben-Emael oefenden hun bestorming op een verkleind model van het fort te Paderborn. De groep, onder leiding van kapitein Koch, was verdeeld in verscheidene teams op basis van de aan te vallen doelwitten: de groep *Stahl* voor Veldwezelt, *Beton* voor Vroenhoven, *Eisen* voor Kanne en *Granit* voor het fort van Eben-Emael. Er zouden ongeveer 350 man worden ingezet, verdeeld over 42 zweeftoestellen. De geringe getalsterkte was te verklaren door het beperkte aantal beschikbare zweefvliegtuigen en door de omvang van de lading, vooral voor de groep van Eben-Emael die over niet minder dan 2,5 ton springstoffen beschikte. Die kleine groep zou op de voet worden gevolgd door de landstrijdkrachten. Voor de sector van Nederlands-Limburg en België ten noorden van de Maas waren die georganiseerd in het tot Legergroep B behorende 6de Leger, dat onder het bevel stond van generaal von Reichenau en dat bestond uit o.a. de 3de en 4de *Panzerdivision* en de 20ste Gemotoriseerde Divisie. Hun aandeel in het veroveren van de bruggen en Eben-Emael zelf was beperkt. Wel werd aan de 4de *Panzerdivision* de opdracht gegeven de doorstoot bij Maastricht te forceren en zo snel mogelijk de luchtlandingstroepen te helpen bij de uitbreiding van de bruggehoofden aan het Albertkanaal.

Om de aansluiting met de luchtlandingstroepen binnen de voorziene tijdslimiet toe te laten, werd een speciale operatie op touw gezet om de bruggen in Nederlands-Limburg, in het bijzonder de Maasbruggen te Maastricht, open te houden. Hiervoor was het uit ongeveer 100 man bestaande *Sonderverband Hocke* verantwoordelijk. Het was een onderdeel van het 100ste *Bataillon zur besonderen Verwendung*, dat was samengesteld uit vrijwilligers waaraan bijzondere opdrachten werden toevertrouwd. Om de bruggen intact in handen te krijgen werden verscheidene voorbereidingen getroffen. Er werden verkenningen verricht aan de bruggen en op de dag van de Duitse opmars zouden in burgerkledij de nodige sabotagehandelingen worden uitgevoerd, waardoor vernieling moest worden voorkomen. Bovendien werden vooraf afdelingen over de grens gezonden die zich in Nederlandse uniformen (o.a. van de militaire politie) bij verrassing dienden meester te maken van enkele bruggen over de Maas en het Julianakanaal tot de aankomst van de eigen legereenheden. Daarnaast moest de groep Melzer, onder leiding van luitenant-kolonel Mikosch en voornamelijk samengesteld uit manschappen van het 151ste Infanterieregiment en het 51ste *Pionierbataillon*, het bruggehoofd van Kanne

uitbreiden en de vernieling van het fort van Eben-Emael voltooien. Die aflossing werd voorzien tegen de valavond van de eerste aanvalsdag.

Tijdens de strijd om de bruggen en het fort zou massale luchtsteun worden geleverd door het IVde *Fliegerkorps*, belast met het bombarderen van de vliegvelden en verkeerswegen, en het VIIIste *Fliegerkorps*, verantwoordelijk voor de ondersteuning van de landstrijdkrachten.

Nadat in de loop van de sedert 3 september 1939 aanslepende Schemeroorlog in West-Europa het ultieme bevel talloze malen was ingetrokken, werd uiteindelijk op 9 mei 1940 de definitieve beslissing genomen om aan te vallen in de richting van de Lage Landen en Frankrijk. De weersvooruitzichten waren uitstekend: een gebied van hoge luchtdruk zou het weer blijven bepalen. Er werd geen oorlogsverklaring uitgevaardigd aangezien het succes afhing van het verrassingseffect en de snelheid van de uitvoering. Toch kwam de Duitse inval niet helemaal

als een verrassing. De militaire attaché te Berlijn, kolonel Goethals, had de dagen voordien reeds zijn ongerustheid laten blijken. Het Belgisch Algemeen Hoofdkwartier ontving op 9 mei tegen 20u30 een nieuw bericht dat een offensief voorspelde tegen de volgende morgen. Een tweede bericht om 22u30 bracht de bevestiging. Vanaf 23u35 werd het leger systematisch in staat van alarm gebracht. Om 00u10 werd de staf der divisies telefonisch door het 1ste Legercorps gealarmeerd. Tussen 00u40 en 1u30 werden de eenheden in hun kantonnementen verwittigd. Tegen 3u00 waren de gevechtsstellingen bezet. Het 2de Grenadiers ondervond bij het innemen van de posities een aantal moeilijkheden. Er waren vooral problemen doordat de paarden, die nodig waren voor de munitiewagens, 's nachts moesten worden verzameld, aangezien die, overeenkomstig de voorschriften, door de landbouwers waren ingeschakeld. Vermits nog op 9 mei de beslissing was genomen de extra-verloven weer toe te laten, en omdat er manoeuvres waren aangekondigd, namen maar weinigen het alarm ernstig op. Sommige steunpunten werden zelfs helemaal niet bemand.

Ondertussen wachtten de ministers Pierlot, Spaak, Janson en Denis in spanning de gebeurtenissen af in het kabinet van Buitenlandse Zaken, in gezelschap van de secretaris van de koning en van de auditeur-generaal. Vanaf ongeveer 4u00 's morgens kwamen de eerste berichten binnen over luchtaanvallen, en spoedig bestond er geen twijfel meer over dat Duitsland een grootscheepse aanval had ingezet tegen België, Nederland en Luxemburg. Dat werd trouwens bevestigd tijdens een onderhoud dat Spaak had met de Duitse ambassadeur von Bülow-Schwante in de vroege morgen. Nu de neutraliteit was geschonden deed België onmiddellijk een beroep op de hulp van de Engelsen en de Fransen. Omstreeks 7u gingen de slagbomen aan de grens omhoog en trad het Dijleplan in werking.

De eerste Duitse luchtaanvallen hadden de vliegvelden tot doel. De resultaten waren catastrofaal voor de Belgische militaire luchtvloot. Het 7de smaldeel van het 3de Luchtvaartregiment verloor al zijn materieel bij het bombardement van Schaffen. Daaronder bevonden zich ook de Hurricanes, de enige toestellen die zich met de Duitse jagers konden meten. In Brustem bij Sint-Truiden werden alle Fiat-vliegtuigen van het 3de smaldeel van het 2de Luchtvaartregiment op de grond vernietigd. De jagers die gespaard bleven, vormden een gemakkelijke prooi voor de moderne Duitse vliegtuigen. Toestellen zoals de Messerschmitt 109 waren zwaarder bewapend en sneller. Het luchtafweergeschut bleek al even ontoereikend. België steunde op een voornamelijk horizontale defensie, maar kreeg af te rekenen met een verticaal offensief. Het werd het slachtoffer van de Duitse revolutionaire ideeën en methodes. Omstreeks 5u00 waren reeds 62 van de 184 operationele Belgische vliegtuigen uitgeschakeld.

In de loop van de dag bleef de Duitse luchtmacht België in golven aanvallen. Ook de stellingen en communicatieknooppunten waren belangrijke doelwitten. Vooral de Junkers 87 of Stuka speelde hierin een uiterst destructieve rol. Deze duikbommenwerper, die een angstaanjagend schril geluid maakte en slechts vlak boven zijn doel optrok, bracht bovendien een erg demoraliserend effect teweeg. De door de intensieve bombardementen veroorzaakte chaos maakte gecoördineerde tegenaanvallen praktisch onmogelijk. De telefoonlijnen waren vernield. Radio was lager dan het bataljonsniveau niet beschikbaar. Er was bovendien een gebrek aan batterijen. Duiven vormden geen afdoende oplossing. Op die manier was het opperbevel niet op de hoogte van het precieze strijdverloop. Ook het contact tussen

infanterie en artillerie was in veel gevallen verbroken, waardoor heel wat geschutsstukken niet of onvoldoende accuraat konden worden aangewend. De verwarring werd nog vergroot doordat de Duitsers verscheidene honderden poppen aan parachutes afwierpen. Al vlug dacht iedereen parachutisten te zien en werd er op talrijke plaatsen nodeloos alarm geslagen. Paniek greep om zich heen bij de burgers. Velen leefden nog met de herinnering van '14-'18 en de vluchtelingenstroom groeide in snel tempo. De wegen raakten geblokkeerd.

Intussen waren de Duitsers hun huzarenstukje aan het Albertkanaal begonnen, waar zij de Belgische verdedigers zo mogelijk nog meer ontredderden. 's Nachts waren de driemotorige Junkers 52 transportvliegtuigen die de zweefvliegtuigen met luchtlandingstroepen moesten

GETUIGENISSEN

Dr. Maurice Odeurs
1ste Karabiniers-Wielrijders

Toen de oorlog uitbrak, zat ik in mijn vierde jaar geneeskunde aan de universiteit van Leuven. Van zodra de eerste bommen waren gevallen, begaf ik mij via Sint-Truiden naar Hasselt. In mijn oproepingsbevel van augustus '39 stond immers dat ik mij bij de provinciecommandant moest aanmelden. Die deelde mij mee dat ik mijn eenheid, het 1ste Karabiniers-Wielrijders, in Rummen moest vervoegen. Daar werd ik met de graad van sergeant kandidaat-reserveofficier als adjunct-geneesheer toegevoegd aan de bataljonsarts, Sylvain Fourmantin, een Rexist die trouwens na de Bevrijding zou worden gevangen gezet. Ik was de enige Vlaming in dit Waalse regiment en de officieren noemden me dan ook *le petit Flamand* of nog lieftalliger *petit poussin*. Als persoonlijk wapen kreeg ik een pistool, hoewel ik nog nooit geschoten had. In die tijd moest een dienstplichtige geneesheer immers alleen maar enkele theorielessen aan de Militaire School volgen en tijdens de vakanties deelnemen aan sportoefeningen, die overigens niet erg zwaar waren. Omdat men mij als officier beschouwde had ik toegang tot de *poste de combat* van het regiment waar ik op 11 mei vernam dat we gingen afzakken naar mijn geboortestad Sint-Truiden pour se *defendre anti-char*. Toevallig nu werd de *poste sanitaire* van dokter René Galland, de arts van het andere bataljon, gevestigd in het huis van mijn ouders. Ik ging er echter niet langs... het laatste afscheid was al zwaar genoeg geweest en bij een volgend vertrek zouden mijn ouders zich nog meer ongerust maken, zo dacht ik. In Sint-Truiden gebeurde er gelukkig niets en de 12de mei 's morgens werden we afgelost door een Franse eenheid. Daarbij vertrokken we naar Tienen, waar 90% van de fietsen een lekke band kreeg door glasscherven die her en der lagen na een bombardement. Mijn eigen fiets zette ik steeds in de ambulance-wagen zodat ik samen met de hoofdgeneesheer kon meerijden. Nadat de rijwielen gerepareerd waren, trokken we verder noordwaarts tot we tegen de avond in Herselt aankwamen. Daar leverde ons regiment op 13 mei zijn eerste gevecht. Ik stond paraat op de *poste sanitaire* maar toen dokter Fourmantin mij het bevel gaf om een gewonde te gaan afhalen, kreeg ik toch serieus schrik. Plots stond ik in de werkelijkheid. De soldaat die ik moest verzorgen had een geperforeerd bovenbeen door een afgeketste kogel die hijzelf had afgevuurd, een *balle de ricochet* noemden wij dat. Die nacht maakte ik ook iets mee dat mij nog jaren achteraf regelmatig voor de geest zou komen. De cyclisten waren volop aan het terugtrekken, toen dokter Fourmantin, enkele soldaten en ikzelf ons in de achterhoede bevonden om eventuele gewonden op te vangen. Her en der sloegen vijandelijke granaten in, sommige zelfs erg dichtbij ons. Fourmantin en ik leunden tegen de muur van een oud herenhuis en om mij wat op te beuren zei hij. ‘Dites vieux, on a eu chaud, hein!’ Plots echter ging het licht in het huis aan, waarop de soldaten schreeuwden om het weer uit te

doen en met de kolf van het geweer enkele ruiten insloegen. Toen vloog de deur open. Op nog geen vijf meter van mij stond een Duitser, de mitraillette in de hand en de benen geheel omzwachteld met kogelbanden. Ik dacht dat het een parachutist was en daar hadden we allemaal erg schrik van. Instinctief greep ik mijn pistool en terwijl hij zijn wapen naar mij richtte, schoot ik... en ik bleef schieten tot mijn ganse lader leeg was. De Duitser zakte in elkaar. Alles gebeurde in een flits van een seconde; ik sidderde doorheen gans mijn lichaam tot iemand mij plots vastgreep en riep dat ik moest maken dat ik wegkwam. Ik ben dan weggerend, maar toen ik weer wat bij mijn positieven was, ben ik me beginnen af te vragen of we die man niet hadden moeten meenemen. Misschien was hij alleen maar gewond. Per slot van rekening was ik toch geneesheer en werd ik verondersteld om mensen te helpen. Maar in een oorlog kan men daar niet bij blijven stilstaan. Trouwens, als de officier-wapenmeester op 10 mei mijn wapen niet schietensklaar had gemaakt, zou ik mijn ontmoeting met die Duitser wellicht niet hebben kunnen navertellen. Na die eerste confrontatie volgde een lange terugtocht, met slechts een korte adempauze aan de KW die we alweer de 16de of de 17de moesten verlaten. In Steenokkerzeel werd ik voor de tweede maal met gewonde soldaten geconfronteerd. Een van hen had een ernstige wonde aan de onderbulk. Voor die mensen telt dan enkel overleven; de strijd voor het vaderland is op dat moment veraf. Daarna verbleef ons regiment enkele dagen in Zeeuws-Vlaanderen, maar ik ben vergeten waar precies omdat de terugtocht altijd 's nachts gebeurde en de wegwijzers uit veiligheidsoverwegingen waren weggenomen. Onze laatste etappe eindigde ergens in West-Vlaanderen aan het Afwateringskanaal. Daar vernamen we de 28ste mei rond vier of vijf uur 's morgens dat het Belgische leger zich overgegeven had. Ik heb toen veel van die Waalse officieren zien wenen en verwijten horen maken aan het adres van de koning. Ik zweeg maar ik was blij dat het voorbij was. In de loop van de dag kwamen er Duitse soldaten die ons regiment begeleidden naar Kwatrecht. Daar bleven we een tweetal dagen in een weide overnachten. Onze levensmiddelen, vooral het brood, werd afgenomen en in ruil kregen we van dat vies Duits pompernikkelbrood. De 30ste of de 31ste moesten we naar Moerbeke gaan, waar de Duitsers een groot gevangenenkamp hadden ingericht met prikkeldraad en wachttorens. Ik had echter helemaal geen zin om mij te laten opsluiten en toen een Duitser met een kepie die ik voorzichtigheidshalve met *Herr Offizier* aansprak mij zegde dat we overmorgen op transport naar Duitsland werden gezet, was de maat voor mij helemaal vol. Ik ging naar mijn regimentscommandant en vertelde hem tot zijn grote verbazing dat ik wilde ontsnappen. Bij het wisselen van de wachtposten tegen twaalf uur 's middags, slaagde ik erin de fiets van een of andere Duitser te grabbelen waarna ik mij vliegensvlug uit de voeten maakte. Overal in de buurt zaten er Duitsers maar omdat ik mijn rodekruisarmband droeg, zegden die steeds met een vriende-

lijke hoofdknik: ‘Lassen Sie den Herr Doktor passieren’. Zo kwam ik tegen elf uur 's avonds na een halve dag fietsen thuis aan. Daar werd ik al onmiddellijk geconfronteerd met het droevige nieuws dat mijn broer Paul, die sergeant was bij het 11de Linie, in Melle gesneuveld was. Mijn uniform heb ik dan achter in de tuin begraven en pas toen kreeg ik de tijd om wat te bekomen.

Pierre Celis
15de Artillerie (3de Legercorps)

De 10de mei '40 waren we gelegerd in Grivegnée, nabij Luik. Hoewel we het hoorden rommelen aan het Albertkanaal, bleef het de ganse dag rustig in onze sector. Pas tegen de avond kregen we het bevel de paarden in te spannen. Ik was *conducteur* (stukrijder) en moest helpen om onze 155 mm-houwitzer uit de stelling te halen. Dat was een hele karwei omdat het tuig daar gedurende bijna gans de mobilisatie onbeweeglijk had gestaan. Ik heb het altijd eigenaardig gevonden dat wij de stukrijders, enkele dagen voor de inval onze geweren moesten indienen met de belofte dat we revolvers zouden krijgen. Dat was praktischer zegde men. Wie het bevel gegeven heeft, en of er kwaad opzet in het spel was, weet ik niet, maar het had tot gevolg dat we op 10 mei geen persoonlijke wapens hadden om ons te verdedigen. Enfin, in de vroege morgen van 11 mei vertrok onze batterij dan en omstreeks 4 uur staken we in Luik de Maas over. Niemand vertelde ons waar we naartoe gingen. Toen het klaar werd, verschenen er een aantal Duitse Vliegtuigen boven ons. Onmiddellijk sprongen we van de paarden maar wonder boven wonder lieten de Duitsers ons ongemoeid. Misschien omdat we niet richting front trokken. In Bierset, op de linker Maasoever, verscholen we ons in een bos en lieten de stukken langs de baan staan. Af en toe losten onze mitrailleurs enkele schoten, maar zonder enig resultaat. Omstreeks 17 uur verlieten we onze schuilplaatsen, en we waren nog maar net terug op de baan toen een 20-tal Stuka's ons onder vuur namen. Het leek me toen alsof de Duitsers al onze verrichtingen van te voren kenden (de regimentsarts was nota bene een Duitstalige, afkomstig van de Oostkantons). Vanaf dat ogenblik was het ieder voor zich. In volle paniek liepen we weg; de paarden en de stukken lieten we achter. Met enkele andere soldaten bleef ik in Bierset bij een boer overnachten. De volgende dag vonden we een paar fietsen, die waarschijnlijk van de Ardense Jagers waren geweest, en zo zetten we onze tocht verder. Tussen de rijen vluchtelingen door fietsten we richting Hoei. De vluchtelingen mochten ons niet erg omdat ze vreesden dat wij de aandacht van de vliegtuigen trokken. Via Hoei en Namen kwamen we in Charleroi aan. Daar was de bevolking ons nogal vijandig gezind. We kregen zelfs geen glas water en de mensen zegden: ‘Als ge dorst hebt, gaat dan maar aan het Albertkanaal drinken’. Het was de derde of de vierde dag van de oorlog en we besloten dan maar naar ‘de Vlaanders’ te rijden. Na een rit van bijna 100 km bereikten we Lichtervelde waar we ons paspoort bij de rijkswacht lieten afstempelen om niet als deserteurs gestraft te worden. Samen met soldaten

van diverse eenheden werden we op vrachtwagens gezet en naar het front gestuurd. Lang duurde de tocht niet want vijf km verder namen Duitse vliegtuigen ons konvooi onder vuur. Opnieuw werd het een *sauve-qui-peut*. Ik heb dan nog enkele dagen rondgezworven tot ik kort na de capitulatie in Kortemark werd gevangen genomen. Het was de eerste keer dat ik een Duitse soldaat van dichtbij zag...

Jean Beunekens
1ste Grenadiers

Ik was granaatschutter bij het 1ste Grenadiers, gelegen in Tessenderlo. De 10de mei om vier uur 's morgens kregen we alarm maar niemand wist dat de Duitsers toen op punt stonden ons land binnen te vallen. Voor ons was het de zoveelste oefening. De laatste maand hadden we immers zo vaak in looppas de 2 km afgelegd, van onze barakken in Huist naar de stellingen aan het Albertkanaal. Het gevolg was dat een derde van ons regiment die ochtend zijn wapens niet bij zich had. Omstreeks zes uur verschenen er Duitse jagers boven onze stellingen, weldra gevolgd door een drietal bommenwerpers (aanvankelijk dachten we dat het Belgen of Fransen waren!). Gelukkig vielen die ons niet aan. We zouden immers een prachtig doelwit geweest zijn omdat de meeste soldaten uit hun stellingen waren gekomen en vanop open terrein de vliegtuigen volgden. Een twintigtal meter van mij vandaan begon een soldaat van de Franstalige compagnie plots te vuren met zijn luchtdoelmitrailleur. Het was een zekere Jacquemeyns, een nogal bekende bokser in die tijd. Een van de bommenwerpers vatte vuur en stortte enkele seconden later neer. Daarop vielen de jagers ons aan en we stoven uiteen. Verder is er die dag niet veel gebeurd. Wel vernamen we dat ons 2de Grenadiers rond Eben-Emael zwaar onder vuur lag en al vele doden had. De 11de mei dan kwam het bevel onze stellingen te verlaten en westwaarts te trekken. En dat terwijl er nauwelijks een schot gelost was! Alle soldaten waren zwaar bepakt. Voor mij kwam daar nog bij dat ik het deel van mijn compagnon, de tweede granaatschutter, moest dragen. Die was op een bepaald ogenblik verdwenen (wanneer precies weet ik niet meer) en ik heb hem sindsdien nooit meer teruggezien. Zo sleepte ik de ganse veldtocht 25 kg mee: rugzak, revolver, schop, DBT (granaatwerper) en munitie. In Lier hield de compagnie halt en onmiddellijk moesten we *tranchées* beginnen te graven. Lang bleven we daar niet... dag na dag trokken we achteruit. En elke keer hetzelfde scenario: halt houden, graven en weer op weg terwilj de Duitsers ons van ver met hun artillerie bestookten. Dat werkte erg afmattend. Rond de 16de kwamen we aan in Zelzate, op het kanaal Gent-Terneuzen. Van daaruit beschoten we de Duitse voorhoede die in Zeeuws-Vlaanderen begon door te dringen. Het was de eerste en enige keer dat ik mijn DBT gebruikt heb. Over Eekio ging onze

tocht dan verder naar Maldegem. Wij hadden honger. Dagenlang zagen we geen veldkeuken. We leefden van wat de vluchtelingen ons gaven, af en toe gingen we een paar kippen pakken op een boerderij. Ik had ook de gewoonte om in elke verlaten hoeve de dieren los te laten; ik heb namelijk jarenlang op een boerderij gewerkt. Zo heb ik in Maldegem een stier 'bevrijd' maar het beest was nog maar net uit zijn stal toen het werd neergeschoten door een hongerige soldaat die de buit met zijn kameraden deelde. In het nabijgelegen Adegem kregen we het weer zwaar te verduren van de artillerie. Er deden ook geruchten de ronde dat daar helemaal geen Duitsers zaten maar dat een Belgische sergeant, een zekere De Gendt, het bevel zou gegeven hebben het vuur te openen toen hij werd opgeschrikt door loslopende koeien. En in paniek is men toen met alles beginnen te schieten. Op dat ogenblik lag mijn compagnie in reserve en ik weet dus niet wat daar van waar is. Maar zeker is dat die nacht verscheidene jongens zijn omgekomen. Op 26 mei kwam ons regiment aan in Rumbeke, een gehucht van Roeselare, waar we post vatten rond het kasteel. Daar werden we twee dagen lang hevig beschoten en vielen er tiental len doden. De dag van de capitulatie kregen we nog het bevel om posities in te nemen ten zuiden van Roeselare. Zo zijn wij blijven voortvechten tot 7 à 8 uur 's morgens, dus enkele uren na de officiële overgave. Het is in die korte tijd dat de meeste grenadiers gesneuveld zijn. Ikzelf heb drie man naast mij zien vallen. Achteraf heeft men gezegd dat wij de aftocht van een Engelse eenheld en de wederopstelling van het 3de en 5de Jagers te Voet moesten dekken. Hoewel dit laatste natuurlijk helemaal geen zin meer had. Omstreeks 8 uur werden we krijgsgevangen genomen en toen pas vernamen we dat het leger zich overgegeven had! Na een vermoelende tocht te voet werden we in Kortrijk op wagons gezet richting Duitsland. Het station werd echter door een Engels vliegtuig gebombardeerd waardoor de rails omhoog stonden en doorrijden onmogelijk werd. Begeleid door enkele Duitsers gingen we dan maar te voet verder. Ik probeerde verscheidene keren uit de kolonne te ontsnappen maar werd telkens tegengehouden. Uiteindelijk lukte het me toch en in Oudenaarde vond ik onderkomen in een boerderij. Daar kreeg ik burgerkleren. Zo ben ik dan via Ninove in Brussel toegekomen, waar mijn ouders woonden.

aanvoeren opgestegen in Ostheim, ten oosten van Keulen, en Butzweilerhof, ten zuidwesten van Keulen. Reeds omstreeks 3u40 was het laatste vliegtuig in de lucht. Onderweg brak echter het sleeptouw van het zweefvliegtuig waarin zich luitenant Rudolf Witzig bevond die de leiding had over de operatie bij Eben-Emael. Hij zou het strijdtoneel pas enkele uren later bereiken. Ook een ander vliegtuig moest afhaken. In de buurt van Aken, op een hoogte van 2.500 m, werden de zweefvliegtuigen losgekoppeld. Zij vlogen verder met een snelheid van 140 km per uur en bereikten voor zonsopgang, om 4u25 (5 min voor de landmacht de Nederlandse grens overstak) op 300 m hoogte het Albertkanaal.

Aangekomen bij de bruggen vlogen zij het kanaal een eindje voorbij, keerden dan om en kwamen zo aangevlogen vanuit het westen. Na de landing verlieten de Duitsers

onmiddellijk hun toestellen om de betonnen schuilplaatsen langs achter aan te vallen. De totaal verraste Belgische soldaten trokken zich in verwarring terug in de bunkers. Zij hadden enkel een aanval uit het oosten verwacht en dachten in het halfduister aanvankelijk met een vliegtuig in moeilijkheden te maken te hebben. Enkele ogenblikken later werden reeds de eerste deuren door zware explosieven geforceerd. Granaten werden in de bunkers geworpen, terwijl andere met vlammenwerpers werden bestookt. Ondertussen werd de kazerne van Lanaken gebombardeerd door laag overvliegende toestellen. Onder de 21 doden bevond zich ook commandant Giddelo, verantwoordelijk voor de door zijn grenswielrijders bewaakte bruggen van Briegden, Veldwezelt en Vroenhoven. Aangezien de commandant van het 1ste Legercorps vanuit zijn hoofdkwartier geen contact meer kreeg met de kazerne, stuurde hij koeriers met het bevel de bruggen te doen exploderen. Die van Veldwezelt en Vroenhoven waren intussen echter al onbeschadigd in handen van de vijand gevallen omdat de overrompelde soldaten geen schijn van kans hadden gekregen de vernielingen uit te voeren. In Veldwezelt werd de lont niet eens ontstoken. In Vroenhoven wel, maar ook daar sprong de brug niet. Waarom is niet duidelijk. Misschien kon de lont nog tijdig worden losgerukt door de Duitsers of werd zij vernietigd door de ontploffing van de springlading tegen de binnendeur; het is ook mogelijk dat de lont niet tot het einde brandde. Na 5u00 werd bij elke brug nog een half peloton Duitse parachutisten gedropt ter versterking. Ondertussen waren de Belgische troepen voortdurend blootgesteld aan het mitrailleurvuur en de bombardementen van de Stuka's. De uitslag van de

actie overtrof de Duitse verwachtingen: na ongeveer één uur strijd hadden de veroverde bruggehoofden al een diepte van 600 m en een breedte van 1 km.

Ook de brug van Briegden werd aanvankelijk niet vernietigd. Er moest eerst gewacht worden op het terugtrekken van de grenswielrijders. Daarnaast waren er technische moeilijkheden bij het doen springen van de brug. De vernielingsploeg was niet aanwezig omdat het merendeel ervan was omgekomen in de kazerne van Lanaken. Bovendien was de pelotonscommandant om 01u00 naar Beverlo vertrokken om rekruten af te halen. Bijgevolg zochten soldaten van het 2de Karabiniersregiment de hele dag naar het lontsysteem van de brug. Pas om 9u00 de volgende dag slaagde het geniebataljon van de 7de Divisie erin de brug te vernielen. Dat de Duitsers de brug van Briegden niet veroverden was enkel te danken aan het feit dat die niet was aangeduid als één van hun doelen.

Bij Kanne daarentegen mislukte de Duitse operatie. De brug werd er om 4 u 15 op initiatief van de bevelhebber van Eben-Emael opgeblazen. De luchtlandingstroepen, die niet vlakbij de brug konden landen omwille van de oeververhoging in deze zone, werden hier op hevig vuur onthaald en werden in het defensief gedrongen. Het half peloton valschermtroepen dat om 5 u 15 werd geparachuteerd, werd grotendeels uitgeschakeld. Alle vijandelijke pogingen om het kanaal te overschrijden en de verbinding met de luchtlandingstroepen tot stand te brengen, werden verijdeld. Intussen waren ook de meer zuidelijke bruggen van Ternaaien en Klein-Ternaaien tot ontploffing gebracht, hoewel die van Ternaaien niet helemaal werd vernietigd. Desondanks waren de Duitse objectieven ruimschoots gerealiseerd. Twee van de drie tot doel gestelde bruggen bleven open voor het voltrekken van de geplande operaties.

Majoor Jottrand, commandant van Eben-Emael, werd om 00u30 verwittigd van een nakende aanval en alarmeerde zijn manschappen. De getalsterkte van zijn troepen was door het toekennen van de vergunningen teruggebracht tot minder dan 1.000 man, waarvan twee derde in het fort en één derde op rust in het kantonnement van Wonk.

Om 4 u 25 streken negen zweefvliegtuigen neer op het fort. Het plateau van het fort, dat een oppervlakte had van 45 ha, was een ideaal landingsterrein. Er was zelfs een voetbalveld aangelegd voor de manschappen. Bescherming tegen aanvallen uit de lucht was nauwelijks voorzien: er waren geen versperringen en slechts vier luchtdoelmitrailleurs. Later zou aan generaal Van Overstraeten worden verweten dat hij het luchtwapen sterk had onderschat, hoewel hij zichzelf steeds als een ‘militair ziener’ beschouwde. De onverwachte aankomst verrastte het hele garnizoen. Het fort lag immers op 30 km van de Duitse grens en de bevelhebber dacht ruim de tijd te hebben om het in geval van alarm in staat van paraatheid te brengen. Majoor Jottrand zag nog wel de kans te bevelen de hem toevertrouwde bruggen van Kanne, Ternaaien en Klein-Ternaaien te doen exploderen.

De vijandelijke eenheid had als eerste opdracht de luchtafweer, de observatieposten en de mitrailleurbunkers op het plateau te vernietigen. Vervolgens dienden de op Maastricht gerichte artillerie-installaties buiten werking te worden gesteld. Tenslotte was ze opgedragen zich een toegang tot de bunkers te verschaffen en ze in de diepte aan te vallen en bezet te houden. Snelheid was een hoofdvereiste. Elke groep had haar eigen objectief. De vier luchtafweermitrailleurs werden dadelijk tot zwijgen gebracht en in minder dan tien minuten werden verscheidene kazematten met succes

aangevallen. Dit alles werd volbracht door 56 man, verdeeld over zeven groepen. Twee andere groepen met in het totaal 13 man vielen het noordelijk deel aan en veroverden er twee valse koepels zodat hun optreden tijdens de eerste minuten nutteloos bleek. Het was tevens een bewijs dat de Duitsers geen gedetailleerde plannen van het fort hadden, zoals achteraf werd beweerd. De aanvallers kregen volop steun van Stuka's. De veroverde doelen werden meteen met behulp van een hakenkruisvlag aangeduid opdat de aanvallers zelf niet onder vuur zouden worden genomen.

Tegen 4 u 40 was het grootste gedeelte van het oninneembaar geachte fort reeds tot zwijgen gebracht. Zowel het plateau als de naar Maastricht gerichte observatie- en artillerieposten waren buiten werking gesteld. Enkel Koepel Zuid en Koepel 120 waren nog actief. De Duitsers hadden aanvankelijk Koepel Zuid met rust

1

2

3

4

5

6

7

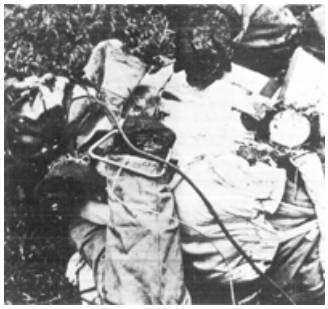

8

(1) Met zweefvliegtuigen van het type DFS 230 landden de Duitsers op het fort van Eben-Emael en achter de bruggen van het Albertkanaal. (2) Om verwarring te zaaien werden ook ledepoppen gedropt. (3) De onophoudende Stukaaanvallen veroorzaakten vele verliezen en deden paniek ontstaan (tekening door Richard Hess voor het tijdschrift *Der Adler*). (4) De overwinnaars in het gezelschap van Hitler (uiterst links op de foto luitenant Witzig). (5) 24 uur na de aanval op Eben-Emael. (6) Drie graven aan het front (v.l.n.r.): Belgische soldaat, Duitse parachutist en pionier. (7) Duitse soldaten steken het Albertkanaal over. (8) Van de geallieerde en Belgische piloten die de bruggen over het Albertkanaal aanvielen, keerden velen niet naar hun basis terug.

gelaten. Dat bleek al vlug een vergissing. De artilleriekoepel beschoot onophoudelijk het plateau en begon later ook op het Nederlandse Eijsden te vuren. Op die manier werd het de 269ste *Infanteriedivision* uiterst moeilijk gemaakt de Maas over te steken en liepen haar voorste eenheden vast aan het Albertkanaal. Ook het artillerievuur van de forten van Pontisse en Barchon maakte het plateau nog steeds onveilig. Na de aankomst van bevelhebber luitenant Witzig slaagden de Duitsers er echter in een 40 m diepe galerij onder kazemat Maastricht 1 en-Blok Mi-Noord tot ontploffing te brengen met behulp van 50 kg holle ladingen. Dat deed paniek ontstaan en bracht het moreel van de bemanning de genadeslag toe. Tegenaanvallen vonden nauwelijks plaats. Een peloton van het 2de Grenadiers, onder leiding van luitenant Frans Wagemans, bereikte het fort rond 9u30, maar moest het tegen 19u00 uitgeput verlaten. Andere tegenaanvallen werden bemoeilijkt doordat de veldtelefoondraden die het fort met de 7de Divisie en het Iste Legercorps verbonden, verbroken waren door de luchtbombardementen.

De Duitse landstrijdkrachten die de luchtlandingstroepen aan het Albertkanaal zo snel mogelijk moesten komen versterken, de 4de *Panzerdivision* en het 51ste *Pionierbataillon*, overschreden de Nederlandse grens om 4u35. Zij liepen echter vast aan de Maas bij Maastricht, waar de Nederlanders de twee bruggen evenals de spoorwegbrug hadden vernietigd. De daardoor veroorzaakte vertraging betekende een gevaar voor de Duitse operaties. Toch wisten de infanteristen van de 4de *Panzerdivision* de Maas op vlotten over te steken en omstreeks 11u30 de luchtlandingstroepen bij de bruggen van Veldwezelt en Vroenhoven te bereiken. De bruggehoofden werden er verder uitgebreid en hadden tegen het einde van de dag reeds een diepte van 1 km te Vroenhoven en van 2 km te Veldwezelt.

De Belgen besloten het vliegwezen in te zetten om alsnog de ongeschonden bruggen over het Albertkanaal te vernielen. Op 11 mei tussen 5u45 en 6u00 stegen te Aalter drie pelotons van drie Fairey Battles op. Zij werden begeleid door twee pelotons van elk drie Gloster Gladiators. Elke Fairey Battle droeg acht bommen van 50 kg. Die waren echter niet krachtig genoeg om betonnen en metalen bruggen te vernielen. De brug te Vroenhoven werd getroffen maar enkel de borstwering en het wegdek werden licht beschadigd. Bovendien bedroeg de minimumhoogte om het gebruikte bommentype af te werpen 100 m en waren de vliegtuigen niet uitgerust met richtapparatuur, zodat het onmogelijk was vanop grotere hoogte een nauwkeurig bombardement uit te voeren. Zo vormden de Belgische toestellen uitstekende doelwitten voor de Duitse luchtafweer, die niet alleen werd verzekerd door de *Luftwaffe* maar ook door de reeds talrijk aanwezige FLAK. Daarenboven werkten de elektrische bommenafwerpers van een aantal toestellen niet. Tien van de vijftien ingezette vliegtuigen gingen verloren terwijl de bruggen ongeschonden bleven. Na die mislukking verzocht het opperbevel de medewerking van de geallieerde bommenwerpers. De RAF verloor echter 's namiddags op haar beurt 33 van de 42 ingezette Fairey Battles en Blenheims en kon enkel de brug te Veldwezelt licht beschadigen. De Fransen probeerden het vervolgens met LéObommenwerpers, maar die werden alle 13 neergehaald. De bruggen bleven intact.

Ondertussen werd in de nacht van 10 op 11 mei ten noorden van de vernielde spoorwegbrug te Maastricht een eerste brug geslagen zodat 's ochtends de Duitse pantsers konden oprukken naar de bruggehoofden om er een snelle zuiveringsoperatie door te voeren.

De versterkingen van het 51ste *Pionierbataillon* bereikten Eben-Emael pas op 11 mei om 6u00. Na de vertraging te Maastricht hadden zij ook moeilijkheden ondervonden bij het oversteken van het Albertkanaal door de actie van Blok Kanaal Noord. Met de hulp van de verse troepen werden alle bunkers systematisch in de diepte aangevallen. Om 12u30 gaven de verdedigers zich over. Kort daarna brak ook de 7de Infanteriedivisie op chaotische wijze de gevechten af. De snelle val van het fort Eben-Emael was niet alleen een overweldigend tactisch succes voor de Duitsers, maar ook een propagandistische en psychologische troef. Dat succes zou niet mogelijk zijn geweest zonder de aanwending van nieuwe, revolutionaire methodes en technieken. Het fort van Aubin-Neufchâteau, dat kleiner en zwakker was dan dat van Eben-Emael, maar dat door een infanteriedivisie op

klassieke wijze werd aangevallen, hield stand tot 21 mei! Het was dan ook geen wonder dat de Duitsers verkozen die nieuwe technieken geheim te houden, zelfs voor hun bondgenoten. Toen tijdens de bezetting Italiaanse en Japanse officieren het fort van Eben-Emael bezochten, waren de door de holle ladingen veroorzaakte inslagen veiligheidshalve dichtgestreken en bijgeverfd om vervelende vragen te vermijden.

Over het precieze aantal slachtoffers van de strijd om het Albertkanaal bestaat nog onzekerheid. Er wordt van uitgegaan dat de 7de Infanteriedivisie 900 doden telde, terwijl 700 militairen krijgsgevangen werden gemaakt. De Belgen verloren te Veldwezelt 110 man, te Vroenhoven 147, te Kanne 216, en te Eben-Emael 24. Aan Duitse zijde bedroegen de verliezen hier respectievelijk 7, 7, 22 en 6 man. Uiteraard hadden ook de burgers van de omliggende dorpen erg te lijden van de gevechtsoperaties en bombardementen. Tientallen vonden de dood en de materiële schade was groot.

De terugtocht in de Ardennen

Terwijl ieders aandacht gericht was op de dramatische gebeurtenissen aan het Albertkanaal, rukte legergroep A op door de Ardennen. Zij stond onder het bevel van de 65-jarige kolonelgeneraal Gerd von Rundstedt en was met haar 45 ⅓ divisies de sterkste van de drie legergroepen die aan de invasie van West-Europa deelnamen. Maar de Belgische noch de geallieerde legerstaven beseften op dat ogenblik dat precies in de Ardennen de beslissing zou vallen. Essentieel in het Duitse aanvalsplan was de snelle bezetting van het neutrale en onverdedigde Groothertogdom Luxemburg. Aan de Frans-Luxemburgse grens lag immers het 3de Leger van generaal Condé dat het kleine vorstendom zou binnentrekken zodra Parijs zeker was van de Duitse inval. Op 10 mei omstreeks 1 uur 's morgens deden zich de eerste incidenten voor. Duitse inwoners van het Groothertogdom en leden van de Nazigezinde stootgroep *Lützelburg* overvielen enkele grenswachters aan de weg naar Trier. Bij het vernemen van deze onrustwekkende berichten sloten de Luxemburgse grensposten definitief de stalen hekkens. De commando's van de Luxemburgse 5de kolonne waren razend en reageerden hun woede af op een aantal militairen en rijkswachters aan de Duits-Luxemburgse grens. De groothertogelijke familie nam de wijk naar Frankrijk. Vanaf half vijf werden 126 Duitse infanteristen met Fieseler Storch-toestellen naar het grensgebied gevlogen. Deze lichte vliegtuigjes vervoerden telkens twee soldaten en waren uiterst geschikt voor landingen op moeilijk terrein. Paradroppingen waren niet mogelijk omdat alle *Fallschirmjäger* tegen de Vesting Holland en aan het Albertkanaal werden ingezet. In een mum van tijd overmeesterden de Duitse commando's de Luxemburgse grenswachters en stuurden ze naar huis. De Duitsers legden wegversperringen aan op de vijf wegen die Frankrijk met Luxemburg-stad verbonden en waarvan de twee belangrijkste liepen over Thionville-Frisingen en Longwy-Rodingen. Ondertussen bombardeerde de *Luftwaffe* verscheidene Franse vliegvelden. Maar de geallieerde luchtmacht reageerde onmiddellijk en de schade bleef beperkt tot een dertiental vernielde Morane-jagers die op het vliegveld van Kamerijk stonden opgesteld. Zenuwachtige Duitse piloten bombardeerden zelfs de stad Freiburg im Breisgau waarbij meer dan 60 doden vielen. Propagandaminister Joseph Goebbels greep dit feit aan om de Geallieerden van luchtterrorisme te

beschuldigen. Het was slechts een van de vele goed gedirigeerde leugens die Goebbels de wereld instuurde. Maar de Fransen, in hun bezorgdheid om niet als eersten de grens van een neutraal land te schenden, waren voor een *fait accompli* gesteld.

De cavalerie-eenheden van het 3de Leger die de 10de mei omstreeks 7 u 30 over de Luxemburgse grens trokken, stuitten op fel verzet van de Duitse commando's die zich her en der in hinderlaag hadden gelegd. Ook de verdedigde wegversperringen zorgden voor heel wat moeilijkheden. Daarbij kregen de commando's versterking van de gemotoriseerde voorhoede van het 16de Leger (generaal Ernst Busch) dat sinds 4 u 30 door het Groothertogdom trok. In Eschan-Alzette ontstonden er straatgevechten. Aanvankelijk konden beide tegenstanders het geweervuur niet lokaliseren zodat er even gedacht werd aan Luxemburgse vrijschutters. Gelukkig voor de bevolking bleven represailles uit. Verscheidene detachementen Spahi's (Noordafrikaanse ruiters) slaagden erin tot dicht bij de

hoofdstad door te stoten. Een eskadron van het 6de Algerijnse Spahi's nam zelfs een generaal gevangen die geheime documenten bij zich had. De generaal zou echter kort nadien door een mitrailleurploeg bevrijd worden zonder dat de Fransen de documenten hadden gevonden. Ondanks die enkele lokale successen besliste het Franse opperbevel 's avonds om zich defensief op te stellen. Op een halve dag tijd was Luxemburg in Duitse handen gevallen!

In Zuid-België werden de Groepering K (1ste Divisie Ardense Jagers en regimenten van de 1ste Cavaleriedivisie) alsook het 3de Legercorps in Luik kort na middernacht op de hoogte gebracht van een nakende Duitse aanval. Rond Gemmenich waarschuwden Duitse soldaten hun Belgische collega's dat het binnen enkele uren oorlog zou zijn. Elders kon de ongewone drukte in het Duitse kamp gehoord worden aan het klaroengeschal, het geluid van rollend materieel en het hoefgetrappel van paarden. Als gevolg van verontrustende berichten uit het Groothertogdom, begonnen onder andere de Ardense jagers vanaf 3 u 45 vernielingen uit te voeren aan de grens met Duitsland en Luxemburg. Er werden bomen omgehakt en alle bruggen - tussen Sankt-Vith en Athus alleen al waren er dat 91 - gingen de lucht in. Enkel in Butgenbach bleven de viaduct en de stuwdam intact. Daar werden de verantwoordelijke officier en zijn manschappen overmeesterd door commando's, alvorens zij het ontstekingsmechanisme in werking hadden kunnen stellen. Het ging om leden van het *Heimattreue Front*, mannen uit de Oostkantons die in Duitsland een speciale opleiding hadden gekregen en ingelijfd werden bij het Brandenburger-regiment. Over hun Duitse legeruniform droegen zij vaak een burgerjas, om niet onmiddellijk door de Belgen herkend te worden. Ook op verscheidene andere plaatsen voerden dergelijke commando's raids uit, bijvoorbeeld te Sankt-Vith waar twee rijkswachters gedood en zeven andere gewond werden. Voor de andere eenheden was het afwachten ... tot om 5 uur het bericht binnenliep dat Duitse soldaten in de provincie Luxemburg met vliegtuigen aan de grond waren gezet. Het ging om eenheden van het regiment *Gross Deutschland* die, net als in het Groothertogdom de weg moesten vrijmaken voor het gros van het leger (operatie NIWI). Aanvankelijk hadden de Duitsers problemen met het vinden van de juiste landingszones maar de fout werd snel hersteld en twee uur later bevonden er zich telkens twee pelotons in Witry, Léglise en Nives, achter de Belgische linies. Ondertussen werden ook op verschillende plaatsen pamfletten en ledepoppen afgeworpen. De *Lehmänner* moesten de indruk geven dat er parachutisten waren ingezet en de Belgen maakten er dan ook ijverig jacht op, wat veel tijd en energie kostte. Van een luchtverdediging was geen sprake en de twee luchtafweerbatterijen die zich in de Ardennen bevonden, moesten zich na het eerste alarm ten noorden van de Maas begeven.

Ondanks de aanvankelijke verwarring slaagde de Groepering K erin zich in goede orde terug te trekken. Die terugtocht werd gemarkeerd door verdere vernielingen. Er waren slechts enkele schermutselingen geweest met de voorhoede van de pantserdivisies, ondermeer te Strainchamps en Martelange. Sommige eenheden van de lste Divisie Ardense Jagers hadden het terugtochtbevel echter niet ontvangen omdat de Duitsers de telefoonlijnen hadden doorgeknipt. Zo bleven 60 Jagers van het lste regiment te Bodange hardnekkig weerstand bieden tegen elementen van de lste Pantserdivisie. Daarbij werden de energieke kapitein-commandant Maurice Bricart en verscheidene van zijn manschappen gedood of gewond. De Duitsers zouden

tussen 75 en 100 doden tellen. Door een gebrek aan munitie trokken de overlevenden zich omstreeks 18 uur terug maar ze werden de pas afgesneden door de soldaten die in Witry aan de grond waren gezet. Vele Jagers werden gevangen genomen maar de Duitse pantsers hadden meer dan zes uur vertraging opgelopen. Hetzelfde deed zich voor in Chabrehez waar twee pelotons en een mitrailleursectie de voorhoede van de 7de Pantserdivisie drie uur lang ophielden. De Duitsers zetten ook een viertal pantsers in maar die liepen vast in de moerassige gronden rond het dorp. De tegenstand van de Belgische soldaten was zo hevig dat de Duitsers dachten op een heuse weerstandsstelling te zijn gestoten. Als gevolg van dit oponthoud zou generaal Erwin Rommel de dag nadien een versnelde opmars bevelen, wat hem een vermaning van het OKW opleverde. Een handvol soldaten, die enkel beschikten over hun infanterie-uitrusting, was erin ge-

1

2

3

4

5

(1) Duitse tanks in Hotton aan de Ourthe. (2) Rommels soldaten in Dinant. (3) Een antitankkanon beschermt infanteristen die met vlotten de Maas oversteken. (4) Heinz Guderian, de tankspecialist. (5) Bij de gevechten in de Ardennen werden vele Franse soldaten krijgsgevangen gemaakt (op de voorgrond enkele Aziaten, hoogstwaarschijnlijk uit Indochina).

Het sluipende gevaar
Vijfde-kolonnefobie, spionitis en parachutistenkoorts

In de loop van de jaren dertig bezorgde niet alleen de toenemende bedreiging uit het buitenland de Belgische regering kopzorgen, ook het sluipende gevaar binnen de eigen grenzen was een ernstig probleem. De op buitenlandse ideologieën georiënteerde en vaak staatsvijandige politieke opties van een aantal landgenoten en het groeiende aantal vreemdelingen van uiteenlopende strekkingen werden beschouwd als een voedingsbodem voor een vijfde kolonne, een potentiële bedreiging in de rug van het Belgische leger.
Er bestond vooral wantrouwen tegenover de organisaties van de Nieuwe Orde zoals VNV, VERDINASO en Rex. Die dweepten vaak openlijk met het fascisme, het nationaal-socialisme en Duitsland. De toestand werd nog ingewikkelder toen op 23 augustus 1939 Duitsland en Rusland een niet-aanvalsverdrag sloten. Voortaan moesten daardoor, tot ieders verbazing en ongeloof, communisten en aanhangers van de Nieuwe Orde als elkaars bondgenoten worden beschouwd.
Ook de talrijke buitenlandse vluchtelingen vormden een delicaat probleem. Zij trachtten de zich steeds verder uitbreidende macht van Hitler en Mussolini te ontlopen en werden vooral aangetrokken door neutrale landen zoals België. In de jaren twintig waren er reeds heel wat Italiaanse sociaal-democraten en communisten aangekomen na de machtsovername door Mussolini. In 1938 dreven de Oostenrijkse *Anschluss* en de Duitse *Kristallnacht* duizenden joden naar België. Met de ontbinding van de Tsjechische staat en de nederlaag van de Spaanse republikeinen tegen Franco stroomden in 1939 opnieuw duizenden vluchtelingen toe. In 1938 verbleven er 340,000 vreemdelingen in België, dat aantal zou in de daaropvolgende periode nog aanzienlijk stijgen. De staatsveiligheid was ervan overtuigd dat zich onder deze politieke vluchtelingen agenten en spionnen van buitenlandse mogendheden bevonden.
Een andere netellge kwestie werd gevormd door de bewoners van de na de Eerste Wereldoorlog bij België gevoegde Oostkantons. Voor de meesten onder hen bleef België immers een vreemd land dat hen was opgedrongen. Velen waren trouwens lid van het pro-Duitse *Heimattreue Front*. Het wantrouwen was zodanig groot dat zij in het leger soms zelfs geen wapens mochten dragen.
Een tijdens de Eerste Wereldoorlog tot stand gekomen wetgeving gaf de regering de mogelijkheid om in oorlogstijd de persoonlijke rechten en vrijheden van de burgers op te schorten. De besluitwetten van 11 oktober 1916 en 12 oktober 1918 gaven de regering de bevoegdheid huiszoekingen toe te laten, perscensuur in te stellen, en de aanhouding te bevelen van Belgen en vreemdelingen die voor de vijand werkten. Minister van Landsverdediging generaal Denis werd te zeer in beslag genomen door de militaire aangelegenheden om zich ook nog te bekommeren om de administratieve veiligheidsmaatregelen. Zijn liberale collega, minister van Justitie Paul-Emile Janson werd belast met die verantwoordelijkheid.

Janson liet op 22 maart 1940 de ‘Wet betreffende de verdediging van de nationale instellingen’ afkondigen. Die bepaalde dat zolang het Belgische leger niet op vredesvoet werd teruggebracht de krijgsrechtbanken gevangenisstraffen en geldboetes konden uitspreken voor een duidelijk afgebakende reeks misdrijven. De oorlogstoestand was ingegaan vanaf het mobillsatlebevel van. 26 augustus 1939. Als misdrijf werd beschouwd het stichten, lid zijn van, of propaganda voeren voor een organisatie die de vernietiging nastreefde van de Belgische onafhankelijkheid, alsook het samenwerken met een buitenlandse mogendheid of organisatie met de bedoeling de vitale belangen van het land te schaden. Alle delicten tegen de veiligheid van de staat ressorteerden voortaan onder de bevoegdheid van het militaire gerecht. De procureur des Konings Walter Ganshof van der Meersch werd aangesteld als auditeur-generaal op 10 april 1940. Minister Janson richtte ook een Coördinatie-comité op dat de taken van de burgerlijke en militaire parketten moest bepalen. Dat comité gaf op 16 april 1940, nog geen vier weken vóór de Duitse inval, de opdracht lijsten samen te stellen van Belgen en vreemdelingen die als verdacht werden beschouwd. Die lijsten werden dan ook hals over kop voorbereid en verkeerden op het ogenblik dat het conflict uitbrak in een nog zeer gebrekkige toestand. Toen de Duitse troepen op 10 mei 1940 België binnenvieien gaf Janson, na overleg te hebben gepleegd met premier Pierlot, rond 4u 's morgens de opdracht om onmiddellijk over te gaan tot het aanhouden van alle Belgen en vreemdelingen die op de verdachtenlijsten stonden. Zij dienden te worden opgesloten in strafinrichtingen of andere instellingen die konden bewaakt worden. Zo werden reeds op 10 mei en de daaropvolgende dagen duizenden mensen gearresteerd: communisten, joden, Duitse en Oostenrijkse anti-nazi's, Italiaanse antifascisten, inwoners van de Oostkantons, VNV-ers, rexisten, dinaso's, enz. De situatie was al vlug niet meer onder controle. De verrassing van de inval, de berichten over de ongelooflijke successen van de Duitse aanvallen op de bruggen van het Albertkanaal en het fort van Eben-Emael, en de haveloze stroom vluchtelingen uit het oosten van het land veroorzaakten een immense angstpsychose bij de bevolking. Radioberichten die waarschuwden voor spionnen en parachutisten waren olie op het vuur. Rijkswacht, politie en leger verspilden kostbare tijd en energie met het nagaan van ontelbare berichten over ‘verdachte’ activiteiten. Hier en daar werden zelfs tanks uitgestuurd. In de meeste gevallen ging het echter om goedbedoelde maar valse berichten. In die omstandigheden werden nog meer aanhoudingen verricht, vaak op de meest willekeurige manier. Mensen die een vreemde taal of een onbekend dialect spraken werden er het slachtoffer van, maar ook kloosterlingen, doofstommen en geesteszieken. Sommigen koelden hun wraak op hun persoonlijke vijanden door hen te laten arresteren.
Alsof dat alles nog niet voldoende was gingen ook de Engelsen en vooral de Fransen over tot arrestaties in hun opmarsgebieden door België. Zij beschikten eveneens over lijsten van verdachten. In sommige gevallen schoten

zij zelfs verdachten neer zonder enige vorm van proces. Het is onmogelijk te weten te komen hoeveel mensen juist in België gearresteerd werden tijdens de meidagen. Schattingen variëren van vierduizend tot twaalfduizend (in Nederland waren het er ongeveer 10.000). In de gevangenis van Brugge alleen al werden van 10 tot 26 mei 552 verdachten opgesloten waaronder 279 buitenlanders. Het lot van de verdachten was beklagenswaardig. Zij hadden geen waarborg inzake ondervraging, rechtsbijstand of aanhoudingsduur. Vaak werden zij uitermate slecht behandeld. Twee tot drieduizend verdachten werden naar Frankrijk gedeporteerd. Daar werden zij zonder instructies door de Belgische overheid overgedragen aan Franse bewakers. Die waren allesbehalve zachtzinnig omdat zij meenden te doen te hebben met gevaarlijke elementen in plaats van eenvoudige verdachten.
In het Franse Abbeville liep de situatie helemaal uit de hand en werd een waar bloedbad aangericht onder 78 uit België weggevoerde personen. Die waren op 15 mei vanuit de gevangenis van Brugge naar Frankrijk getransporteerd. In Abbeville werden ze opgesloten in de kelder van een muziekkiosk. De groep was zeer heterogeen. Zij bestond voor drie vierde uit buitenlanders, waaronder talrijke gevluchte Duitse joden en italiaanse antifascisten. Onder de landgenoten bevonden zich zowel communisten als aanhangers van de Nieuwe Orde. Op 20 mei werden 21 gedeporteerden door Franse militairen doodgeschoten. Eén van de slachtoffers was Joris Van Severen, de leider van het VERDINASO. Onderzoek heeft intussen uitgewezen dat er zich in de groep inderdaad enkele spionnen en agenten van de Duitse *Abwehr* bevonden. De overgrote meerderheid had zich echter niet schuldig gemaakt aan de staatsgevaarlijke activiteiten die hen ten laste werden gelegd. Sommigen onder hen waren zelfs gewoon vreemdelingen zonder verblijfsvergunning, mensen die per vergissing waren gearresteerd of geesteszieken.
De hysterie van mei '40 had helder en sereen denken onmogelijk gemaakt.

slaagd om twee divisies verscheidene uren in bedwang te houden. Militair gezien een puike prestatie die tevens aantoont welke moeilijkheden de Duitsers zouden ondervonden hebben indien de ganse Groepering K op een dergelijke wijze van de terreinmogelijkheden had gebruik gemaakt. In november 1944 zouden de Duitsers trouwens een gelijkaardige tactiek toepassen in het bos van Hürtgen (ten zuiden van Aken) en de Amerikanen zware verliezen toebrengen.

Met het Franse 2de en 9de Leger die omstreeks 7u30 Zuid-België binnentrokken, was er niet de minste samenwerking. De Waalse bevolking juichte haar redders toe, er werden bloemen gestrooid en de meisjes omhelsden de soldaten, maar bij de Fransen liet het beeld van de terugtrekkende Belgen een wrange smaak na. Eenheden van de lichte cavaleriedivisies, de zogenaamde opsporings- en veiligheidsdetachementen, staken de Maas en de Semois over. De talrijke vernielingen, door de Groepering K uitgevoerd, bezorgden de oprukkende troepen heel wat moeilijkheden. Op verscheidene plaatsen moesten Franse eenheden een omweg maken omdat de bruggen waren opgeblazen of het opruimen van versperringen teveel

tijd in beslag nam. En tijd is nu eenmaal een belangrijke factor bij een *Blitzkrieg*! Enkele malen kwam het tot incidenten, zoals te Laroche waar een majoor van de Ardense Jagers door Franse officieren bedreigd werd nadat hij zijn motorrijdersbataljon het bevel gegeven had zich terug te trekken. Dergelijke incidenten waren soms ook het gevolg van de aanmatigende houding van Franse officieren die de Belgische troepen als een soort vooruitgeschoven hulpleger beschouwden. Toch was de terugtocht niet geïnspireerd door een nationaal egoïsme waarbij men de garanten voor België wilde laten vechten. Het opperbevel vreesde echter dat samenwerking tot een escalatie zou leiden en het Belgische leger buiten de landsgrenzen zou brengen. Was België in 1923 immers niet meegesleurd door Frankrijk om deel te nemen aan de bezetting van het Ruhrgebied? Bovendien gaf niemand er zich op 10 mei rekenschap van dat de Duitse hoofdkrachtinspanning door Zuid-België liep. Aldus primeerde reeds vanaf de eerste dag de doctrine-Galet (generaal Galet zelf was liaisonofficier bij de Fransen). Het was de militaire vertaling van de Onafhankelijkheidspolitiek die tijdens de 18-daagse Veldtocht haar meest eminente verdediger vond in de persoon van koning Leopold.

Terwijl de Belgen zich in noordelijke en noordwestelijke richting terugtrokken, ontplooide de hoofdmacht van het 2de Leger (Huntziger) zich tussen het Groothertogdom en de Maas. Het 9de Leger (Corap) rukte verder op tot de lijn Givet-Namen. Maar de Duitsers kenden de Franse

plannen door documenten van een krijgsgevangen officier. In de vroege morgen van 11 mei kregen drie lichte cavaleriebrigades van Huntziger contact met het 19de Pantsercorps van generaal Guderian. Er werd een tijdlang gevochten te Neufchâteau, Suxy en Libramont maar de Fransen moesten het afleggen tegen de numeriek sterkere en beter bewapende Duitsers. Deze acties met zwak uitgeruste troepen hadden totaal geen nut en leverden enkel verlies aan manschappen en materieel op. Nog tot 16 mei zouden in de Ardennen Franse cavaleristen gevangen genomen worden, die tevergeefs op zoek waren geweest naar hun regiment! Tegen de avond van 11 mei kwam het bevel tot de algemene terugtocht achter de Maas. Dit veroorzaakte ongenoegen bij het 9de Leger waar de druk van het 15de Pantsercorps (Hermann Hoth) verminderd was. Naast de talrijke verkeersopstoppingen waarmee de Duitsers te kampen hadden, was er immers het formele verbod van het OKW om de Maas te overschrijden. De reden hiervan was dat de Fransen zo lang mogelijk in het ongewisse moesten worden gelaten omtrent de exacte Duitse plannen. En die plannen stelden de Blitzdoorbraak van Guderian in Sedan als prioriteit! In de namiddag van 12 mei was de terugtocht in de Ardennen grotendeels voltooid; hierbij hadden de gemechaniseerde eenheden de ruiterij dekking gegeven. Het 9de Leger hield de lijn Namen-Givet-Donchéry. Het 2de Leger stelde zich op aan de Franse Maas van Donchéry tot Longyon. Hier zouden de volgende 48 uur gevechten geleverd worden die van doorslaggevende betekenis waren voor de rest van de krijgsverrichtingen in België en Noord-Frankrijk.

Onder druk van de omstandigheden kwamen op 12 mei in de namiddag hoge vertegenwoordigers van de Belgische en geallieerde legers samen te Casteau bij Mons. Voor België waren de koning en zijn militaire adviseur, generaal Van Overstraeten, aanwezig. De generaals Georges en Billotte vertegenwoordigden het Franse opperbevel; minister Daladier kwam in naam van de regering Reynaud. Generaal sir Henry Pownall sprak voor lord Gort. Eerst zette Van Overstraeten de situatie van het Belgische leger uiteen, waarbij hij onder andere wees op het belang van de destructiewerken in de provincies Luik en Luxemburg. Vervolgens sprak Billotte over de moeilijkheden die het Cavaleriecorps in Haspengouw ondervond vanwege de grote stromen vluchtelingen en de vijandelijke luchtmacht. Hij drong ook aan op steun van Belgische cavalerie-eenheden om de linkerflank van dit corps te beschermen, dat reeds door de Duitsers was aangeklampt. Bij de Britten bleek alles te verlopen zoals gepland. Allen waren het eens over de uitermate belangrijke rol van de luchtmacht. De succesvolle Blitzacties van de *Luftwaffe*, ondermeer aan het Albertkanaal, staken schril af tegen het vaak in gebreke blijven van de Geallieerden. Minister Daladier noteerde dan ook dat er snel diende werk gemaakt te worden van de assemblage van nieuwe vliegtuigen in Marokko. Tevens zou hij bij Washington aandringen om de leveringen van Amerikaanse toestellen (vooral Curtiss Hawk-jagers) te versnellen. Maar los van dit kwantitatieve aspect vormde de geallieerde luchttactiek geen punt van discussie en werd er niet aan gedacht om net als de Duitsers geconcentreerde jageren bommenwerperformaties in te zetten. Nadat generaal Georges het woord had genomen werd overeengekomen dat er ‘à fond’ slag zou geleverd worden op de stelling Antwerpen-Namen. En Billotte kreeg de bevoegdheid om net zoals maarschalk Foch in de Eerste Wereldoorlog, alle operaties in België te coördineren. Strikt militair werd het Belgische leger zo een onderdeel van de geallieerde strijdmacht en was Leopold III hiërarchisch ondergeschikt aan de Franse generaal. Maar voor het overige bleef de koning Frankrijk

en Engeland beschouwen als ‘garanten’. Daarbij kwam alleen het Belgische 7de Legercorps in Namen onder rechtstreeks Frans bevel. In de praktijk zou de gecoördineerde bevelsstructuur echter vaak te wensen overlaten omdat het ging om een ‘bevelvoering door overreding’ en het hoofdkwartier van Billotte niet tegen zijn enorme taak was opgewassen. Ook werkten de verbindingen slecht, terwijl die zeker in een bliksemoorlog behoorlijk hadden moeten functioneren (reeds in 1815 was de slechte liaison tussen Napoleon en maarschalk Grouchy een van de belangrijkste oorzaken van de nederlaag in Waterloo!). Bij het verlaten van de conferentie deelde de koning aan Van Overstraeten mee dat volgens hem het vertrouwen van de Geallieerden in de overwinning beperkt was.

DE DAG

ONPARTIJDIG MORGENBLAD - IN WOORD EN BEELD

N° 1994 — ZATERDAG, 11 MEI 1940 — 16 BLZ. — PRIJS 30 CENTIEM.

VOOR DE TWEEDE MAAL IN 25 JAAR

DUITSCHLAND SCHENDT BELGIE'S GRONDGEBIED

HET LOYALE BELGIE WEDEROM HET SLACHTOFFER

FRANKRIJK EN ENGELAND KOMEN ONS TER HULP

SCHANDELIJKE LUCHT-AANVALLEN

Z. M. Koning Leopold, die het uiterste deed voor de handhaving van de neutraliteit, maar tot wien gelijk zijn vader de schandelijke schending van ons grondgebied beantwoordde.

VERKLARING VAN MINISTER SPAAK AAN DUITSCH GEZANT

Mijnheer de Gezant,

Het Duitsche leger heeft ons land overrompeld. Het is de tweede maal in een tijdsverloop van 25 jaar, dat Duitschland tegen het neutrale en loyale België een misdadige aanval begaat.

Deze die zoo juist begaan werd, is misschien nog schandelijker dan deze van 1914.

Geen enkel ultimatum, geen enkele nota, geen enkel protest werd aan de Belgische regeering overgemaakt. Het is door den aanval zelf dat deze vernomen heeft, dat Duitschland de op 13 Oktober 1937 aangegane verbintenissen, verbintenissen, die nog spontaan vernieuwd werden bij 't uitbreken van den oorlog.

De aanval van Duitschland, die zonder eenige voorafgaande waarschuwing is, zal het universeele gewelen geweldig schokken. Het Rijk zal er voor de Geschiedenis de verantwoordelijkheid van dragen.

België is besloten zich te verdedigen. Zijn zaak, die samengaat met deze van het Recht, kan niet overwonnen worden.

Cynische nota van Duitschen gezant

De gezant van Duitschland heeft dezer dagen aan den heer minister de volgende nota overhandigd:

De Rijksregeering heeft mij gelast u het volgende te verklaren:

Teneinde de door Engeland en Frankrijk voorbereide inval in België, Holland en Luksemburg, reeds tegen Duitschland gericht, voor te zijn, ziet de Rijksregeering zich verplicht de neutraliteit van deze drie landen door de wapens te verzekeren.

Te dien einde zal de Rijksregeering aan elke weerstand van het gewapende geweld een einde stellen.

De Rijksregeering waarborgt het Europeesche en het Koninklijk grondgebied van België, eventueel zijn koloniën, voor zoover geen enkele weerstand zal geboden worden.

In het tegenovergestelde geval waarzij België te verwachten van het land en het verlies van zijn onafhankelijkheid.

Het is dus in het belang zelf van België, om aanval aan de bevolking en het leger te richten, ten einde alle weerstand te doen ophouden en de nodige instructies aan de overheden te geven, opdat deze kontakt zouden met de Duitsche militaire legeroverheid.

Spaak diende de vijand van antwoord !

1

LE PAYS RÉEL

RÉDACTION : 22, Rue Luther, Tél. : 33.73.83.
ABONNEMENTS ET PUBLICITÉ : 13, Rue Mercelis. — Tél. 12.16.52.

Directeur : Léon DEGRELLE

QUOTIDIEN.
5e ANNÉE. — No 132. — 50 Cts. le No
SAMEDI 11 MAI 1940.
C. C. P. 15.21.61 de la Presse de REX.

UN CRIME

L'Allemagne attaque la Belgique la Hollande et le Luxembourg

LES TROIS PAYS ATTAQUES SE DEFENDENT ET FONT APPEL A L'AIDE DES ALLIES

L'ennemi n'a su atteindre nos premières lignes

REX au service de la BELGIQUE

Les Parlementaires rexistes et le Conseil Général de Rex publient la déclaration suivante :

Notre Patrie est depuis aujourd'hui la victime de la plus indiscutable des agressions. C'est la seconde fois en un quart de siècle que la guerre se déchaîne sur notre sol. Deux fois elle vint de l'Est.

Jusque hier, cependant, notre Pays avait espéré échapper au fléau qui désole une grande partie de l'Europe. La politique d'Indépendance puis de Neutralité, dont notre bien-aimé souverain a tracé les principes en 1936, avait reçu l'approbation de tous nos grands voisins. L'Allemagne, qui nous attaque aujourd'hui, avait solennellement garanti qu'elle respecterait notre neutralité ; cette assurance nous fut renouvelée de façon formelle au début du conflit actuel et encore depuis.

Cette politique de neutralité, nous l'avons défendue, avec passion, de toute notre âme. Parce qu'elle était la politique du Roi, et parce que nous avons vu en elle le seul moyen d'éviter la guerre à notre nave. C'était la notre seul but.

Des avions allemands au-dessus du pays Nombreux civils tués

VIVE LA BELGIQUE!
VIVE LE ROI!
VIVE LEON DEGRELLE!

Séance nationale au Parlement

2

3

4

5

6

7

(1-2) Belgische kranten over de Duitse inval. (3-7) De bombardementen richtten zware verwoestingen aan. (6) In lange. slierten trokken de vluchtelingen westwaarts.

Naar de KW-Stelling

De Duitse doorbraak rond Eben-Emael had de ganse verdediging aan het Albertkanaal ontwricht. Het was tevens een zware psychologische schok voor het Belgische leger. Men had immers gehoopt om net als in 1914 voor langere tijd te kunnen standhouden. Ook de brutaliteit en de snelheid waarmee de Duitsers waren opgetreden, sloeg soldaten en burgers met verbijstering. De 7de Infanteriedivisie had praktisch opgehouden te bestaan. Vele soldaten die van het Albertkanaal terugkeerden hadden een *shellshock* of waren krankzinnig van angst. De eenheid werd dan ook uit de strijd teruggetrokken en later voor reorganisatie naar Frankrijk gezonden. Voor de andere divisies bepaalde het Algemeen Hoofdkwartier in Breendonk op 11 mei de terugtocht naar de stelling Antwerpen-Namen, beter bekend als de KW-linie, omdat zij slechts behoorlijk was uitgebouwd tussen Koningshooikt en Waver. In Zuidoost-Limburg probeerde de commandant van het 1ste Legercorps nog een verdedigingsstelling op te werpen die liep van Münsterbilzen over Tongeren naar de bovenvallei van de Jeker. Maar het samenraapsel van troepen werd snel uiteengeslagen door de 4de Pantserdivisie die op 11 mei omstreeks 8u30 voor Tongeren opdaagde. Gelukkig voor de Belgen zetten de Duitsers de achtervolging niet in. Hun opdracht was immers niet om de verdediging aan het Albertkanaal verder op te rollen, maar wel om zo snel mogelijk aan te klampen bij het Franse 1ste Leger in de streek van Gembloers. Dit verklaart ook waarom het terugtrekkende Belgische leger tussen 11 en 13 mei meestal weinig hinder zou ondervinden.

In sommige divisies verliep de terugtocht nogal chaotisch, hoewel zij nog niet met de Duitsers in aanraking waren geweest. Zo werd de 4de Infanteriedivisie qua uitrusting gereduceerd tot de sterkte van een regiment. Vele manschappen en sommige officieren raakten onmiddellijk in paniek en sloegen op de vlucht, een groot deel van hun materieel achterlatend. De bevelhebber van het 2de bataljon van het 7de Linie zou zelfs het voorbeeld gegeven hebben door te roepen: ‘Mannen, de Duitsers zijn daar! Alleman op de vlucht en goeie moed!’ De 4de Infanteriedivisie waarvan naast het 7de Linie ook nog het 11de en 15de Linie deel uitmaakten, gaf trouwens reeds tijdens de mobilisatie blijk van een verregaande tuchteloosheid en zou in de loop van de veldtocht herhaaldelijk voor problemen zorgen. Ook bij het 3de Legercorps (2de en 3de Infanteriedivisie) dat ten zuidoosten van de stad Luik lag, ging de terugtocht met veel wanorde gepaard. De 2de Infanteriedivisie verloor zelfs twee derde van haar zware wapens nadat de treinen in Ans, Landen en Tienen door Stuka's waren gebombardeerd. Gelijkaardige gebeurtenissen deden zich voor in de 3de Infanteriedivisie. En de corpsartillerie zat gedeeltelijk geblokkeerd doordat vele stukrijders nog niet uit verlof waren teruggekeerd. Toch slaagden de meeste soldaten erin veilig de KW-stelling te bereiken omdat de Duitsers ten noorden van Luik - en dit was uitzonderlijk - niet in dichte kolonnes maar in waaiervorm oprukten. De talrijke berichten over de snelle Duitse opmars en de vernietiging van een ganse divisie waren zeker niet van aard om de moed erin te houden. Vlaamse nationalisten, leden van Staf De Clercq's Militaire Organisatie (MO), zouden zelfs bewust defaitistische propaganda verspreiden en hun kameraden aanzetten de wapens weg te gooien. Bij het 1ste Karabiniers sloegen soldaten op de vlucht maar zij werden in Klein-Vorst tegengehouden door een vastberaden soldaat van het 2de Gidsen. Sommige karabiniers sleepten zich wenend tot bij kolonel Jules Deboeck, de

commandant van het 2de Gidsen, en smeekten hem om terug te mogen vertrekken. Maar in plaats daarvan werden de karabiniers weer verzameld en onder bedreiging van mitrailleurs in een boomgaard opgesteld. Ook bij eenheden van het 1ste Grenadiers, traditioneel het regiment waar de kroonprinsen dienst deden, ontstond paniek. Als gevolg van de snelle aftocht bleef ook de ravitaillering vaak in gebreke; in Halen en Tongerlo gaven Belgische soldaten zich zelfs over aan plunderingen en braspartijen.

Terwijl het grootste deel van het leger westwaarts trok, leverden Belgische en Franse eenheden achterhoedegevechten op de zogenaamde dekkingsstelling en de tussenstelling. De eerste omvatte de Kempische kanalen, de tweede de lijn Genenbos-Lummen die in het zuiden over de Gete en de Mehaigne tot aan de Maas liep. In de Antwerpse Kempen bleef de druk re-

latief gering, hoewel de posities aan het kanaal Dessel-Kwaadmechelen slechts behouden konden blijven door de tussenkomst van Franse Hotchkiss-tanks. Deze behoorden tot de 1ste Lichte Gemechaniseerde Divisie van het 7de Leger en waren naar het kanaal gezonden - dat vroegtijdig door de Belgen verlaten was - omdat generaal Giraud zijn rechtervleugel wilde ontplooien in het noorden van de provincie Antwerpen. Om die reden was Giraud op 11 mei ook naar Breendonk gegaan, waar hij tijdelijk het bevel over de Belgische 18de Infanteriedivisie kreeg. Deze divisie die slechts vier bataljons, twee wielrijdersgroepen en drie artilleriebatterijen telde, moest standhouden totdat alle Franse eenheden waren toegekomen. Afgezien van enkele schermutselingen, ondermeer rond Retie en Arendonk, werd de 18de Infanteriedivisie ongemoeid gelaten. De 13de mei omstreeks 14 uur kreeg zij het bevel zich naar de KW-stelling te begeven, wat probleemloos verliep, behalve in Turnhout waar een bataljon van het 3de Karabiniers werd aangeklampt. Op dat ogenblik trok het Nederlandse leger zich terug achter de grote rivieren en had de aanwezigheid van het 7de Leger geen nut meer. Tussen Halen en Tienen wisten drie Belgische cavalerieregimenten op 13 mei enkele lokale successen te behalen (1ste Gidsen te Halen, 2de Karabiniers-Wielrijders te Geetbets, 2de Jagers te Paard samen met het Franse 12de Kurassiers te Goetsenhoven). En aan de Winterbeek ten noordoosten van Diest maakte het 2de Gidsen zelfs enkele krijgsgevangenen, waaronder een officier. In de 14de Infanteriedivisie, die de lijn Lummen-Halen hield en deels de vroegere stellingen van de 6de Infanteriedivisie innam, brak er echter paniek uit. Vele manschappen sloegen op de vlucht en grote hoeveelheden wapens en munitie werden achtergelaten zodat de divisie op 13 mei nauwelijks nog enige gevechtswaarde had. De belangrijkste gebeurtenissen speelden zich evenwel af rond Hannuit, waar Franse en Duitse pantsers de eerste tank-tegen-tankslag van de oorlog uitvochten.

Vanaf 12 mei in de voormiddag begon de 4de Pantserdivisie de Franse verdediging in Waals Haspengouw af te tasten. In Crehen stootten de Duitsers op zulk een felle tegenstand dat ze dachten met een echte weerstandstelling te doen te hebben en trokken zich terug. Maar het eskadron dat het dorp verdedigde had wel 11 van zijn 20 Hotchkiss verloren en de bevelvoerende officier was gedood. Ook in Thisnes maakten de pantsers rechtsomkeer, omdat de fuseliers niet snel genoeg volgden. Het voertuig van de regimentscommandant dat Thisnes was binnengedrongen, werd door een Somua vernietigd. De eigenlijke tankslag begon de 13de mei in de vroege ochtend. Twee pantsercorpsen stonden tegenover elkaar. Aan Franse zijde was er het Cavaleriecorps (2de en 3de Lichte Gemechaniseerde Divisie), waarvan de tradities teruggingen tot de Napoleontische periode, uitgerust met 87 lichte Hotchkiss en 87 middelzware Somua per divisie. Daarnaast beschikte elke divisie over een verkenningsregiment en een regiment vervoerde dragonders en had generaal Prioux allerhande versterkingen gekregen van het 1ste Leger. De sterkte van de 3de Divisie werd bovendien nog opgevoerd doordat haar 11de Vervoerde Dragonders met Hotchkiss in plaats van met mitrailleurauto's was uitgerust. Numeriek waren de Duitsers duidelijk in de meerderheid. Zo beschikte het 16de Pantsercorps (3de en 4de Pantserdivisie) van generaal Hoeppner over 324 pantsers per divisie, waaronder 74 zware PzKpfw III en IV. Per divisie waren er ook 3 à 4 bataljons *Panzergrenadiere*. Omstreeks 5u30 zetten 30 Franse tanks de aanval in maar voor Crehen werden zij onthaald op een geconcentreerd vuur van de geduchte 88 mm luchtafweer. De Fransen

drongen niet verder aan en de toestand bleef voorlopig stabiel. Meer westwaarts begonnen de Duitsers omstreeks 11 uur met vrijwel geheel hun pantsermassa de Fransen in Jandrain, Merdorp en Orple-Grand te omsingelen. De Somua en Hotchkiss die goed verdekt stonden opgesteld, beten flink van zich af en kregen voortdurend artilleriesteun. Maar uiteindelijk zwichtten de Fransen voor de machtige geconcentreerde aanvallen. Rond 15 uur gaf generaal Prioux zijn corps het bevel tot de aftocht. Terwijl ze achteruit trokken, kregen de tanks het nog zwaar te verduren van de *Luftwaffe* die in de late namiddag boven het front was verschenen. Tegen de avond bereikten de Fransen de KW-lijn waar ze stelling namen achter Cointet-versperringen. Daarop verliet de Belgische Groepering K de streek van Perwez die ze het grootste deel van de dag bezet had. Er vielen toen verscheidene

doden door mijnontploffingen omdat de Senegalese sappeurs de Belgen niet van hun activiteiten op de hoogte hadden gebracht. Een bewijs dat ook na Casteau de coördinatie alles behalve feilloos verliep!

De tankslag in Haspengouw had duidelijk de superioriteit van de *Blitzkrieg-tactiek* aangetoond. Steeds opereerden de Duitse pantsers *en masse* en schakelden zo achtereenvolgens de geïsoleerde weerstandnesten en kleine groepjes Franse tanks uit. Anders dan de Fransen beschikten de Duitsers over goede radioverbindingen en kon elke commandant onmiddellijk vuur- en luchtsteun vragen. Zo vormden tanks, luchtmacht, artillerie en infanterie (speciaal getrainde pantsergrenadiers) een vlot samenwerkend geheel. Daarbij hadden vele Duitse tankisten reeds ervaring opgedaan tijdens de Spaanse Burgeroorlog, de geweldloze bezetting van Tsjechoslovakije en Oostenrijk en de veldtocht in Polen. Nochtans waren de Franse tanks kwalitatief gezien zeker niet de mindere. De stevige bepantsering (40 mm) en de uitstekende bewapening (47 mm kanon) maakten van de Somua een geduchte tegenstander. En ook de Hotchkiss, de standaard *char d'assaut*, moest niet onderdoen voor de Duitse lichte pantsers, die in 1940 het grootste deel van de tien *Panzerdivisionen* vormden. Belangrijke tekortkomingen waren wel de beperkte actieradius en de eenmanstoren waardoor verschillende taken (bevelvoering, observatie, laden en schieten) door dezelfde persoon moesten uitgevoerd worden. Maar het waren niet deze mankementen die de doorslag gaven, wel de verouderde opvattingen van de Franse legerleiding voor wie de tank een infanterie-steunwapen bleef. Zo was de Duitse overwinning in Haspengouw evenzeer te danken aan de tactische fouten van de tegenstander als aan de inzet van de bemanningen en de ondernemingsgeest van hun aanvoerders. De gevechten van 12 en 13 mei hadden het Cavaleriecorps praktisch uitgeschakeld. Ook de Duitsers leden zware verliezen. Rond Merdorp werden bij de 4de Pantserdivisie meer dan 160 pantservoertuigen buiten gevecht gesteld. Na de slag zouden de resterende tanks van Prioux over verschillende eenheden van het 1ste Leger verspreid worden. Nochtans had de ontbinding van deze twee kostbare divisies kunnen vermeden worden, indien in Haspengouw verkenningseenheden waren ingezet, flink uitgerust met anti-tankkanonnen. En daarvan bezaten de Fransen er meer dan 7.000! Het elitecorps had dan kunnen overgeplaatst worden naar Sedan waar het samen met andere gepantserde eenheden tegen Guderians divisies kon worden ingezet. Paradoxaal genoeg was dit Gamelins aanvankelijke bedoeling maar nog vooraleer een definitieve beslissing genomen werd, waren de Somua en Hotchkiss al urenlang in gevecht. Niettemin hadden de tanks van Prioux het 1ste Leger de nodige tijd gegeven om zijn posities verder uit te bouwen. Anderzijds sterkte deze tankslag generallissimus Gamelin in zijn overtuiging dat de Duitse hoofdkrachtinspanning ten noorden van de Maas lag. Meer bepaald op de waterscheidingslijn, tussen het Scheldebekken en het Maasbekken. En dit speelde dan weer in de kaart van het Duitse opperbevel.

De achterhoedegevechten die Belgische en Franse eenheden leverden, waren over het algemeen bevredigend. Maar het Duitse opdringen ten noorden van de Maas was hoe dan ook meestal niet erg groot. Dit zou trouwens rampzalig geweest zijn omdat verscheidene Belgische divisies hun stellingen aan het Albertkanaal te snel verlaten hadden. Tegen de avond van 13 mei hadden de Belgische en geallieerde legers stevig post gevat op de KW-lijn. Het Belgische leger stond met acht divisies in eerste lijn opgesteld tussen Antwerpen en Leuven. Van Leuven tot Waver zaten de Britten, rechts geflankeerd door het Franse 1ste Leger. De beide ‘sluitstukken’, estuarium

van de Schelde en Namen, werden respectievelijk verdedigd door het Franse 7de Leger en de Belgen (7de Legercorps en forten). Waarschijnlijk zouden de Duitse eenheden hun tanden stuk gebeten hebben op deze stevige stelling, ware het niet dat Legergroep A ten zuiden van de Maas begonnen was met de overrompeling van het 2de en 9de Leger.

De doorbraak

Sinds 10 mei trok Legergroep A, met de zeven pantserdivisies op kop, door de Belgische Ardennen. De Duitsers hadden daarbij slechts lichte tegenstand ondervonden van Belgische en Franse eenheden, die meestal reeds na een

korte gevechtsaanraking de aftocht bliezen. De taak van de Belgen, zoals bepaald vóór de invasie, beperkte zich immers tot het uitvoeren van vernielingswerken; slechts in enkele gevallen werd er een vertragingsslag geleverd. De Fransen hielden het bij gewapende cavalerieverkenningen. De zwakke verdediging deed de Duitsers zelfs een tijdlang denken dat het om een list ging. Met typische *deutsche Gründlichkeit* ruimde de genie versperringen op en sloeg zij bruggen over de talrijke Ardense riviertjes. Tanks deden vaak dienst als bulldozer. En de generaals gingen ter plekke kijken om hun officieren en manschappen aan te moedigen. Dag en nacht werd er gewerkt. Legergroep B diende zelfs haar geniemiddelen aan von Rundstedt af te staan, wat de opmars ten noorden van de Maas enigszins afremde. De geallieerde luchtmacht liet zich nauwelijks zien waardoor de soldaten onder de blote hemel konden slapen en het materieel niet hoefde gecamoufleerd te worden. Zo baanden 40.000 voertuigen zich in twee dagen tijd een weg door een gebied dat de Fransen als een *région isolante* beschouwden.

Op 12 mei in de namiddag bereikte de voorhoede van Rommels 7de Pantserdivisie Dinant, dat vrijwel zonder slag of stoot werd ingenomen. Alle bruggen in de omgeving waren echter tot ontploffing gebracht. In Yvoir gebeurde dit zelfs op het allerlaatste moment door toedoen van een jong Belgisch genieofficier, die daarbij het leven inschoot. Omstreeks 16u30 waren bij de brug enkele Duitse pantservoertuigen verschenen. Een verkenningsvlucht met een Henschel 126 had immers uitgewezen dat het kunstwerk nog intact was. Onmiddellijk werden de Duitsers onder vuur genomen door een Belgisch 47 mm kanon. Gebruik makend van de verwarring probeerde een Duitse soldaat de leiding van de springlading door te knippen maar hij werd neergeschoten. Inmiddels waren een pantserwagen en een tank reeds de brug opgereden. Korporaal Desmet schakelde met een 47 mmkanon een SdKfz 231 uit. Daarop haastte reserveluitenant Réné De Wispelaere, oud-student van de Gentse ingenieursfaculteit, zich om het kunstwerk tot ontploffing te brengen. Maar de Duitsers kregen hem in de gaten en terwijl de brug met een enorme knal in de lucht vloog, werd De Wispelaere door een welgemikt schot vanop de rechteroever gedood. Ondertussen verdwenen de twee Duitse voertuigen in het kolkende Maaswater. Voor deze prestatie zou het Belgische 31ste Geniebataljon op de dagorder van het Franse leger vermeld worden. Met het vernietigen van de bruggen beschouwden de Belgen hun taak als beëindigd en trokken zich terug naar de Versterkte Stelling Namen, tot groot ongenoegen van de Fransen. In Temploux, ten noordwesten van Namen, kwamen bijna 80 soldaten van het 3de Ardense Jagers om bij een luchtaanval. Diezelfde namiddag werd ook de. eerste Franse regimentscommandant, kolonel Tachet des Combes, bij een inspectietocht gedood. Gamelin, vanuit zijn ivoren toren in het fort van Vincennes, maakte zich echter weinig zorgen. Het 9de Leger zou de vijand wel in bedwang houden en generaal Corap had voldoende koloniale ervaring om aan eventuele moeilijkheden het hoofd te bieden (zijn bekendheid dankte Corap vooral aan de gevangenneming van de legendarische rebellenleider Abdel Krim in Marokko). Daarbij rekenden de Fransen erop dat hun tegenstanders 4 à 5 dagen zouden nodig hebben om voldoende artillerie naar de Maasoevers te brengen, genoeg tijd dus om versterkingen te laten aanrukken. Maar jammer voor de Fransen redeneerden de Duitse pantsergeneraals totaal anders. Snelheid en verrassing primeerden op grootse troepenontplooiingen en langdurige planningen. En de Stuka's werden ingezet als ‘vliegende artillerie’.

In de nacht van 12 op 13 mei waagde Rommel de overtocht van de Maas in Houx. Langs een niet vernielde loopbrug bezetten Duitse fuseliers, behorende tot *Aufklärungsabteilung* 8 van de 5de Panzerdivisie die tijdelijk onder Rommels commando was geplaatst, het eilandje dat temidden van de stroom lag. De voetbrug liep over een verlaat dat niet vernietigd was om het peil van het Maaswater voldoende hoog te houden. Tegen 5u30 bereikten de fuseliers de rechteroever. Daarop werden met bootjes versterkingen (o.a. anti-tankkanonnen) aangevoerd, terwijl Rommel een aantal pantsers aan de Maas opstelde. De Franse 18de Infanteriedivisie bood weinig tegenstand. Maar hoe kon het ook anders? Slechts twee van haar negen bataljons stonden opgesteld, en dit over een afstand van 20 km (voor de divisies van het 1ste Leger bedroeg de gemiddelde afstand slechts 5 à 6 km!).

De overige zeven bataljons kwamen te laat omdat het ravitailleringscentrum te Hirson door Duitse vliegtuigen was vernield. Daarbij had de bevelhebber van de divisie de Duitsers niet zo snel verwacht omdat hij dacht dat de talrijke vernielingen en de vertragingsgevechten voor een dagenlang oponthoud zouden zorgen. Het was die typische fout van zovele Franse generaals die hun ganse strategie baseerden op een verkeerde inschatting en onderschatting van de vijand. Toen dan in de late voormiddag een tegenaanval werd ingezet door de verkenningsgroep van de 5de Gemotoriseerde Divisie en een bataljon van de 18de Infanteriedivisie, had Rommel zijn posities op de linkeroever al behoorlijk versterkt. Hij slaagde er zelfs in om te Bouvignes een tweede bruggehoofd te vormen en tegen de middag van 13 mei had de 7de Pantserdivisie een landstrook bezet van 5 km breed en 5 km diep.

Beter verging het de Fransen in Monthermé, gelegen aan de monding van de Semois. De Maas wordt er diep ingesneden (cuesta's) en beschrijft vele bochten, wat voordelen biedt voor de verdediging. De stroom werd verdedigd door de 102de Vestingdivisie (slechts op halve sterkte!). Enkele uren na de overtocht in Houx, zetten de artillerie en de *Luftwaffe* een hevig bombardement in, waarna de fuseliers de stroom overstaken. Maar op de linkeroever werden de Duitsers vastgenageld door het hevig vuur van een bataljon mitrailleur-schutters uit Madagaskar, dat zich op de nabijgelegen rotshoogte verscholen had. Het terrein is niet erg geschikt voor pantserwagens en het zou tot 15 mei duren vooraleer de 6de Pantserdivisie vaste voet kreeg op de linker Maasoever. De belangrijkste gebeurtenissen deden zich echter voor rond Sedan waar het 19de Pantsercorps van Guderian opereerde. Op dezelfde plaats waar in 1870 het *Deuxième Empire* zijn laatste adem had uitgeblazen, zou ook nu weer de meest beslissende veldslag van de campagne worden geleverd.

Sedan werd verdedigd door de 55ste en 71ste Infanteriedivisie, die voor het grootste deel uit oudere reservisten bestonden. De lange mobilisatie en het eentonige garnizoensleven hadden het moreel fel aangetast; tuchtproblemen kwamen dan ook herhaaldelijk voor. Beide divisies beschikten nauwelijks over anti-tankkanonnen. Achteraf mag het verwonderlijk heten dat het Franse opperbevel deze minderwaardige eenheden precies rond Sedan had opgesteld, maar - nogmaals - voor 13 mei vermoedde niemand dat daar precies het Duitse *Schwerpunkt* zou liggen. Aan luchtverkenningen, die de massale troepenverplaatsing in de Ardennen zouden aangetoond hebben, werd weinig aandacht besteed. De Duitsers daarentegen hadden nauwgezet de luchtfoto's van Sedan bestudeerd. Zo wees het onderzoek van een ‘Oostenrijks’ officier uit dat de *position fortifiée* te Sedan nog niet voltooid was. Dit stelde een aantal generaals die sceptisch stonden tegenover het Mansteinplan, een beetje gerust.

De slag om Sedan begon toen de Franse artillerie het vuur opende op de gemotoriseerde kolonnes die zich in de vroege ochtend van 13 mei op de rechter Maasoever vertoonden. Aan Duitse zijde ontstond er enige verwarring, maar door het gebrek aan munitie konden de Fransen geen dicht vuurgordijn opwerpen. Ondertussen joeg Guderian zijn troepen verder op naar de Maas, waar de hoofdkrachtinspanning zou liggen op de 2.500 m brede strook tussen Sedan en Saint-Menges. Daar zouden de 1ste Pantserdivisie en het eliteregiment *Gross Deutschland*, die de Belgische grens waren overgetrokken, weldra tot de aanval overgaan. De hitte was ondraaglijk, de soldaten waren vermoeid, maar allen wilden ze voor hun bevelhebber tot het uiterste gaan. Omstreeks 11 uur verschenen de Stuka's die zich met loeiende sirene op de artilleriestellingen en kazematten stortten. De

uitwerking was zo hevig en de luchtverplaatsing zo groot dat zelfs de Duitse soldaten de schrik om het hart sloeg. Uren duurden de luchtaanvallen die steeds door 50 vliegtuigen tegelijk werden onderhouden. Dan, tegen twee uur in de namiddag trad de Duitse artillerie in actie, gevolgd door het snelvuurgeschut. Duizenden soldaten van de 55ste en 71ste Infanteriedivisie sloegen op de vlucht en sleurden in hun paniek andere eenheden met zich mee. Op verschillende plaatsen echter boden nog kazematten dapper weerstand toen omstreeks 15u30 de eerste fuseliers van het regiment *Gross Deutschland* met vlotten de 70 meter brede Maas overstaken. Kort daarop volgde Guderian met een stormboot om zich van de toestand te vergewissen. Met vlammenwerpers

en met aan stokken bevestigde springladingen schakelde de infanterie de kazematten uit. Vele kazematten waren bovendien nog niet voorzien van een metalen deur, wat hen erg kwetsbaar maakte. Dat was ondermeer het geval bij bunker *Bellevue*, die de Duitsers met zijn 7,5 cm kanon bleef bestoken, totdat hij na een raak schot door de schietopening uit elkaar spatte. Nog voor middernacht reden ook de eerste tanks via een noodbrug over de rivier. De Franse luchtmacht kwam nauwelijks tussen. Afgezien van twee patrouilles, die een vijftal toestellen neerhaalden tegen het verlies van een jachtvliegtuig, werd de lucht volledig beheerst door de *Luftwaffe*. Zo konden de Stuka's, die nochtans langzame en relatief zwak bewapende toestellen waren, ongestoord hun vernietigende werk verderzetten.

De Blitzdoorbraak aan de Maas had het Franse opperbevel voor zware problemen gesteld. Het kwam er nu op aan om zo snel mogelijk de bres te dichten. Daarom werden op 13 mei de 4de Noordafrikaanse Divisie en de 1ste Gepantserde Divisie naar Dinant gezonden. Laatstgenoemde divisie behoorde trouwens aanvankelijk tot het 1ste Leger; het was een machtige eenheid, uitgerust met onder andere 90 Hotchkiss en 66 zware Char B (bepantsering 60 mm). Maar ook ditmaal gaven de Fransen blijk van een gebrek aan organisatie en doortastendheid. In het verzamelpunt Florennes werd uren gewacht op de bevoorradingswagens omdat het benzinepeil behoorlijk geslonken was. Ze zouden nooit opdagen. En de divisiecommandant verloor kostbare tijd met onnodig heen- en weergetelefoneer. Ondertussen ging Rommel verder met de uitbreiding en de versterking van het bruggehoofd. Geheel in de geest van de *Panzerdivisionen* leidde hij de aanvallen vanuit een tankkoepel (op een bepaald ogenblik reed zijn PzKpfw III zelfs in een ravijn maar de generaal bracht het er met een opengereten wang vanaf). De 18de Infanteriedivisie en de 5de Gemotoriseerde Divisie weken achteruit en meer zuidwaarts sloeg de 22ste Infanteriedivisie, die Givet verdedigde, op de vlucht. Corap werd ontslagen als bevelhebber van het 9de Leger en vervangen door Giraud. Diens 7de Leger werd naar het bedreigde 9de Leger gedirigeerd (behalve het 16de Corps in Zeeland), wat enorme verkeersopstoppingen in Noord-België teweeg bracht. In Eghezée, ten noorden van Namen, eisten Belgische en geallieerde officieren zelfs met de revolver in de hand voorrang op voor hun troepen. Giraud kreeg de 15de mei 's morgens het bevel om zijn divisies te hergroeperen en nieuwe stellingen in te nemen, maar het was te laat. Rommels pantsers waren reeds doorgestoten tot Philippeville. De 1ste Gepantserde Divisie was nog steeds niet tot de actie overgegaan en werd bijna geheel vernietigd door pantsers van de 5de en 7de Pantserdivisie en door Stuka's, die zich net als in Haspengouw op de kleine groepjes stortten. En de divisie beschikte niet over de minste luchtafweer. Vele tanks vielen stil door gebrek aan benzine en waren een weerloze prooi voor de duikbommenwerpers. Het was een tragisch schouwspel. Daarbij kon de 4de Noordafrikaanse Divisie de tanks niet te hulp komen omdat de soldaten doodop waren van het lange marcheren. Na die dag was de rol van het 9de Leger in België uitgespeeld.

In Sedan was het bruggehoofd tegen de morgen van 14 mei uitgegroeid tot een stevige uitvalsbasis, goed voorzien van tanks en artillerie. En inmiddels had de 2de Pantserdivisie, die later was toegekomen, de Maas in Donchéry overschreden. De Fransen waren verbijsterd. André Beaufre, stafofficier te Vincennes, schreef over zijn bezoek aan generaal Joseph Georges, de bevelhebber van het noordoostelijk operatiegebied: ‘In het hoofdkwartier heerste er een echte begrafenissfeer. Georges

veerde recht en stapte naar generaal Doumenc toe. Hij zag er erg bleek uit en riep: “Ons front in Sedan is doorbroken! Alles stort in elkaar...” Daarop plofte hij neer op een stoel en barstte in tranen uit. Hij was de eerste man die ik zag wenen tijdens deze campagne. Helaas, er zouden er nog anderen volgen. Ik was er diep van onder de indruk.’ Gamelin beval drie maatregelen. Het 2de Leger moest onmiddellijk in de tegenaanval gaan, aan het Ardennenkanaal en de Bar zou een defensief front worden ingericht en de geallieerde luchtmacht kreeg de opdracht de noodbruggen over de Maas te vernietigen. Het klonk allemaal fraai en Gamelins maatregelen zouden misschien wel effect gehad hebben indien er met dezelfde precisie en overtuiging als de Duitsers gewerkt werd. Maar vele soldaten waren uitgeput en weigerden zich in te zetten;

hun officieren waren zelf te zeer onder de indruk van de Duitse kracht om de troep te begeesteren of misten de nodige zin voor initiatief. Zo aarzelde de commandant van de 3de Gepantserde Divisie de 14de mei 's morgens om tot de aanval over te gaan, hoewel de 1ste Duitse Pantserdivisie zich toen in een kwetsbare positie bevond. Toen hij dan toch na uren besloot in actie te treden, was de kans verkeken omdat de pantsermassa's op de linkeroever te sterk waren geworden. In de volgende dagen werden de tanks van deze Franse eenheid gedegradeerd tot een soort bunkers ter bewaking van wegen en verbindingslijnen. Nog treuriger verliep het bij de 2de Gepantserde Divisie, die door het 1ste Leger was afgestaan, maar door een gebrek aan organisatie haar brandstofwagens kwijt raakte en immobiel was. Zo bleef de kracht van twee grote gepantserde eenheden, ondermeer uitgerust met Char B, grotendeels onbenut. Anderzijds ontstond aan Duitse zijde een kortstondige crisis omdat Guderian het bevel van generaal Ewald von Kleist om tijdelijk halt te houden naast zich had neergelegd. Guderian werd ontslagen maar na drie uur weer door Hitler in zijn commando hersteld. Bij de Fransen werd de chaos alsmaar groter. Vele eenheden doolden rond in de wirwar van wegen. En de stellingen werden overrompeld alvorens de troepen behoorlijk hadden postgevat. Door de traagheid van de liaison en de snelheid van de tegenstander, waren vele orders al achterhaald nog voor ze konden uitgevoerd worden. Gamelin besefte nauwelijks wat er gaande was. Een Frans stafofficier vergeleek het *Grand Quartier Général* met een duikboot zonder periscoop. Toch konden de 3de Gemotoriseerde Divisie en de 3de Lichte Gemechaniseerde Divisie de Duitsers een tijdlang ophouden aan de Stonne. En aan de Vence vocht een regiment van de 14de Infanteriedivisie met dezelfde hardnekkigheid als de *poilus* van weleer. Maar de divisie werd dan ook geleid door een uitzonderlijk officier, met name Jean de Lattre de Tassigny, die later bij de Bevrijding en tijdens de oorlog in Indochina furore zou maken. Het optreden van de geallieerde luchtmacht tenslotte was heftig, maar had geen succes. Verscheidene Franse en Britse escadrilles voerden op 14 mei aanvallen uit tegen de bruggen maar de Duitse verdediging, FLAK en jachtvliegtuigen, maakten elk precisiebombardement onmogelijk. Daarbij waren de Franse Amiot 143 en de Fairey Battle van de RAF trage en kwetsbare toestellen. Meer dan 50 geallieerde vliegtuigen gingen verloren en de bruggen bleven bruikbaar. In Breendonk uitte generaal Billotte tegenover de koning zijn bezorgdheid over het krijgsverloop in Sedan. Volgens generaal Galet zouden de Duitsers weldra in noordelijke richting gaan oprukken.

Tegen de avond van 15 mei was het front in Sedan definitief doorbroken. De Duitsers hadden duizenden krijgsgevangenen gemaakt, waaronder heel wat soldaten uit de Franse kolonies. In de *Wochenschau* ontlokte dit een schampere commentaar jegens de Fransen, die een beroep deden op deze minderwaardige *Hilfsvölker*. De resten van het 2de Leger, dat de Duitsers had moeten tegenhouden, werden verder ingezet voor de verdediging van de nutteloze Maginotlinie. Het scenario van het Albertkanaal had zich herhaald. Alleen ging het ditmaal niet om een tactische tegenvaller maar om een beslissende nederlaag die het einde van de legers in België en Noord-Frankrijk inluidde. Een nederlaag ook die wellicht vermeden had kunnen worden indien de Franse generaals beseft hadden dat een moderne oorlog niet meer gevoerd wordt op het ritme van de infanterie...

Een Duitse tegenvaller: het oponthoud aan de KW

Terwijl Legergroep A in het zuiden de Franse troepen voor zich uit joeg, begon Legergroep B vanaf 14 mei de geallieerde en Belgische verdediging aan de KW-linie af te tasten. De Duitsers wilden immers voorkomen dat er al te veel versterkingen naar het bedreigde 9de en 2de Leger werden gezonden. Vooral op twee plaatsen werd er nogal hevig gevochten. Rond Leuven probeerden de Duitsers door te breken op de scheiding tussen de *British Expeditionary Force* en het Belgische leger. Meer zuidelijk, in de streek van Gembloers, ondernamen zij gelijkaardige pogingen in de sector van het Franse lste Leger. Maar in beide gevallen zouden de Duitsers ondervinden dat de verdedigers het bevel van generaal Gamelin om 'à fond' te vechten, ernstig namen ....

Volgens *Weisung no11* van het OKW moesten de gemotoriseerde en gepantserde eenheden van

1

2

3

4

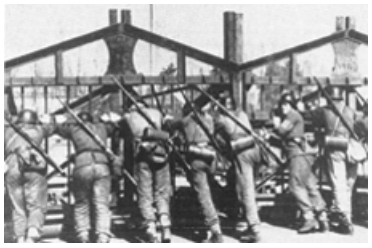

5

6

7

(1) Franse Somua in Walhain-Saint-Paul. (2) Achtergelaten materieel van het Franse 1ste Leger in Haspengouw. (3) Marokkaanse krijgsgevangenen in de streek van Tilly. (4) Belgische soldaten bevoorraden zich te velde. (5) Duitsers verwijderen Cointet-versperringen. (6) De staf van de 10de Infanteriedivisie; in het midden generaal Pire (met kepie). (7) Voertuigen van Montgomery's 3de Infanteriedivisie te Leuven.

Legergroep B zich zo snel mogelijk bij de pantsermassa van von Rundstedt voegen. Daarom zette het Corps Hoeppner op 14 mei de aanval in rond Gembloers. Maar de Fransen hadden door het vertragingsmanoeuvre van generaal Prioux drie legercorpsen (3, 4, 5) in lijn kunnen brengen, die elk beschikten over een flink uitgeruste en goed geëncadreerde Noordafrikaanse en gemotoriseerde divisie. De Fransen stelden zich op aan de spoorweg Brussel-Namen. In de voormiddag drong de 4de Pantserdivisie door tot aan de Cointet-versperringen; een fuseliersregiment slaagde erin, gesteund door Stuka's, Perwez te bereiken. De Fransen reageerden krachtig. In Ernage werd een groep van het 6de Pantserregiment snel door een tankbataljon en een regiment Marokkaanse Tirailleurs (koloniale infanterie) verdreven. Het artillerievuur van de Fransen, en vooral van de 15de Gemotoriseerde Divisie (generaal Alphonse Pierre Juin), was moordend. Op een bepaald ogenblik was de rookconcentratie zelfs zo hevig dat de Duitsers vreesden voor een gifgasaanval en hun maskers opzetten (dit wapen zou echter tijdens de oorlog nooit worden gebruikt). Daarbij konden de Fransen precisiebombardementen uitvoeren omdat hun afluisterdienst via niet-gecodeerde radioberichten de Duitse doelen had kunnen lokaliseren. En ten zuidoosten van Gembloers werden de Duitsers onder vuur genomen door de zware artillerie van de Vesting Namen. Ook de *Armée de l'Air* onderscheidde zich. Zo bestookten jachtvliegtuigen van het type Morane Saulnier 406 met succes Duitse genisten die trachtten de Cointet-versperringen op te ruimen. De dag tevoren hadden zes Belgische Fiat CR 42 boven Fleurus twee Messerschmitts neergehaald; tegenover het verlies van een toestel (enkele Belgische escadrilles stonden namelijk samen met de Franse 23ste Luchtgroepering in voor de luchtverdediging van het 1ste en 9de Leger). Tegen de avond trokken de Duitsers zich met zware verliezen terug; Hoeppner besloot zijn vermoeide manschappen een dag rust te gunnen en het volgende offensief naar 16 mei te verschuiven. Maar op 15 mei zette Hoeppner, op uitdrukkelijk bevel van generaal von Reichenau, opnieuw de aanval in. Ook nu weer was de Franse tegenstand ongemeen hevig. En de Noordafrikaanse soldaten vochten met dezelfde hardnekkigheid als destijds in Verdun. Zo hield het 22ste Algerijnse Tirailleurs Ottignies na een reeks bloedige straatgevechten. Elders chargeerde de 1ste Marokkaanse Divisie met de bajonet op het geweer tegen tanks en pantsergrenadiers, die bij het zien van die woeste massa rechtsomkeer maakten. Op bepaalde ogenblikken weigerden Duitse fuseliers zelfs hun schutterskuilen te verlaten uit schrik voor de Noordafrikanen, die gesteund werden door een goed gecamoufleerde artillerie. Ook tegenover de verdachten kenden de Arabische soldaten geen genade. Enkele Belgen, die het ongeluk hadden in handen van Noordafrikaanse militairen te vallen, zouden zelfs vermoord worden. Onder hen de Westvlaamse VERDINASO-voorman René Denolf. Toen er dan in de namiddag een gat in de Franse linies was geslagen, exploiteerden de Duitsers dit succes niet. Ze waren te zeer onder de indruk van de Franse verdediging en vreesden voor nieuwe zware verliezen. Pas de dag nadien zouden ze terug offensieve acties ondernemen, maar het 1ste Leger had inmiddels reeds het bevel tot de terugtocht ontvangen.

In Leuven hadden de Britten drie dagen lang ongestoord troepen kunnen aanvoeren. Hun discipline en zelfvertrouwen en de moderne uitrusting maakten indruk op de bevolking. Om nog steeds onduidelijke redenen kwam de *Luftwaffe* niet tussen; vreesden de Duitsers de talrijke Bofors-kanonnen (120 schoten per minuut) waarmee elke Britse divisie was uitgerust? Al snel constateerden de Britten dat de

schietopeningen van de kazematten langs de Dijle niet aangepast waren aan hun materieel. Voor 10 mei was dit immers geen punt van discussie geweest tussen geallieerde en Belgische officieren. De wapens werden dan maar naast de betonnen *abris* geplaatst. Verder deed zich ook een incident voor tussen generaal Bernard Law Montgomery en de Belgische generaal Jules Pire, de bevelhebber van de 10de Infanteriedivisie (Pire zou in 1944 de laatste commandant worden van het Geheim Leger). Wat was er gebeurd? Volgens de orders van generaal sir Alan Brooke moest Montgomery's 3de Infanteriedivisie zich opstellen in Leuven. Generaal Pire was daar echter niet van op de hoogte gebracht zodat zijn divisie zich op 10 mei in de 'Britse' sector bevond. Toen dan de Britten de volgende morgen voor de Dijlestad verschenen, openden

Belgische soldaten, die dachten met vijandelijke parachutisten te doen te hebben, het vuur. Een Brit raakte gewond. Onmiddellijk trok Brooke naar Breendonk om het vertrek van de 10de Infanteriedivisie te eisen. Maar Van Overstraeten die Pire bevolen had stelling te nemen in Leuven, schoof de verantwoordelijkheid behendig van zich af. De kwestie zou nog twee dagen aanslepen.

Op de Britse linkerflank nam de dynamische generaal Fernand Verstraeten, commandant van het 6de Legercorps een aantal maatregelen om de verdediging in zo goed mogelijke omstandigheden te laten verlopen. Zo kreeg hij zes Renard 36-verkenningsvliegtuigen en twee SV4-trainingsvliegtuigen toegewezen. Deze toestellen van Belgische makelij waren erg traag en kwetsbaar, maar het was de enige manier om inlichtingen over de Duitse troepenbewegingen te krijgen. De 'ijzeren muur', zoals de KW-stelling in de volksmond heette, bleef immers hermetisch afgesloten na de terugtocht van het Belgische leger. De officieren die het bevel gaven om verkenningsvluchten uit te voeren, hadden vaak gewetensproblemen omdat de gammele tuigen een weerloze prooi waren voor de Duitse jagers. Toch ging er van de acht toestellen slechts een verloren; de Belgen vlogen namelijk erg laag (50 m) in de hoop elke confrontatie met hun tegenstander te kunnen vermijden. De *Luftwaffe*-aas Adolf Galland vond het zelfs beneden zijn waardigheid om een Belgische 'vogel' neer te halen. Verder drong Verstraeten er bij de koning en Van Overstraeten op aan om snel voor transportmiddelen, een ambulancedienst en administratieve eenheden te zorgen. Ook de luchtafweer diende versterkt te worden. Toch zouden het gevraagde materieel en de manschappen slechts druppelsgewijs toekomen. Misschien wel het belangrijkste was dat de vooruitziende Verstraeten inspanningen deed om zijn troepen moreel voor te bereiden op een mogelijke confrontatie. Op basis van gegevens over de recente gebeurtenisssen aan het Albertkanaal lichtte hij zijn soldaten in over de Duitse tactiek. In een order van 14 mei legde hij bijvoorbeeld uit hoe men zich tegen een Stukaaanval kon beschermen. De soldaten moesten onmiddellijk schuilen wanneer een Stuka naar beneden dook maar het vuur openen zodra het vliegtuig weer optrok. Tegenover elke vreemdeling diende een strikte waakzaamheid in acht te worden genomen. Vooral cafés dienden de soldaten in de gaten te houden. Elke Belgische of geallieerde militair die 's nachts alleen rondliep moest onmiddellijk gearresteerd worden. Verder moesten de bedienaars van het anti-tankgeschut hun 47 mm-kanon verplaatsen in de nacht die volgde op de eerste aanval, zodat de Duitsers ongemerkt vanuit een andere stelling konden beschoten worden. Geen enkele artillerist mocht zijn stuk verlaten; bij een luchtaanval zouden de soldaten moeten schuilen in schutterskuilen vlak naast het kanon of mortier. En de order eindigde als volgt: 'Het is van het grootste belang dat wij ons snel aanpassen aan totaal nieuwe omstandigheden (de *Blitzkrieg*). Deze order verbindt eenieder ertoe zijn verantwoordelijkheid op te nemen, welke ook zijn graad zij. Alle middelen moeten worden aangewend en de vereiste inspanningen moeten worden geleverd, indien nodig zelfs tot het alleruiterste. Zo ook is elk initiatief in die zin toegelaten. Maar eenheden die zich terugtrekken en chefs die in gebreke blijven, zullen onverbiddelijk gestraft worden.' De order getuigde van de wil om de Duitsers aan de KW tot staan te brengen en heeft zeker bijgedragen tot de vastberadenheid waarmee de Jagers te Voet en de artillerie zich teweer zouden stellen. Maar minstens even belangrijk is het feit dat Leuven niet werd aangevallen door de gevreesde *Panzerdivisionen* maar door gewone infanteriedivisies (die overigens niet meer

beschikten over hun geniemiddelen). Bovendien opereerde de *Luftwaffe* sinds de doorbraak aan de Maas vooral in Zuid-België en Frankrijk.

Op dinsdag 14 mei in de late namiddag viel de Duitse 19de Infanteriedivisie, die vanuit de richting van Diest kwam, Leuven aan. De Britten hadden tijdig de bruggen van Blauwput in Kessel-Lo en aan de Tiensepoort vernietigd, maar dit belette niet dat de Duitsers snel doorstootten tot aan de werkplaatsen bij het station. Ongeveer gelijktijdig braken er ook schermutselingen uit rond de Remy-fabrieken in Wijgmaal, een sector die verdedigd werd door de Belgen. Met een forse tegenaanval dreef de Britse 3de Infanteriedivisie, gesteund door het 6de Jagers te Voet (10de ID), de aanvallers terug. Voortdurend werden de Duitsers bestookt door de Britse (96 stuks) en de Belgische artillerie (180 stuks

verdeeld over de 15 groepen van het 6de Legercorps), die in Bertem, Veltem en aan de Leuvense Vaart stonden opgesteld. Het Duitse geschut riposteerde vanuit Korbeek-Lo en Bierbeek. Bij het invallen van de duisternis hield het schieten op. Het was echter de stilte voor een nieuwe storm. Inmiddels had de 10de Infanteriedivisie haar oude stellingen volledig overgelaten aan de Britten. De volgende ochtend hernamen de Duitsers onverwacht de aanval. Montgomery's elitedivisie, waaronder de befaamde *Grenadiers Guards* regiment, werd achteruitgedreven tot Wilsele. Duitse soldaten bereikten de binnenstad; de schrik sloeg de Leuvense bevolking om het hart. De toestand was inderdaad kritiek maar Montgomery hield het hoofd koel en lanceerde een krachtige tegenaanval met zijn infanterie en de lichte Mark VI-tanks van het 5de *Inniskilling Dragoons*. In korte tijd zuiverden de Britse soldaten de stad; de Duitsers dropen af naar hun plaats van vertrek.

Ook het Belgische vliegwezen legde ondanks zijn erg beperkte middelen enige activiteit aan de dag. Afgezien van de acht toestellen die ter beschikking stonden van generaal Verstraeten, werden er verkenningspatrouilles gevlogen door Fairey Fox en Fairey Firefly tweedekkers. Tragisch genoeg zouden enkele toestellen door de eigen troepen worden neergehaald; de soldaten konden zich immers niet voorstellen dat een Belgisch vliegtuig zich in de lucht zou wagen die volledig beheerst werd door de *Luftwaffe*. En op 15 mei ging een Fox Hispano verloren die door de Britten onder vuur was genomen. De *tommies* herkenden namelijk het type niet meer dat aan het begin van de jaren '30 in de RAF had gevlogen. Enkele uren later werd een andere Fox boven Leuven aangevallen door Messerschmitts 109. Van op de grond zagen inwoners van Kessel-Lo en Leuven hoe het Belgische toestel via behendige manoeuvres aan zijn belagers trachtte te ontkomen. Maar uiteindelijk werd de Fox geraakt en stortte hij neer in de buurt van het kasteel van Holsbeek. De piloot en de waarnemer, kapitein-vlieger graaf Guy de Briey, overleefden de crash niet (de boordmitrailleur zou enkele weken later uit het wrak gehaald worden en opnieuw dienst doen... bij de Leuvense Partizanen). Na vijf dagen oorlog beschikte het vliegwezen nauwelijks nog over 60 gevechtsklare toestellen. Moed of durf konden niet opwegen tegen een numerieke en technische superioriteit!

Na de mislukte doorbraakpogingen in Leuven besliste generaal Joachim von Kortzfleisch, de bevelhebber van het 11de Legercorps (14de, 19de en 255ste ID), om de hoofdaanval tot 17 mei uit te stellen. De artillerieduels gingen echter door. Zo vuurden de 15 Belgische artilleriegroepen in de nacht van 15 op 16 mei alle gelijktijdig zes schoten per minuut om de Duitsers de indruk te geven dat er versterkingen waren toegekomen. Ook zouden de Belgen hun zware spoorwegartillerie inzetten die een schootsbereik had van 15 tot 20 km. De machtige artilleriebombardementen gaven de Belgische soldaten hoop; voor het eerst leek het erop dat zij aan de sterkste kant stonden. Duitse infiltratiepogingen rond de Remy-fabrieken werden in de morgen van 16 mei verhinderd door een compagnie Jagers te Voet (5de Infanteriedivisie). En het 11de Artillerie vernietigde in nauwelijks een kwartier tijd een gemotoriseerde kolonne op de weg naar Aarschot. Maar ook de Duitsers lieten zich niet onbetuigd en beschoten met enkele PAK 37 (*Panzerabwehrkanone*) de Remy-fabrieken, die de scheidingslijn vormden tussen de Britse en de Belgische sector. Drie artilleriewaarnemers, waaronder een Brit, werden gewond. De Duitsers probeerden nogmaals om door te breken maar geraakten ook ditmaal niet door de Belgische verdediging.

Ondanks de zware artilleriebeschietingen en de bombardementen van 10 mei viel de materiële schade in Leuven nogal mee, zeker als men de vergelijking maakt met de ravage van 1914. Ongeveer 67 woningen werden vernield terwijl er zowat 87 werden beschadigd. Ook de universiteitsbibliotheek aan het Ladeuzeplein brandde gedeeltelijk uit, 885.000 van de 900.000 boeken gingen in vlammen op. Wie de schuldigen waren, is nog steeds niet precies geweten. In een bekendmaking voor de Duitse radio schoof een vooraanstaand inwoner van de stad de verantwoordelijkheid op de Britten. Anderen beweerden dat de Duitsers het gebouw met opzet hadden in brand gestoken. Het juiste aantal burgerslachtoffers is evenmin bekend (wel zouden er op 10 mei meer dan 100 mensen zijn omgekomen bij luchtaanvallen). Bovendien was een deel van de bevolking voor de aanvang van de

gevechten geëvacueerd of gevlucht uit vrees voor de ‘Teutoonse furie’. Ook burgemeester Remi Van der Vaeren en een aantal schepenen hadden de stad verlaten (Van der Vaeren zou trouwens niet meer in zijn ambt hersteld worden door de Duitsers die de voorkeur gaven aan zijn plaatsvervanger, de bacterioloog professor Richard Bruynoghe).

Van de KW naar de Schelde: een onbegrepen terugtocht

De KW-linie schonk het Belgische leger het vertrouwen, dat vele eenheden na de plotse doorbraak aan het Albertkanaal verloren hadden. Geflankeerd door de geallieerde legers en beschermd door machtige artillerieformaties, stonden de troepen op 16 mei 's morgens klaar om een massale Duitse aanval met een stalen vuist te beantwoorden. En de gevechten rond Leuven waren nog maar het begin van wat de vijand te wachten stond. Maar de massale aanval kwam er niet. In plaats daarvan kregen de soldaten te horen dat ze hun stellingen moesten verlaten en westwaarts trekken. Ze begrepen het niet; de KW verlaten betekende immers dat Brussel en Antwerpen zonder slag of stoot in Duitse handen zouden vallen. De enen reageerden verbitterd, de anderen werden apathisch. Voor velen leek het erop dat de Duitsers inderdaad onoverwinnelijk waren. Ook bij de officieren bleven de reacties niet uit. Generaal Olivier Desrousseaux, de onderstafchef en geprezen docent aan de Krijgsschool, schreef later: ‘Het kwam als een donderslag bij heldere hemel en samen met de daarna volgende overgave behoort het tot de droevigste herinneringen aan die strijd. De generale staf was er stomverbaasd over. We moesten onszelf dwingen de nodige voorbereidingen voor de uitvoer van het bevel te treffen.’

Het fameuze bevel ging uit van generaal Billotte en was de 16de om 10 uur 's morgens in Breendonk overhandigd door generaal Nuyten. Meteen werd duidelijk hoezeer de Belgische strategie in functie stond van de geallieerde, in casu de Franse. Sommige rancuneuze Franse auteurs zouden achteraf nochtans beweren dat de koning het bevel gegeven had. Voor Billotte was de terugtocht naar de Schelde en het kanaal Gent-Terneuzen de enige mogelijkheid om aan de omsingeling te ontkomen. Op 15 mei had het Nederlandse leger immers de wapens neergelegd, zodat de verdediging van de Scheldemonding in het gedrang kwam. Een groot deel van het 7de Leger was trouwens reeds vanaf 14 mei zuidwaarts getrokken, nadat de Nederlanders zich achter hun grote rivieren hadden verscholen. Ook zou het Duitse 18de Leger nu vrijkomen voor de operaties in België. Maar de grootste zorg van Billotte was de bliksemsnelle opmars van de Duitse pantsers en de onmogelijkheid om de bres rond Sedan te dichten. Aanvankelijk vreesden de Fransen voor een doorstoot naar Parijs. In Vincennes kreeg het administratief personeel zelfs een versnelde opleiding tot kanonnier en op het ministerie van Buitenlandse Zaken begon men de 16de de archieven te verbranden. De Britse premier Churchill die zich toen in Parijs bevond, was getuige van de defaitistische sfeer die er heerste. Nog diezelfde dag werd er echter ten noorden van Rethel op een zwaargewonde Duitse kolonel een kaart gevonden die aantoonde dat de *Panzer* zouden oprukken naar de monding van de Somme. Parijs zou dus voorlopig gespaard blijven; de nood om de aansluiting met het bedreigde 9de en 2de Leger te behouden, werd er des te groter om.

Stafofficieren in Breendonk werkten een plan uit om de terugtocht zo snel en efficiënt mogelijk te laten verlopen. Het Belgische leger zou zich in verschillende etappes terugtrekken. De divisies in reserve en de zware legerartillerie vertrokken reeds de 16de in de namiddag om de wegen vrij te maken voor de acht divisies die in eerste lijn lagen aan de KW. Deze laatste waren onderverdeeld in een noordelijke sector en een zuidelijke sector, met als scheidingslijn de Rupel en de Nete. De vier divisies van de zuidelijke sector (2, 5, 6, 11) zouden zich op 17 mei 's morgens achter het kanaal van Willebroek moeten bevinden, de dag nadien achter de Dender, verdedigd door de 1ste Divisie Ardense Jagers. Ten oosten en ten noordoosten van Antwerpen zouden de vier divisies van de noordelijke sector (12, 13, 15, 17) moeten standhouden tot de avond van 17 mei om zich daarna terug te trekken op de linkeroever. Daarbij diende elke divisie voor de bescherming van haar achterhoede te zorgen, zodra zij het contact met de vijand verbrak. Voor de algemene

rugdekking zorgden in het noorden het Cavaleriecorps, in het zuiden de 1ste Infanteriedivisie samen met enkele bataljons grenswielrijders en rijkswachters. Tegen 20 mei zou het Belgische leger zich dan geheel hebben teruggetrokken aan het kanaal Gent-Terneuzen en aan de Schelde van Gent tot Oudenaarde.

In de zuidsector begon het terugtochtmanoeuvre de 16de 's avonds zonder al te veel problemen. Artillerie-eenheden bleven de Duitsers beschieten om de indruk te geven dat de troepen alert waren. De Duitsers drongen niet aan, ook al bij gebrek aan de nodige geniemiddelen. Sommige burgers werden door paniek bevangen toen ze zagen dat het leger terugtrok en klauterden over de Cointet-versperringen. Er werden waarschuwingsschoten gelost maar na een korte identiteitscontrole - de vrees voor parachutisten was nog steeds niet verdwenen - kregen ze de toelating om mee westwaarts te trekken. De ganse nacht trokken de Belgische soldaten, met pak en zak beladen, over de overvolle wegen. Velen trachtten op een voertuig te klimmen; enkele plantrekkers wisten een oude kinderwagen te bemachtigen om hun geweer en ransel in te leggen. De manschappen waren erg moe, sommige chauffeurs vielen in slaap achter het stuur en veroorzaakten verkeersopstoppingen (in Merchtem werd zelfs een verlaten vrachtwagen, waarvan de bestuurder de cabine had afgesloten, in het midden van de weg aangetroffen!). Ook de talloze vluchtelingen hinderden de troepenverplaatsingen maar de soldaten konden het niet over hun hart krijgen om deze angstige mensen van de wegen te jagen; de Britten daarentegen legden in een aantal gevallen minder scrupules aan de dag. Gelukkig voor de terugtrekkende troepen toonde de *Luftwaffe* zich weinig actief en verdwenen de vliegtuigen meestal zonder de lange kolonnes soldaten en burgers aan te vallen. De Duitsers leken zich tevreden te stellen met het volgen van de troepenbewegingen; wel kreeg de kust die nacht zware luchtaanvallen te verduren. Zo bereikten onze soldaten, doodop maar ongedeerd, in de voormiddag van 17 mei het kanaal van Willebroek.

Kort na de middag verschenen Duitse gemotoriseerde verkenningseenheden aan de oevers van het kanaal. In Kapelle-op-den-Bos hielden twee Belgische Renault-tanks de Duitsers, die zich in huizen op de rechteroever hadden verscholen, in bedwang. Een Duits anti-tankkanon werd vernietigd; de Belgen verloren een Renault, waarbij de chauffeur om het leven kwam en de schutter gewond raakte. Vijf kilometer meer zuidwaarts, in 't Sas Humbeek, wisten de Duitsers echter de vermoeide soldaten van de 2de Infanteriedivisie te verrassen. Ze lagen namelijk te dicht bij het kanaal en waanden zich voldoende beschermd door de achterhoede. Een twintigtal Belgen werd gedood en de Duitsers slaagden erin een bruggehoofd te vormen. Maar de tussenkomst van eenheden Jagers te Voet, rijkswachters en het 14de Linie, verhinderde elke poging tot uitbreiding. Tijdens de nacht zetten de troepen hun terugtocht verder tot aan de Dender. Ook dit verliep vrijwel zonder problemen, vooral dankzij het moedige optreden van de rijkswachters die ten koste van twaalf doden en tientallen gewonden de aftocht dekten. Onder de gesneuvelden bevond zich ook wachtmeester (sergeant) Bailly, de chef van een mitrailleursectie, die van geen wijken wilde weten en vanop 40 m afstand met een Schmeissermitraillette werd neergekogeld. Verder werden een 75-tal rijkswachters omstreeks 8 uur in de morgen gevangen genomen.

Terwijl de Belgen achteruit trokken, bleven de Britten (en enkele Belgische soldaten die het terugtochtsbevel niet ontvangen hadden) in het Leuvense hardnekkig weerstand bieden. De soldaten van Montgomery namen de vroegere stellingen van de 5de Infanteriedivisie in en vanuit de bunkers en loopgraven aan de Vaart beschoten ze

de Duitsers met Brenguns en mortieren. Daarbij wisten de Britten hun flankdekking te verzekeren alvorens de Duitsers de noodbrug in Wijgmaal voltooid hadden. De troepen die de brug overstaken, slaagden er dan ook niet in de Britse stellingen te doorbreken en rukten verder op naar Brussel, waar burgemeester Joseph van de Meulebroeck tot de overgave van zijn stad verplicht werd. Maar in de late namiddag konden infanteristen met rubberen vlotten of liggend op met kurk gevulde zakken de linkerkanaaloever bereiken. De Duitsers werden er onthaald op een regen van mitrailleurkogels en handgranaten. Er vielen verscheidene doden en gewonden maar de Britten werden danig gehinderd door de artilleriebeschietingen en konden niet boven de loop-

1

2

3

(1) Burgemeester van de Meulebroeck biedt de overgave van Brussel aan. (2) De Duitsers voor het koninklijk paleis. (3) Generaal Daufresne de la Chevalerie, bevelhebber van de 17de Infanteriedivisie. (4) Overtocht van de Schelde in Antwerpen. (5) Zwijndrecht.

4

5

graven uitkijken. De Duitsers kwamen langzaam dichterbij en gingen de hinderlijke kazematten met vlammenwerpers te lijf. De uitwerking was vreselijk. De Britten hadden de betonnen verdedigingswerken namelijk hermetisch afgesloten en stro gelegd om op te slapen. Binnenin ontstond op enkele seconden een hel. Verschillende *tommies* werden levend verbrand, anderen verstikten nog voor ze langs een speciale nooduitgang konden ontsnappen. Maar rond de kazematten hielden de Britse infanteristen nog enkele uren stand en pas bij het invallen van de duisternis trokken de laatste soldaten zich terug. Dagen na het gevecht zouden Duitse bergingsploegen de uiteengerukte en verkoolde resten van tientallen soldaten op het slagveld aantreffen. Op een bepaalde plaats werd een mitrailleursnest dat een voltreffer had gekregen van een Brits mortier, gewoon met aarde dichtgegooid. De Britten in en rondom de kazematten werden afgevoerd naar de kerkhoven van Veltem en Klein- Wilsele (daar werden 31 soldaten van de *Cold Stream Guards* begraven).

Rond Antwerpen begonnen de vier divisies van de noordelijke sector in de late avond van 17 mei hun stellingen te verlaten. Terwijl verscheidene eenheden de Duitse voorhoede in bedwang hielden (ondermeer op de weg naar Breda), staken genieploegen de petroleuminstallaties van Hoboken in brand. De brandstofvoorraad (600.000 m^3) was namelijk niet geheel kunnen getransporteerd worden naar Oostende en Zeebrugge. Onder de helle gloed van de brandende olietanks trok de 13de Infanteriedivisie via een noodbrug op heipalen in Hoboken de Schelde over. Haar aftocht werd gedekt door een compagnie speciale vestingeenheden, onder het bevel van kapitein Henri de la Lindy, die zich pas de 18de om 6 uur 's morgens zou overgeven nadat alle munitie verschoten was. De 12de Infanteriedivisie verliet de rechteroever in Hemiksem, waar de genie met behulp van binnenschepen een noodbrug had aangelegd. De achterhoede, die zich nog aan het Albertkanaal bevond, raakte echter in problemen omdat zenuwachtige geniesoldaten de brug van Wijnegem te vroeg hadden opgeblazen. Langs een niet vernielde sluis kon de infanterie dan toch het Albertkanaal oversteken, maar de 1ste batterij van het 7de Artillerie bleef niets anders over dan haar kanonnen in het water te duwen. Met heel wat moeite konden de paarden over de sluis gebracht worden. In Temse daarentegen zou de spoorwegbrug net als in Yvoir pas op het allerlaatste ogenblik springen, namelijk de 18de mei omstreeks 18u30. De Duitsers hadden het nakijken. Zo kon de 15de Infanteriedivisie, die haar front enkele kilometers ten zuiden van de Nete had uitgebreid, veilig de linkeroever bereiken. Onmiddellijk daarna werd de eenheid naar de Noordzeekust gestuurd om er de zwakke kustverdediging (vijf artilleriebatterijen en vijf infanteriebataljons) te versterken. De 17de Infanteriedivisie tenslotte maakte gebruik van de tunnel onder de Schelde (de eenheid stond onder het bevel van de mondaine reserve-generaal Raoul Daufresne de la Chevalerie, die later nog een rol zou spelen bij het Belgische leger in Engeland). Al snel ontstonden er problemen. Rond half acht 's avonds sprongen de elektrische leidingen, waardoor het licht, de roltrap en de luchtverversingsinstallatie uitvielen. Er werd een beroep gedaan op de Antwerpse stadsdiensten, maar die bleken geen technicus ter beschikking te hebben! Ook was er geen enkele veerboot om manschappen over te zetten. In de grote verkeerstunnel kregen vele soldaten een flauwte als gevolg van de dampen van paarden en voertuigen. Half bewusteloos lieten ze hun ransels en wapens achter; een regiment verloor op die wijze zelfs 57 automatische wapens. De meeste infanteristen

staken daarom via de voetgangerstunnel de Schelde over, maar die raakte zo overbevolkt dat de genie niet de tijd kreeg om voldoende springladingen aan te brengen. De tunnel zou dan ook maar gedeeltelijk vernietigd worden zodat de Duitsers er nog gebruik van konden maken. Na de Bevrijding zou deze hele kwestie een politiek staartje krijgen. Officieren legden de schuld bij de toenmalige burgemeester van Antwerpen, de socialist Camille Huysmans, die uit de stad zou gevlucht zijn. Toch schaadde dit voorval Huysmans' carrière niet; in 1946 bracht hij het zelfs tot premier.

Nadat de eerste Duitse infanteristen in de morgen van 18 mei de voetgangerstunnel waren overgestoken, beval stafchef Michiels, die vond dat de achterhoede onvoldoende weerstand had geboden, om de vijand terug de Schelde in te drijven. Het bleek een onmogelijke taak. Met

veerponten en langs de voetgangerstunnel werden nieuwe troepen aangevoerd. De Duitsers zouden weldra in het offensief gaan. In de Oostvlaamse gemeente Zwijndrecht werden op 19 mei verwoede straatgevechten geleverd tegen Belgische cavalerie-eenheden, maar niets kon nog de doorbraak aan de Schelde ongedaan maken. Ook niet de drie Renault-tanks die naar Zwijndrecht waren gezonden. Een tank kreeg onderweg panne terwijl het voertuig van luitenant Gailly door een PAK 37 in brand werd geschoten. Een Duitse filmploeg maakte daar trouwens een spectaculaire close-up van die het bioscoopjournaal zou halen. De derde Renault bestookte de Duitse infanteristen met mitrailleurvuur en verliet daarna het strijdperk. Rond Hemiksem schoten Belgische kanonnen enkele tankers en petroleuminstallaties in brand, maar in plaats van de overtocht van Duitse troepen te verhinderen, dreven de schepen af naar de sector van het 2de Karabiniers-Wielrijders die moesten wijken voor het inferno. Tegen de avond dan trok het Cavaleriecorps zich terug naar het kanaal Gent-Terneuzen. Meer zuidwaarts, aan de Dender hielden de 1ste Divisie Ardense Jagers en eenheden van het Britse 2de Corps de Duitsers de ganse dag in bedwang. In Dendermonde doken enkele Jagers op een bepaald ogenblik met ontbloot bovenlijf in de rivier en bereikten sluipend over de half gedynamiteerde brug de overkant. Met het G.P.-pistool in de hand en enkele handgranaten aan hun gordel, drongen ze de huizen binnen waardoor er bij de Duitsers verwarring ontstond. Een lichtgewonde Duitser die niet tijdig de benen had kunnen nemen, werd voor ondervraging meegenomen en naar het stadhuis gebracht. Onmiddellijk na dit bravourestukje, dat vriend en vijand verbaasde, werd de brug totaal vernietigd. Verder werden enkele binnenschepen die de Duitsers van nut hadden kunnen zijn, door een T13 tot zinken gebracht. Aalst en Dendermonde kregen zware artilleriebeschietingen te verduren maar de Duitsers slaagden er niet in door te breken. In bezet België waren de Oostkantons op 18 mei ingelijfd bij het GrootDuitse Rijk.

Wat was er intussentijd bij de Fransen gebeurd? In Zeeland hadden de laatste restanten van het 7de Leger en enkele Nederlandse eenheden zich op Walcheren teruggetrokken. Na een hels artilleriebombardement, werden de opgejaagde soldaten op 17 mei in Vlissingen ingescheept en naar Zeeuws-Vlaanderen overgebracht. Slechts enkele Nederlanders gingen mee; voor de anderen was de oorlog nu definitief voorbij. Vele soldaten waren nog erg onder de indruk van de beschietingen toen ze in Terneuzen aan land gingen; een Frans officier schoot in een vlaag van zinsverbijstering zelfs een Belgische collega dood terwijl een Nederlandse officier gewond raakte. De Franse 60ste en 68ste Infanteriedivisie werden gereorganiseerd en zouden weldra worden ingezet voor de flankbescherming van het Belgische leger. Het 1ste Franse leger, dat zich zo kranig verweerd had rond Gembloers, verliet België en stond op 19 mei weer in Frankrijk. De terugtrekkende Noordafrikanen, die de sporen droegen van de dagenlange gevechten en ontberingen, zagen eruit als woeste Middeleeuwse krijgers en boezemden de Henegouwse bevolking angst in. Het Belgische 7de Legercorps verliet Namen; sommige eenheden trokken mee naar Frankrijk maar de meeste eenheden van de 8ste Infanteriedivisie en de 2de Divisie Ardense Jagers begaven zich naar Vlaanderen. De Belgen vorderden fietsen op bij de Naamse bevolking maar die weigerde ze te geven. Een gelijkaardig bevel zou nadien door de Duitsers gegeven worden. Die dreigden ermee de huizen plat te branden en binnen de kortste keren waren heel wat rijwielen bijeengebracht. In Frankrijk werd de situatie dag na dag slechter. Tientallen divisies werden

achteruitgedreven terwijl ganse legers aan de Maginotlinie van de zomerzon zaten te genieten (enkel het fort *La Ferté* bij Longuyon zou op 18 mei worden aangevallen). Wel kreeg de kersverse brigadegeneraal Charles de Gaulle de opdracht om met de pas opgerichte 4de Gepantserde Divisie Guderians opmars te stoppen. De wil was er maar de middelen ontbraken. De Gaulle had namelijk de Franse equivalent van een *Panzerdivision* willen opbouwen maar hij kreeg het beloofde materieel niet toegezonden. Zo moest hij het stellen zonder verkenningsgroep, het bataljon Char B, de 105 mm gemechaniseerde kanonnen, gepantserde troepentransportvoertuigen en luchtdoelgeschut. Niettemin ging de divisie op 17 mei rond Laon in de aanval. De achterhoede van het 19de Pantsercorps werd volkomen verrast. De Duitsers werden uit Mont-

cornet verdreven en 120 onthutste soldaten werden krijgsgevangen genomen. Ondanks de Stuka- aanvallen hernam de Gaulle de volgende twee dagen zijn bliksemactie rond Marle en Fismes. Sommige tanks kwamen zelfs vervaarlijk dicht bij Guderians hoofdkwartier. Op 19 mei echter kreeg de divisie het bevel de aanvallen stop te zetten om elders te worden ingezet. Maar intussen had haar dynamische en zelfbewuste commandant wel bewezen dat zijn vooruitstrevende opvattingen over het tankwapen, zoals beschreven in zijn boek *Vers l'armée de métier*, juist waren. Meer nog, enkele volledig uitgeruste en goed geleide *divisions cuirassées* hadden wellicht met geconcentreerde aanvallen de Duitse pantsermassa kunnen uiteendrijven. En indien daarbij het Scheldeplan was toegepast, zouden die divisies nog versterkt geweest zijn door een intact 7de Leger, dat dan rond Gent in reserve lag. Eveneens op 19 mei werd generaal Giraud gevangen genomen op het ogenblik dat hij nabij Le Catelet uit zijn mitrailleurauto stapte. En Gamelin, die nochtans stilaan uit zijn letargie leek te ontwaken, werd de laan uitgestuurd en vervangen door de 73-jarige Maxime Weygand, van wie gezegd werd dat hij een bastaardzoon was van koning Leopold II. Na zijn vertrek uit Syrië begaf de energieke en levenslustige Weygand zich de 20ste mei naar Vincennes, vastbesloten de Duitse opmars een halt toe te roepen. Maar net als zijn voorganger begreep de voormalige stafchef van maarschalk Foch niet wat een moderne oorlog was. Had hij voor 1940 immers niet de Gaulles opvattingen tot op het bot afgebroken in het tijdschrift *Revue des Deux Mondes*? Zijn vurige vaderlandsliefde en oprechte inzet zouden het tij niet kunnen doen keren ....

Het bruggehoofd Gent

De Belgen trokken terug, de Duitsers zetten de achtervolging in en hadden daarbij af te rekenen met een sterke achterhoede. Enkele dagen standhouden, en dan weer op weg. Het leek een vertrouwd scenario te worden. Na tien dagen oorlog had het ons leger achter de Schelde en het kanaal Gent-Terneuzen gebracht. Van de grote Belgische steden waren nu enkel Brugge en Gent nog niet bezet. De Artevelde-stad vormde trouwens vanaf 20 mei het centrum van de Belgische verdediging. De stelling in Oost-Vlaanderen was echter veel minder beschermd dan de KW. Afgezien van de hindernissen van twee waterlopen, lagen er vrijwel enkel tussen Kwatrecht en Astene bij Deinze prikkeldraadversperringen en bunkers (±227). Om een of andere duistere reden waren bovendien de sleutels van die betonnen schuilplaatsen verdwenen! Twaalf divisies (w.o. een cavaleriedivisie) stonden in eerste lijn van Terneuzen tot Oudenaarde, waar de Britse sector begon. Elke divisie had een sector van ongeveer zes km te verdedigen, wat normaal is voor eenheden op volle sterkte. Maar door de herhaalde terugtocht waren heelwat soldaten hun regiment kwijtgeraakt. Ze zwierven rond, tevergeefs op zoek naar hun wapenmakkers, tot ze werden krijgsgevangen genomen of de 28ste mei ergens in Vlaanderen het nieuws van de capitulatie vernamen. Soms werden met die verspreide elementen nieuwe eenheden gevormd en toegevoegd aan een of ander regiment; in enkele gevallen zouden zelfs twee regimenten tot een worden samengesmolten, zoals het 33ste en het 34ste Linie. Ook qua uitrusting ontbrak er veel. Zo was bijvoorbeeld de helft van de infanteriemunitie verloren gegaan, ondermeer omdat de depots aan de KW niet tijdig

konden ontruimd worden. Soldaten die hun wapen verloren hadden, werden vaak als arbeidskrachten ingezet. En misschien wel het belangrijkste: de meeste soldaten waren doodmoe. Ze hadden immers sinds hun vertrek de 16de of 17de mei nauwelijks rust gehad en daarbij moesten er bij elke halte schutterskuilen gegraven worden.

Terwijl het aan het kanaal rustig bleef, gingen de Duitsers op 20 mei aan de Schelde in het offensief. Rond Kwatrecht en Gijzenzele vochten de soldaten van de 2de Infanteriedivisie als veteranen. Aanval en tegenaanval volgden elkaar in een moordend tempo op. Zodra de Belgen terrein moesten prijsgeven, kwamen onmiddellijk andere eenheden in actie om de Duitsers te verdrijven. Het 2de Artillerie van kolonel Jacques Terlinden, waarvan de waarnemer in de kerktoren van Kwatrecht zat, schoot elke geconcentreerde aanval uiteen. Paniek maakte zich meester van de Duitse 56ste Infanteriedivisie. Er begonnen allerlei verhalen de ronde te doen. Zo dachten de soldaten dat de Belgische aanvallen geleid werden vanuit een buitgemaakt Duits

De conferentie van Ieper (21 mei)
Met de rug tegen de zee

Nadat de geallieerde bevelhebbers op 12 mei te Casteau een conferentie hadden gehouden, werd er op 21 mei een nieuwe vergadering belegd. Het was meteen ook de laatste. Waren te Casteau alle delegatles aangekomen met slechts een half uur vertraging, dan had de verwarring die in de geallieerde staven heerste nu haar weerslag op de bijeenkomst te Ieper. Die kon nauwelijks een conferentie worden genoemd, ze was eerder een aaneenschakeling van door improvisatie gedomineerde ontmoetingen en besprekingen achter gesloten deuren, van gaan en komen, van onderbrekingen en hernemingen. Niemand maakte verslag op.
Generaal Weygand had reeds op 19 mei besloten tot een onderhoud met de opperbevelhebber van het Belgische leger en van de *British Expeditionary Force*. De stormloop van de Duitse pantserdivisies in de richting van de zee ten noorden van de Somme, dreigde een wig te drijven tussen de geallieerde legers, met Fransen, Britten en Belgen in het noorden, en Fransen in het zuiden. Die Duitse wig bood echter tegelijkertijd een gedroomde mogelijkheid voor een tegenoffensief. De pantsers waren ver vooruit op de infanterie en lieten een gevaarlijke leegte achter zich. De Duitsers hadden hun nek wel erg ver uitgestoken. Weygand koesterde de hoop er de guillotine op te laten neerkomen. Daarvoor was een gecombineerd offensief nodig vanuit het noorden en het zuiden. Vooral de coördinatie tussen Britten, Fransen en Belgen voor het noordelijke offensief moest zorgvuldig worden afgesproken. Weygand wilde zich onder meer van de steun van het Belgische leger verzekeren. De Belgische ministers Spaak. Pierlot en Denis, die in de nabijheid van de koning waren gebleven, hadden immers de vrees uitgedrukt dat de koning en zijn militaire raadgever generaal Van Overstraeten de voorkeur gaven aan de vorming van een laatste nationaal bolwerk aan de zee, waardoor het contact met de Geallieerden zou verloren gaan.
Daarom had Weygand op 19 mei besloten zich naar het Belgische Algemeen Hoofdkwartier te begeven. De ontmoeting met de koning werd geregeld door generaal Pierre Champon, hoofd van de Franse militaire zending in het Belgische Hoofdkwartier. Zij zou doorgaan op 21 mei. Op 20 mei poogde Weygand eerst nog generaal Billotte, bevelhebber van de 1ste Franse Legergroep, en Lord Gort, opperbevelhebber van de BEF, te ontmoeten in Norrent Fontés. Door de chaotische toestand kwam er van de ontmoeting niets in huis. De dag daarna begaf Weygand zich op weg naar Ieper, maar ook dat verliep niet zonder moellijkheden. Zijn vliegtuig steeg op van Le Bourget en landde in Béthune. Dat vliegveld bleek al ontruimd te zijn, zodat Weygand en zijn adjudant, kapitein Grasser, niet in staat waren Ieper op de hoogte te brengen. Om 13 u bereikte zijn vliegtuig dan Calais. Van daaruit kon hij telefoneren en zich met de auto naar Ieper laten brengen. Intussen had generaal Billotte het verzoek zich naar Ieper te begeven ontvangen. Met Gort was er nog geen contact.

Eenmaal te Ieper aangekomen, onderhield Weygand zich in het stadhuis eerst met Spaak, Pierlot en Denis. Die waren tevreden te vernemen dat de generalissimus van mening was dat het Belgische leger de band met de Geallieerden steviger moest aanhalen. Omstreeks 15 u trok Weygand zich met Leopold III terug in de grote raadzaal, terwijl generaal Van Overstraeten een gesprek had met de Belgische ministers in het kantoor van de burgemeester. Daarna werden de generaals Van Overstraeten en Champon verzocht aan de conferentie deel te nemen Van Overstraeten lichtte de situatie van het Belgische leger toe. De troepen bevonden zich aan het kanaal van Terneuzen, in het bruggehoofd van Gent en aan de Schelde tot Oudenaarde. Vervolgens zette Weygand zijn aanvalsplan uiteen. De Belgen hadden hierin de opdracht de noordelijke en noordoostelijke dekking van de BEF te verzekeren, waarvan het gros in zuidelijke richting zou aanvallen. Om zich van die taak te kunnen kwijten bevonden de Belgen zich volgens hem te ver naar het oosten. Hij stelde voor dat zij zich zouden terugplooien op de IJ-zer. Van Overstraeten vond dit onaanvaardbaar. De terugtocht naar de IJzer was teveel voor de oververmoeide troepen. Bovendien blokkeerden massa's vluchtelingen de wegen en kon de aanvoer van levensmiddelen en munitie niet worden gegarandeerd. Zo bevond zich het grote munitiedepot van de artillerie in Houthulst, ten oosten van de IJzer. Nog belangrijker was dat het bevel om terug te trekken naar de IJzer het moreel van de soldaten volledig zou kelderen. Weygand benadrukte nogmaals dat het uitermate belangrijk was de continuïteit van het geallieerde front te verzekeren. Van Overstraeten wees er echter op dat de Duitsers sedert de ochtend Abbeville reeds hadden bezet en dat die continuïteit dus ernstig in het gedrang was gekomen. De Franse opperbevelhebber bleek hiervan niet op de hoogte te zijn en reageerde ontsteld op het nieuws.

Na een onderbreking van een half uur werd de bespreking hervat met de juist aangekomen generaal Billotte, die werd vergezeld door generaal Bertrand Fagalde, de bevelhebber van het 16de Franse Corps. Billotte schetste een somber beeld van de situatie. Het was duidelijk dat de enige offensieve kracht voor het plan van Weygand kon komen van de Britten. Weygand kon echter niet op Gort wachten. Hij had de Franse eerste minister Paul Reynaud beloofd diezelfde avond nog terug te keren naar Parijs. Hij stemde er mee in dat de Belgische troepen hun bestaande posities behielden, zij het met een verlenging ervan naar de Frans-Belgische grens toe, zodat de Britse troepen daar zouden worden afgelost om aan het tegenoffensief te kunnen deelnemen. Dat besluit deelde hij nog vlug mee aan de Belgische ministers alvorens te vertrekken. Die voelden zich trouwens vernederd omdat ze van de koning niet hadden mogen aanwezig zijn bij de gesprekken. Zelfs generaal Denis, de minister van Defensie, was geweerd. De koning oordeelde dat de ministers niets te zoeken hadden op een bespreking van louter militaire aangelegenheden. De ministers voerden aan dat zij dat recht wel hadden omdat er zaken werden besproken die van beslissend belang konden zijn voor het land.

De koning drong er bij Van Overstraeten en admiraal Roger Keyes, de speciale verbindingsofficier van Churchill bij de koning, op aan zo vlug mogelijk Gort te zoeken. Zij troffen hem niet aan in het Algemeen Hoofdkwartier van de Britten in Hazebrouck, waar totale verwarring heerste. Uiteindelijk wisten zij hem telefonisch te bereiken in Premesques.

Om 19 u kwam Gort in Ieper aan. Hij werd vergezeld door Pownall, stafchef van de BEF. Zij hadden een onderhoud met Leopold III en generaal Van Overstraeten. Ook de Franse generaals Billotte, Fagalde en Champon namen daaraan deel. Op dat ogenblik waren de Duitsers de Schelde overgestoken bij Oudenaarde. Twee Britse bataljons waren er omsingeld en hij stelde voor het Belgische leger terug te trekken naar de Leie en zijn front uit te breiden tot Menen. De Britse troepen zouden worden teruggetrokken van de Schelde naar de grens, in een gebied van Halluin tot Maulde. Zo zouden op de linkervleugel van de BEF twee divisies worden vrijgemaakt. Tijdens het onderhoud werd ook nog beslist dat de 60ste en 68ste divisie van het 16de Corps van het Franse leger onder Belgisch bevel kwamen. Om 21u30 was de bijeenkomst afgelopen. Gort drukte er voor zijn vertrek op dat de situatie nagenoeg hopeloos was en de kans op slagen van een aanval naar het zuiden zeer gering. De Britten waren in het geheim reeds bezig met de voorbereiding van de inscheping van de BEF.
De koning keerde terug naar Loppem, vergezeld door zijn militaire raadgever. Onderweg oordeelde hij dat het toch beter zou zijn met de terugtocht naar de IJzer te begin nen, zoals Weygand aanvankelijk had voorgesteld. Orders in die zin werden gegeven in de nacht van 21 mei. Weygand werd hiervan op de hoogte gebracht door Champon, en nam de terugtocht op in zijn operatiebevelen na de geallieerde conferentie die op 22 mei in Vincennes in aanwezigheid van Churchill gehouden werd. De volgende morgen zag de koning echter af van de 30 à 60 km lange terugtocht naar de IJzer omdat hij het na nauwkeurige bestudering onuitvoerbaar achtte. Er werd besloten, in overeenkomst met de beslissing van Ieper, de Belgische troepen strijd te laten leveren aan de Leie en het Afwateringskanaal van deze rivier, dat tot aan de zee liep. Tegen de avond van 22 mei begonnen de verplaatsingen.
De geallieerde situatie verslechterde echter zienderogen. Op de terugweg van Ieper naar Frankrijk was de wagen van Billotte ingereden op een vrachtwagen. Billotte overleed twee dagen later aan zijn verwondingen. Hij was niet meer bij bewustzijn gekomen en had bijgevolg niemand kunnen inlichten over de op de conferentie genomen beslissingen Zo ging kostbare tijd verloren alvorens generaal Blanchard, commandant van het 1ste Leger, als opvolger werd aangeduid en op de hoogte werd gebracht van het actieplan dat te Ieper was overeengekomen. Bovendien was met Billotte een figuur verdwenen waarin zowel Gort als Leopold III vertrouwen hadden. In de nacht van 23 op 24 mei besloot Gort de in de

raid van Arras betrokken eenheden terug te trekken. In de ochtend van 24 mei begon de slag om de Leie.

observatievliegtuig. Op 21 mei in de namiddag besloot de commandant van de divisie zich defensief op te stellen. De eenheid had zware verliezen geleden; op tien dagen tijd had zij namelijk 65 officieren en zowat 1.000 onderofficieren en manschappen verloren, waarvan een derde aan de Schelde. Verscheidene bataljonscommandanten moesten daarom worden vervangen door jonge luitenants, die geen ervaring hadden in de bevelvoering boven het niveau compagnie. Ten noorden van Oudenaarde ontmoetten de Duitsers een zelfde taaie weerstand vanwege de Jagers te Voet van generaal Pire, gesteund door het 10de Artillerie. Ook de Duitse kanonnen beukten in op de Belgische stellingen maar de infanteristen slaagden er niet in hun tegenstanders achteruit te drijven. Uur na uur steeg het dodental aan beide zijden. Bij de brug van Zingem doodden de Duitsers praktisch een gans peloton waarna ze de Schelde overstaken. Maar na een krachtige tegenaanval werden de aanvallers in de avond van 21 mei weer over de rivier gedreven. In Oudenaarde zelf hadden de Duitsers meer geluk. Daar waren infanteristen reeds in de avond van 20 mei met behulp van aken tot aan de overkant geraakt; 24 uur later hadden de Duitsers er na schermutselingen rond het kasteel van Petegem een stevig bruggehoofd gevormd. Maar de sector werd dan ook verdedigd door een middelmatige divisie, namelijk de 44ste *Home Counties*. Rond Doornik hielden de Britten echter stand. Op 21 mei werden ook de pogingen om het kanaal Gent-Terneuzen over te steken, bloedig afgeslagen. In Zelzate en Terdonk werden infanteristen die met rubberbootjes de kanaalberm kwamen afgerend door geweer- en mitrailleurvuur weggemaaid. Sommigen die toch op het kanaal geraakten, moesten zwemmen voor hun leven nadat hun bootje was lek geschoten. De eenheden van de 6de en 11de Infanteriedivisie veroorzaakten een zodanige slachtpartij dat de commandant van het 26ste Duitse Legercorps, generaal Woldrig, besloot om de volgende aan-

1

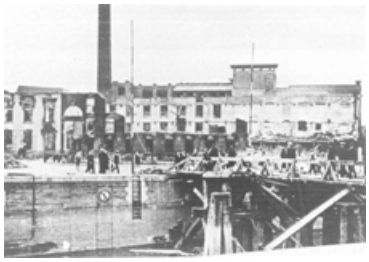

2

3

4

5

(1-2) Aalst na de Duitse artilleriebombardementen. (3) Duitse pantserwagen uitgeschakeld door T13. (4) Duitse infanteristen in Terdonk. (5) Britse tankbemanningen in Arras; op de achtergrond enkele lichte Mark VI's.

val tot 23 mei uit te stellen. Bij de soldaten van de 13de Infanteriedivisie (eenheid van tweede reserve) ontstond echter paniek, omdat zij ten onrechte dachten dat de Duitsers zich reeds op de linkerkanaaloever bevonden. Honderden officieren en manschappen verlieten hun gevechtspost ondanks de pogingen van de commandant van het 33ste Linie, kolonel Léon De Waele, om de vluchters tegen te houden. Gelukkig voor de Belgen vielen de Duitsers niet aan. Maar het was duidelijk dat de vermoeidheid en het defaitisme hun tol begonnen te eisen.

Van het Franse front bleef het slechte nieuws toestromen. Op 20 mei omstreeks negen uur 's avonds waren de Duitse pantsers immers doorgestoten tot Abbeville aan de monding van de Somme. Enkele uren daarvoor hadden dronken Franse soldaten 21 verdachten nabij de stadskiosk afgemaakt. Onder de slachtoffers bevond zich ook VERDINASO-leider Joris van Severen en zijn medewerker Jan Rijckoort, wiens schedel werd ingeslagen. Een 61-jarige vrouw overleed na vijf bajonetsteken (in 1942 zou de verantwoordelijke luitenant door de Duitsers worden terechtgesteld; na de oorlog echter noemden de inwoners van de stad een straat naar deze officier). De inname van Abbeville betekende dat de geallieerde en Belgische legers in de val zaten. En het tragische was dat Weygand als gevolg van de slechte radioverbindingen niet op de hoogte bleek te zijn van dit grandioze Duitse succes. Daarbij verslechterden de relaties tussen de Fransen en de Britten. Churchill had immers geweigerd om nieuwe jager-escadrilles op het vasteland te stationeren; wel zouden de Spitfires en Hurricanes vanuit bases in Engeland opereren, wat echter wel de gevechtsduur beperkte. Ook vreesde de Franse legerleiding dat de BEF zich weldra van het strijdtoneel zou terugtrekken (de Britse premier had op 17 mei inderdaad de opdracht gegeven om een eventuele inscheping te bestuderen). Toch ondernamen de Britten nog een aanval, waarvan de resultaten uiteindelijk veel groter zouden zijn dan de inzet kon doen vermoeden. 74 tanks, waaronder 16 middelzware Matilda's, gesteund door een brigade van de 50ste *Northumbrian* Infanteriedivisie, stootten vanaf 14 uur door in de richting van Arras. Daar overrompelde deze zogenaamde *Frank Force*, onder het bevel van generaal sir Giffard Le Q. Martel, de voorhoede van Rommels 7de Pantserdivisie. Het verrassingseffect was enorm. Dit was voor een groot deel te danken aan de Matilda's die voorop reden en met hun zware twee pond kanon onverbiddelijk elke tegenstand uitschakelden terwijl de granaten van de Duitse tanks op hun dikke pantser (70 mm) afketsten. Sommige Matilda's incasseerden zelfs tot 15 voltreffers zonder noemenswaardige schade op te lopen! Vele Duitsers sloegen op de vlucht, waaronder ook de elite van de elite, de SS-brigade *Totenkopf*. 400 man werd krijgsgevangen genomen. Tegen de avond joegen de Stuka's de aanvallers uiteen maar intussen hadden onheilspellende berichten de hoogste Duitse legerechelons bereikt. Rommel beweerde zelfs door vijf divisies te zijn aangevallen! De generaals moesten terugdenken aan de Britse tankaanval bij Cambrai op 20 en 21 november 1917 die bijna een doorbraak op het Westfront tot gevolg had gehad, en ook Hitler was er niet gerust in. Feit is dat indien de Britten twee volledige *Armoured Divisions* hadden ingezet, het hele Manstein-plan wellicht in duigen was gevallen.

Maar Hitler en zijn generaals werden nog door andere gebeurtenissen opgeschrikt. Bij Legergroep A meldden von Kleist en von Kluge op 22 mei dat nog slechts 50% van hun tanks onmiddellijk konden worden ingezet. De dag nadien kwam het bericht dat de Stuka's van het VIIIste *Fliegerkorps* (generaal Freiherr Wolfram von Richthofen) zware verliezen hadden geleden tegen Britse jagers... een voorproefje

van wat hen tijdens de Slag om Engeland zou te wachten staan. Daarbij had Arras de vrees doen ontstaan voor een grootscheeps geallieerd tegenoffensief. Een vrees die nog toenam door de melding van Franse troepenontplooiingen ten zuiden van de Somme en de aanvoer van versterkingen uit Groot-Brittannië (de Duitsers wisten echter niet dat de troepen die op 23 mei in Calais en Boulogne waren aan land gezet nauwelijks de sterkte hadden van een divisie). En generaal Halder zag af van het plan om bij Doornik en Condé door te stoten, als gevolg van de hardnekkige Britse tegenstand. Aan Duitse zijde ontstond twijfel en onenigheid over de te volgen strategie, hetgeen de geschiedenis zou ingaan als de *Vertrauenkrise*.

Op 23 mei namelijk beval von Rundstedt om de geconcentreerde pantseraanvallen voorlopig

stop te zetten. Niet minder dan vier pantserdivisies zouden bovendien rond Arras moeten blijven; de Duitsers waren als het ware gebiologeerd door die plek, hoewel de geallieerde aanwezigheid daar weinig gevaar inhield. De overige pantserdivisies mochten de lijn Gravelines, Saint-Omer- Béthune niet overschrijden. Dit bevel druiste regelrecht in tegen de orders van von Brauchitsch, de chef van het OKH. Die wilde immers dat Legergroep A en B de strop rond de geallieerde en Belgische legers zo snel mogelijk zouden dichthalen en werd daarin volmondig gesteund door Guderian, wiens leuze was: *Klotzen, nicht kleckern* (geen gedonder, erop los). Bovendien plaatste von Brauchitsch het 4de Leger van Legergroep A onder het commando van von Bock, wat hem de kritiek opleverde van zijn stafchef Halder. Toen Hitler dit alles vernam, ontstak hij in razernij. Onmiddellijk maakte hij de orders van von Brauchitsch, die zonder zijn Führer te raadplegen had gehandeld, ongedaan (eind 1941 zou de ondertussen tot veldmaarschalk gepromoveerde generaal trouwens ontslagen worden door Hitler die hem als een lafaard en zwakkeling bestempelde na het vastlopen van het Duitse offensief in Rusland). Meer nog, door toedoen van Hitler kregen de pantserdivisies een definitief *Haltbefehl*. Zo kwam de Führer ruimschoots tegemoet aan von Rundstedt, voor wie hij steeds een stille bewondering had gekoesterd als zijnde een der laatste vertegenwoordigers van de oude Pruisische landadel. Guderian was de wanhoop nabij. Zijn voorhoede stond op 24 mei immers op slechts 15 km van Duinkerke. Ook von Kluge en von Kleist betreurden dat Hitler een unieke kans liet voorbijgaan om voorgoed met de tegenstander af te rekenen. Over dit vermaarde *Haltbefehl* zouden later vele verhalen de ronde doen. Zo werd gezegd dat Hitler de Engelsen de gelegenheid zou willen gegeven hebben om te ontsnappen, met de bedoeling na de uitschakeling van Frankrijk tot een voordelig vredescompromis te komen. Meer aannemelijk lijkt echter dat de Duitse leider in de eerste plaats een aantal militaire aspecten in overweging nam. De tanks waren inderdaad aan een rustpauze toe (vele motoren waren oververhit geraakt door de lange ritten!). Daarbij kende Hitler als veteraan uit de Eerste Wereldoorlog het terrein in Frans-Vlaanderen, dat bij regenval in een zompig moeras veranderde en ongeschikt was voor zware voertuigen. Wellicht daarom, en ook om zijn vriend *Reichsmarschall* Göring ter wille te zijn, besliste hij dat de *Luftwaffe* de genadeslag zou toebrengen.

Terwijl een deel van het Belgische leger zich terugtrok achter de Leie en het Afwateringskanaal, ging het 18de Leger op 23 mei terug in de aanval, over praktisch de ganse lengte van het kanaal Gent-Terneuzen. Ook ditmaal waren de gevechten bloedig en hoorde men aan beide kanaaloevers het gekerm van gewonde en stervende soldaten. Rond de Kuhlmanfabrieken werd de bemanning van een bunker met een artillerievoltreffer uitgeschakeld. De obus onthoofdde een jonge sergeant, terwijl zijn pelotonscommandant vreselijke brandwonden opliep; een derde militair verloor beide voeten door rondvliegende scherven en overleed later in het ziekenhuis van Brugge. Deze keer slaagden de Duitsers er wel in na zware lucht- en artilleriebombardementen de linkerkanaaloever te bereiken. Maar tegen de avond voerden de Belgen (o.a. het 'Limburgse' 14de Linie) zulke krachtige tegenaanvallen uit dat de infanteristen hals over kop het kanaal indoken en zich met hun rubberbootjes of al zwemmend probeerden in veiligheid te brengen. Bij een aantal Duitse eenheden zat de schrik er diep in en ze waren niet meer geneigd om nogmaals de helse oversteek te wagen. In Gent echter stelden de Duitsers tot hun grote verbazing vast dat duizenden soldaten zich onverwijld overgaven, hoewel er nauwelijks een schot gelost was. Wat

was er gebeurd? Toen de stedelijke autoriteiten zagen dat de soldaten van de 16de en 18de Infanteriedivisie zich voorbereidden op een Duitse aanval, verklaarden ze Gent tot open stad. Politieagenten werden uitgezonden om deze beslissing aan de troepen mee te delen en de soldaten te vragen hun wapens neer te leggen. Een vrouwelijke schepen begaf zich met een witte vlag naar de Duitse linies. Er ontstond grote beroering; Gent wilde de soldaten weg maar die durfden daar geen gehoor aan te geven zonder bevel van hogerhand. Burgers scholden de officieren en manschappen uit en hinderden de inplaatsstelling van het materieel. Zij vreesden immers hetzelfde lot te ondergaan als Warschau of Rotterdam, steden die zwaar waren getroffen. Die vrees werd nog groter toen een Duits officier, een zekere luitenant

Schönenberger, vergezeld van een inwoner van Ledeberg zich als onderhandelaar aandiende. Hij dreigde ermee dat indien de stad zich niet overgaf zij zou vernietigd worden door honderd batterijen en twee legers. In feite had Schönenberger van geen enkele generaal de bevoegdheid gekregen om onderhandelingen te voeren en lag er helemaal niet zo een grote strijdmacht rond de stad. Daarbij wisten de Gentenaars ook niet dat von Brauchitsch de 22ste mei uitdrukkelijk het bevel had gegeven om de Vlaamse steden te sparen (enkel de kust zou nog gebombardeerd worden). Maar het dreigement van Schönenberger had effect. Het moreel van de bevolking bereikte een dieptepunt. En toen een Duitse verkennersgroep via een half vernielde brug over de Schelde de stad binnentrok, was er ook bij de soldaten geen houden meer aan. Op korte tijd gaven bijna 10.000 Belgen zich over. Sommige officieren probeerden de soldaten nog tot vechten aan te zetten maar het was allemaal tevergeefs. De bevelhebber van het 41ste Linie, kolonel Edmond Van Loocke, zou zelfs met zijn pistool naar Belgische soldaten geschoten hebben, vooraleer hij en de luitenant die hem verwittigd had, door een mitraillette geveld werden. Of er bij dit alles sprake was van bewuste pro-Duitse agitatie blijft onduidelijk maar zeker is wel dat door de afwezigheid van Belgische tegenstand op 23 mei 's avonds de hakenkruisvlag aan het Gentse stadhuis hing. De overgave van Gent betekende ook het verlies van een belangrijke olieraffinaderij en miljoenen liters brandstof.

De ultieme krachtinspanning: de gevechten aan de Leie en het afwateringskanaal

Vanaf de inval van 10 mei tot en met de gevechten aan de Schelde en het kanaal Gent-Terneuzen, was het steeds een beperkt deel van het Belgische leger dat contact had met de Duitsers. De rest trok zich terug. Maar na precies 14 dagen oorlog was van terugtrekken geen sprake meer. Het grootste deel van het land was bezet en de koning had steeds geweigerd om zijn hoofdmacht buiten het Belgische grondgebied te ontplooien. Zoals beslist na Ieper zou er aan de Leie en het Afwateringskanaal slag geleverd worden. Het zou een bloedige slag worden, met duizenden doden en gewonden aan beide zijden. Daarbij werd het leger nu *en masse* ingezet. Of althans wat er van overbleef, want door de wervelende krijgsverrichtingen en het terugtrekken, waren 22 Belgische divisies herleid tot de sterkte van 15. Veel materieel ontbrak en de munitievoorraad liet geen wekenlange gevechtshandelingen meer toe. Het tekort aan brood, sinds het verlies van de Gentse legerbakkerijen, werd slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de aanvoer uit Engeland en Frankrijk en de medewerking van burgerdistributiediensten. Dag na dag werd het bevoorradingsprobleem acuter. Ook de medische diensten functioneerden niet meer behoorlijk; een aantal gewonden had al dagenlang geen verzorging gekregen en liep infecties op. Burgers en geestelijken probeerden hulp te bieden maar misten vaak de nodige deskundigheid.

Ondanks al deze tekortkomingen bleef het moreel in vele eenheden relatief goed. In sommige echter was de bereidheid om weerstand te bieden praktisch totaal verdwenen. Deserties kwamen veelvuldig voor en de rijkswacht diende zelfs een drietal verzamelcentra in te richten om die soldaten op te vangen... en terug naar het front te sturen. Van de dood met de kogel waarmee elke rekruut (tot 1967!) werd

afgeschrikt was geen sprake, hoewel verscheidene officieren daarmee herhaaldelijk gedreigd hadden. Elke soldaat was nodig en daarbij verliepen de gebeurtenissen veel te snel om een krijgsraad te organiseren. De Duitsers die de knepen van de psychologische oorlogvoering kenden, trachtten bovendien het moreel te ondermijnen door duizenden pamfletten met situatieschetsen boven het front af te werpen. In de 2de Infanteriedivisie werden er echter tegenmaatregelen genomen door het verspreiden van bladen die wezen op het leugenachtige karakter van de Duitse pamfletten. Ook de aanwezigheid van tienduizenden vluchtelingen in het gebied tastte de weerbaarheid van de manschappen aan. De afgematte soldaten hadden al dagenlang niets meer gehoord van hun familieleden. Geruchten waren dan ook vaak voldoende om de wapens neer te gooien en naar hen op zoek te gaan. Toch waren er regimenten die zich tot het uiterste zouden verdedigen en in verbitterde gevechten hun tegenstanders de zwaarste verliezen van de ganse veldtocht toebrachten. De zenuwachtige Duitse soldaten, wier aanvallen

1

2

3

4

5

(1) Met opgeëist materieel zetten Duitse infanteristen hun tocht naar het Afwateringskanaal verder. (2) Het 4de Karabiniers-Wielrijders in de aanval te Knesselare (tekening door James Thiriar). (3) Duitsers aan de Leie. (4-5) Overtocht van het Afwateringskanaal ten noorden van Deinze.

telkens bloedig werden afgeslaan, zouden in een aantal gevallen zelfs 'oorlogsmisdaden' begaan.

Het terrein waar de gevechten zich afspeelden hield vele nadelen in voor de verdediging en was allerminst te vergelijken met de stellingen die de Belgen tot dan toe hadden ingenomen. De natuurlijke hindernis van de Leie en het Afwateringskanaal was slechts een 20-tal meter breed. Beide waterlopen hadden een geringe diepte en de Leie vertoonde vele bochten, wat het omsingelen en afsnijden van de verdedigende soldaten vergemakkelijkte. Bovendien maakten de dichte plantengroei en de bewoonde agglomeraties vijandelijke infiltraties tot vlak bij de oevers mogelijk. Nergens was het graan weggemaaid zodat infanteristen sluipend door de 50 cm hoge gewassen praktisch onzichtbaar werden voor de Belgische soldaten. Bunkers, prikkeldraadversperringen, mijnenvelden of andere obstakels waren er niet (aan de oostelijke zijde van het Afwateringskanaal lagen wel een aantal loopgraven die dateerden uit de mobilisatietijd maar die zouden enkel de Duitsers van nut zijn!). Het ging dan ook duidelijk om een geïmproviseerde, zwakke verdedigingslijn. De Duitsers zetten twee legers in. Het 18de opereerde aan het Afwateringskanaal en was met zijn vier divisies numeriek in de minderheid. Het 6de daarentegen wierp acht divisies in de strijd tegenover slechts vier Belgische. De overige Belgische divisies werden in reserve gehouden terwijl vier instonden voor de verdediging naar het westen.

De slag begon in de vroege morgen van 24 mei toen de Duitse artillerie en de *Luftwaffe* hevige bombardementen uitvoerden in de streek van Kortrijk en Menen. Na de mislukte offensieven rond Doornik hoopten de Duitsers daar immers door te breken. De sector had slechts een dunne verdediging en lag aan het uiterste einde van het Belgische front dat op vraag van de Britten was uitgebreid. Ondanks het geconcentreerde vuur van de Belgische artillerie, wisten de Duitse infanteristen met heel wat verliezen de Leie over te steken. De soldaten van de 1ste en 3de Infanteriedivisie beten flink van zich af; majoors en kolonels stonden op de vuurlijn zoals ze dat destijds als jong officier aan de IJzer hadden gedaan. In Bissegem raakte kapitein-commandant Charles Claser, die tijdens de bezetting het Belgische Legioen zou oprichten, gewond bij het leiden van een tegenaanval. In Kuurne onderscheidde het 12de Linie van kolonel Yvan Gérard, de latere bevelhebber van het Geheim Leger, zich. Onder een regen van granaten bleef het regiment aanvallen uitvoeren, gesteund door het 3de Artillerie. Een peloton chargeerde zelfs met de bajonet in de stijl van '14-'18 en joeg een groep Duitsers op de vlucht. Maar de prijs die het 12de moest betalen, was hoog. Van de 2.000 man sneuvelden er 131 en raakten er meer dan 500 gewond. Het vinnige optreden van de infanteristen kon echter niet verhinderen dat de Duitsers tegen de avond enkele bruggehoofden hadden veroverd. De uitgeputte divisies trokken zich terug en werden vervangen door andere, zodat na korte tijd bijna een derde van het Belgische leger zich in de bedreigde sector bevond. Ook aan het Afwateringskanaal probeerden de Duitsers een doorbraak te forceren. In Ronsele staken soldaten van de 208ste Infanteriedivisie 's avonds via een loopbruggetje de waterloop over en veroverden in de sector van het 23ste Linie een strook van 600 meter breed. De soldaten waren aangeslagen. Het 22ste Linie kreeg daarop het bevel om de Duitsers weer over het kanaal te drijven en gesteund door het 7de Artillerie en een escadron cyclisten, trok het 1ste bataljon van majoor Robert Feyerick ten aanval. Ook een bataljon van het 2de Linie zou in actie komen, zodat uiteindelijk de

drie regimenten van de 12de Infanteriedivisie bij de strijd betrokken waren. Maar de Duitsers klampten zich vast aan elke vierkante meter en de gevechten duurden de ganse nacht. Pas tegen de morgen van 25 mei slaagden de Belgen erin de kanaaloever te bereiken. Een T13 schakelde verscheidene Duitse mitrailleursnesten uit en vernietigde de voetbrug met zijn 47mm-kanon. De Duitsers zaten gevangen. 235 man, waaronder 5 officieren gaven zich over (het ironische was dat een van die officieren het nonchalante gedrag van de Belgische soldaten niet meer kon aanzien en met enkele 'Pruisische' bevelen zijn manschappen in het gelid bracht). Die lokale overwinning kostte het leven aan 43 manschappen en 5 officieren, waaronder majoor Feyerick.

Vanaf 25 mei zou het Belgische front over praktisch de gehele lijn worden aangevallen. De koning die wist dat er zich een uitputtingsslag

De conferentie van Wijnendale (25 mei)
De kiemen van de Koningskwestie

Door de mislukking van het te leper geplande tegenoffensief zag de toestand er voor België hachelijker uit dan ooit. Op hulp van Frankrijk moest niet meer worden gerekend, want de verwarring was er totaal. De band met de zich naar Duinkerke terugtrekkende Britse troepen werd steeds zwakker. De mogelijkheid van een Belgische capitulatie leek met de dag reëler. In die omstandigheden drong de cruciale vraag zich op. Zou de koning zijn ministers vervoegen en met hen in ballingschap treden in het buitenland? Of zou hij als opperbevelhebber tot het bittere einde bij zijn leger blijven en met zijn soldaten in gevangenschap gaan? Deze netelige kwestie had al vroeg in de campagne geleid tot een gespannen verhouding tussen koning en ministers. De discussie zou uiteindelijk uitmonden in een breuk tijdens de ontmoeting te Wijnendale op 25 mei.
Eerste minister Pierlot werd zich voor het eerst bewust van een ernstig meningsverschil met de koning op 14 mei, de dag na de doorbraak bij Sedan. Pierlot had die dag een onderhoud met Leopold III en drong er op aan de Belgische troepen terug te trekken in zuidwestelijke richting, naar Frankrijk. De koning weigerde dit. Pierlot werd getroffen door de defaitistische sfeer die heerste in het hoofdkwartier en was bang dat de vorst van plan was zijn troepen terug te trekken in een bastion rond Zeebrugge, los van de Geallieerden. De vrees van de regering werd twee dagen later nog vergroot. Op 16 mei werden Pierlot, Spaak en Denis door Leopold III ontvangen in het Algemene Hoofdkwartier te Breendonk. Zij stelden er onthutst vast dat hij de juistheid van de beslissing van de Nederlandse koningin Wilhelmina om naar Londen uit te wijken scheen in vraag te stellen. Wat Leopold III niet wist, was dat Wilhelmina helemaal niet van plan was geweest naar Engeland te gaan. Zij had op 13 mei haar residentie verlaten en was met een escorte naar Zeeuws-Vlaanderen vertrokken met de bedoeling de strijd van daaruit verder te lelden, naar het voorbeeld van wat de Belgisohe koning Albert achter de IJzer had gedaan. Tijdens de tocht bleken de gevaren echter zodanig groot dat beslist werd de koningin, noodgedwongen en zeer tegen haar zln, in Engeland in veiligheid te brengen. Na de ontmoeting schreef Pierlot een brief naar de koning om het standpunt van de ministers duidelijk te maken: de regering wou dat het Belgische leger zich niet liet scheiden van de Geallieerden en dat de koning zich niet liet gevangen nemen. Het voortbestaan van het land moest worden verzekerd door de vrijwaring van zijn essentiële organen. Op 18 mei vertrok het merendeel van de ministers naar Frankrijk. Enkel Pierlot, Spaak, Denis en Arthur Vanderpoorten bleven op verzoek van de koning in zijn onmiddellijke omgeving. Het kwam bijna dagelijks tot discussies tussen de vorst en deze vier ministers. Al die tijd was de voltallige regering eensgezind in haar standpunt tegenover de koning, zowel de ministers die bij Leopold III waren gebleven, als zij die naar Frankrijk waren uitgeweken of in Engeland verbleven (zoals minister van Financiën Camille Gutt). De onenigheid bleef draaien rond wat de koning

te doen stond indien het leger gedwongen werd de strijd te staken. De ministers bleven bij hun standpunt dat de koning op de eerste plaats staatshoofd was en dus bij de regering moest blijven. De koning zag zich vooral als opperbevelhebber en vond dat hij het lot van het leger moest delen. Twee andere problemen waren onafscheidelijk met die kernvraag verbonden: de internationale verplichtingen van België en de verderzetting van de oorlog na de capitulatie. Vermits België Groot-Brittannië en Frankrijk te hulp had geroepen, was de regering van mening dat het een morele plicht was met hen de strijd verder te zetten tot aan de uiteindelijke overwinning. Leopold III deelde die mening niet; België had volgens hem geen andere verplichtingen dan naar best vermogen het nationale grondgebied te verdedigen. Hij werd in die overtuiging gesterkt door zijn moeder, koningin. Elisabeth, en door Hendrik De Man, één van zijn invloedrijkste raadgevers. Ook het voorbeeld van zijn vader oefende een grote invloed uit. Had koning Albert niet tijdens de Grote Oorlog eveneens zijn leger op het Belgische grondgebied gehouden? De ministers waren ervan overtuigd dat zelfs na de bezetting van het grondgebied de strijd nog zou kunnen worden verdergezet. In Frankrijk kon een nieuw leger worden samengesteld uit de eenheden die er zich reeds bevonden en uit de tienduizenden CRAB's die toestroomden. Bovendien was er de grondstofrijkdom van de kolonie. De koning dacht daar heel anders over. Hij achtte de vorming van een nieuw leger bij gebrek aan kaders onmogelijk, en zag niet in hoe België de Geallieerden nog zou kunnen steunen na de capitulatie.

Intussen rukten de Duitsers steeds verder op naar de Belgische kust. De vier ministers, die in Brugge hun intrek hadden genomen, werden ongerust. Op 24 mei 's avonds beide Spaak de generale staf om te informeren naar de toestand. Hij leidde uit dit gesprek af dat de Duitsers Brugge gevaarlijk dicht waren genaderd en werd bevangen door de vrees dat ze wel eens in vijandelijke handen konden vallen indien ze België niet snel verlieten. Daarop besloten zij hals over kop nog vlug een laatste ontmoeting te regelen met de koning. Die verbleef sedert 's middags in het door 600 na bos omgeven kasteel van Wijnendale, 30 km ten westen van de Leie en iets ten noordoosten van Torhout. De eigenaar bevond zich onder de wapens. Ook koningin Elisabeth, prins Karel en admiraal Keyes hadden er onderdak gevonden. In de loop van de avond had de koning in overleg met De Man een brief opgesteld voor de Engelse koning met een uiteenzetting van de omstandigheden die mogelijk tot een capitulatie zouden leiden. De brief werd nog dezelfde dag verzonden door Keyes. Omstreeks 21u30 was generaal Van Overstraeten aangekomen om de koning op de hoogte te brengen van de meest recente militaire ontwikkelingen. De nacht werd onafgebroken verstoord door het geluid van zwaar geschut.

In de vroege morgen, omstreeks 4u30, meldden de eerste minister en zijn drie collega's zich aan in het kasteel van Wijnendale. De koning ontving hen enkele ogenblikken later ledereen was oververmoeid, er heerste onzekerheid en de sfeer was gespannen. De ministers maakten de koning duidelijk dat dit hun laatste ontmoeting zou zijn, en vroegen hem met aandrang zijn mening alsnog te herzien en zich met hen naar het buitenland

te begeven alvorens het onherroepelijk te laat zou zijn. Tijdens het druk heen en weer gepraat werden de gangbare protocolaire regels nauwelijks in acht genomen. Koning en ministers verdedigden hun zienswijzen openhartig en passioneel, soms zelfs agressief, en er vielen woorden als oneer, desertie en verraad. Alle argumenten van de voorbije dagen passeerden nog eens de revue. Maar iedereen bleef koppig bij zijn standpunt. De koning liet er

geen twijfel meer over bestaan hij zou als gevangene in België blijven. Hij las hen de argumenten voor van de naar de Engelse koning gestuurde brief. Leopold III was in zijn beslissing vooral beïnvloed door zijn rotsvaste overtuiging dat de oorlog verloren was, niet alleen voor België, maar zelfs voor Frankrijk, en daarmee op heel het westelijke continent. Hierin verschilde hij fundamenteel van mening met de ministers, die niet inzagen dat Frankrijk er heel anders voorstond dan tijdens de Grote Oorlog, vermits ze hadden besloten zich daar terug te trekken. Geen van hen had op dat ogenblik het vermoeden dat zij de oorlog in Londen zouden doorbrengen.

Nu duidelijk was geworden dat Leopold III in België zou blijven, stelden de ministers zich onmiddellijk een aantal andere verontrustende vragen. Welke rol dacht de vorst in België te spelen?
Hij gaf toe dat hij helemaal geen vermoeden had van wat mogelijk zou zijn. Maar hij was in elk geval van plan zijn volk te beschermen tegen de gevaren van een bezetting, zoals bevoorradingsproblemen, verplichte tewerkstelling en deportaties. Dat betekende echter dat hij op een of andere manier hoopte te regeren onder de bezetter, waarop Spaak hem gespannen vroeg of er dan ook een regering zou werkzaam zijn in Brussel. De koning achtte dit vanzelfsprekend vermits hij geen dictator wilde zijn. Spaak kon niet anders dan de vraag stellen die hem nu op de lippen brandde: als de koning de wapens liet neerleggen, terwijl de regering vanuit Frankrijk de strijd zou verderzet ten, zou hij die regering dan nog als de zijne beschouwen? De vorst antwoordde ontkennend. De breuk was een feit. Eerste minister Pierlot verduidelijkte dat in dat geval de regering zichzelf als de grondwettelijke macht bleef beschouwen en zich voortaan openlijk van de koning zou distantiëren. De koning antwoordde dat hij zijn standpunt begreep. Daarop gaf hij zijn ministers koel de hand en wandelde hij de kamer uit. Rond 6u30 verlieten de ministers Wijnendale en haastten zich via Oostduinkerke en De Panne richting Duinkerke. Alvorens het grondgebied te verlaten, schreef de eerste minister nog vlug een kort briefje naar de koning met de mededeling dat zij het hun plicht achtten zich bij de regering in Frankrijk te vervoegen. Dat bericht bereikte de vorst via een koerier om 13 u. Vanuit Duinkerke werden de vier ministers nog dezelfde dag door een Britse torpedoboot naar Dover gebracht. Van daaruit reisden ze naar Londen, waar ze werden opgewacht door minister Gutt. De dag daarna vlogen zij naar Parijs. In de Belgische ambassade werd op een ministerraad verslag uitgebracht van de ontmoeting te Wijnendale. Heel wat ministers waren ervan overtuigd dat Leopold III van plan was een door het Derde Rijk goedgekeurd koninklijk en autoritair regime te installeren. Op 28 mei verklaarde eerste minister Pierlot tijdens een radiorede in Parijs dat de koning ondanks het advies van de regering was overgegaan tot onderhandelingen met de vijand en dat hij bijgevolg voortaan niet meer kon regeren.

aankondigde, richtte 's morgens een proclamatie tot zijn soldaten waarin hij hen moed insprak en zei dat hij bij hen bleef ‘wat er ook moge gebeuren’. Die woorden staken de erg beproefde manschappen een hart onder de riem maar zouden later door de regering Pierlot tegen de vorst gebruikt worden. In het kasteel van Wijnendale was het immers de vorige nacht tot een breuk gekomen tussen Leopold III en zijn ministers.

In de streek van Deinze zouden de gevechten het hevigst zijn. Duitse infanteristen konden in Nevele namelijk het Afwateringskanaal oversteken, omdat soldaten van het 15de Linie onmiddellijk de witte vlag hadden gehesen. Sommigen liepen zelfs vol enthousiasme naar een Duitse kapitein toen die riep: ‘Pour vous la guerre est finie!’ Hier en daar grabbelden officieren nog een wapen op maar al snel volgden ze het voorbeeld van hun manschappen die zich bij bosjes overgaven. Voor de anciens van '14-'18 was het een pijnlijke ervaring. Van het 15de Linie zou enkel de Mechelse reserveluitenant Gaston Mutsaerts sneuvelen. Terwijl hij zijn manschappen voor lafaards uitschold, dook Mutsaerts naar een mitrailleur maar werd langs achteren getroffen nog voor hij een schot had kunnen lossen (er bestaan vermoedens dat hij met opzet door een Belgische soldaat zou zijn omgebracht). De Duitse infanteristen konden verder oprukken en ontmoetten slechts lichte tegenstand. Meestal kwamen de soldaten van het 15de en 7de Linie al na enkele schoten uit hun loopgraven; sommigen zouden zelfs met Duitse soldaten een glas gaan drinken. In de dichtbewoonde streek liepen ook heelwat burgers rond waarvan er verscheidene door rondvliegende kogels getroffen werden, zoals de burgemeester van Poesele, Raymond De Boever, wiens lichaam in een kruiwagen terug naar huis werd gebracht. Oorlogsmoeheid, pro-Duitse propaganda en het besef tegen een superieure vijand te strijden (het psychologisch effect van de mitraillette was enorm!) vormden wellicht samen de reden voor de snelle overgave van de beide regimenten. Het ‘Limburgse’ 11de Linie probeerde nog een tegenaanval uit te voeren maar de soldaten durfden niet schieten omdat de Duitsers een scherm van krijgsgevangenen voor zich uitdreven. Zo konden de Duitsers gemakkelijk vorderen op de as Meigem-Vinkt, tot grote ongerustheid van het opperbevel in St-Andries bij Brugge.

De commandant van het 7de Legercorps, generaal Verstraeten, stuurde daarop de 1ste Divisie Ardense Jagers en artillerie-eenheden om de bres te dichten (om het moreel van zijn manschappen op te krikken zou Verstraete hen Duitse krijgsgevangenen laten zien die er helemaal niet uitzagen als de supermannen uit hun verbeelding). Aan de weg Deinze-Tielt, die rond Vinkt verdedigd werd door de 7de compagnie van het 1ste Ardense Jagers, zou zich een drama afspelen. Toen een groep Duitsers de Belgische verdedigingsposten naderden, schreeuwde een van de krijgsgevangenen die als levend schild waren vooropgezonden, om niet te schieten. De bevelhebber van de Ardense Jagers, kapitein-commandant Pierre-Jean Dhuren, stond voor een vreselijk dilemma. De Duitsers laten begaan, betekende dat er een gevaarlijk diepe wig zou gedreven worden in de Belgische linies, maar anderzijds was de kans om eigen soldaten te doden erg groot. Plots zou Dhuren dan in Waals dialect geroepen hebben naar de schutter van een T13: 'Godefroid, fâ tirer!' Maar die antwoordde: 'Min, commandant... C'est des Belges.' Waarop Dhuren: 'Rin n'a fé, Godefroid, fâ tirer!' Daarop openden de T13 en alle aanwezige Jagers het vuur. De aanvallers sloegen in volle paniek op de vlucht maar tien Belgische krijgsgevangenen hadden het leven verloren, gedood door de kogels van hun eigen strijdmakkers. Kort nadien zou ook Dhuren zwaar gewond raken en in Brugge overlijden. Op andere plaatsen werden de Duitse infanteristen eveneens op het moorddadige vuur van de Ardense Jagers onthaald, terwijl de goed gecamoufleerde artillerie elke geconcentreerde aanval uiteenschoot (in hun velddagboeken zouden vele Duitse officieren toegeven dat de hoge verliescijfers voor een belangrijk deel te wijten waren aan het precisievuur van het Belgische geschut). In Deinze verplichtten de Duitsers zelfs burgers om onder het hevige Belgische artillerievuur de gewonden te gaan ophalen. Daarnaast moesten 150 mensen op straat blijven om de Belgen te ontraden de stad verder te beschieten. Maar de bombardementen duurden voort en tientallen inwoners werden gedood of gewond. Nogmaals was aangetoond dat in de oorlog andere wetten gelden!

Aan de Leie werd de druk echter onhoudbaar, zodat de divisies op de rechterflank zich terugtrokken op het kanaal van Roeselare en de Mandel. Maar daardoor ontstond er tussen Ieper en Zonnebeke een 8 km brede opening in de Belgische verdediging en was de verbinding met de Britten definitief verbroken. Van Overstraeten had immers uitdrukkelijk bevolen dat de Belgische rechterflank niet verder mocht reiken dan laatstgenoemde gemeente. Wel waren de 26ste mei op voorstel van kapitein baron Tony del Marmol 2.000 wagons als anti-tankversperring aangebracht op de spoorweg Ieper-Roeselare. Een initiatief dat getuigde van vindingrijkheid maar dat weinig aan de situatie kon veranderen, ook al omdat de hindernis niet over de volledige lengte verdedigd was. Bovendien gaf Churchill die dag het bevel om de inscheping van de BEF te beginnen (operatie *Dynamo*), zodat de Britten alsmaar meer in noordelijke richting trokken en het Duitse opdringen in Vlaanderen toenam. Het verzoek van koning Leopold aan de Britse onderstafchef, sir John Dill, om in de richting van Kortrijk aan te vallen was kort voordien afgewezen. Het was duidelijk dat nu ook het door Weygand te leper voorgestelde tegenoffensief, dat voornamelijk op de Britten steunde, niet zou kunnen doorgaan. Ook konden de Britten voor wie de veilige terugkeer van hun troepen nu *first priority* was, geen luchtsteun geven, zodat het Belgische leger vrijwel machteloos stond tegenover de *Luftwaffe*. Toch

zouden de Belgen in deze erg moeilijke omstandigheden nog bijna twee dagen standhouden.

Overal in het front werden diepe bressen geslagen. Met een verbetenheid die niet in verhouding stond tot hun weinig benijdenswaardige positie, probeerden sommige eenheden de aanvallers terug te drijven. In Oostrozebeke zette een bataljon van het 21ste Linie alle beschikbare krachten in, ook de koks en het administratief personeel. Kanonniers vernietigden hun stukken in het zicht van de Duitsers en trokken zich daarna terug om als infanteristen de strijd verder te zetten. Zo werd het Duitse 455ste Infanterieregiment tegen de avond van 26 mei teruggedreven naar de samenvloeiing van de Leie en het kanaal van Roeselare. In totaal verloor de Belgische eenheid 10 officieren, 12 onderofficieren en 123 soldaten en korporaals (daarin zijn ook begrepen de verliezen bij de verdediging van lord Gorts hoofdkwartier in

de Franse gemeente Hazebrouck op 21 mei). Ook aan het Afwateringskanaal waren de Duitsers in de Belgische linies doorgedrongen maar bij enkele vinnige tegenaanvallen rond Knesselare op 27 mei maakten het 1ste en 4de Karabiniers-Wielrijders (cyclisten) respectievelijk 50 en 118 Duitse krijgsgevangenen. In Vinkt slaagden de Duitsers er maar niet in door te breken en werd elke aanval bloedig afgeslagen door de Ardense Jagers, die door de zusters van een lokaal bejaardentehuis rijkelijk van voedsel waren voorzien. Nadat de Jagers zich hadden teruggetrokken, zouden de Duitse soldaten die op twee dagen tijd zoveel kameraden hadden verloren, hun woede koelen op de bevolking. Toen namelijk een kleine Belgische achterhoede de Duitsers beschoot, werd er van verschillende kanten geroepen: 'Zivilisten haben geschossen'. Onmiddellijk werden tientallen burgers door de in paniek geslagen soldaten opgepakt. De angst voor *francs-tireurs* bij de Duitsers was immers even groot als de spionnenpsychose bij de burgerbevolking en had zich sinds de ervaringen tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870) diep ingeworteld in het collectief geheugen van de soldaten (de *Heckenschutzenpsychose*). Daarbij had de 225ste Infanteriedivisie die rond Vinkt lag nauwelijks gevechtservaring. Zowat 86 burgers, waaronder kinderen en bejaarden, werden op brutale wijze gedood. 11 mannen zouden zelfs na zware mishandelingen met de bajonet worden afgemaakt. Minder bekend is het feit dat ook een zestal Jagers om het leven werden gebracht (waarvan er een de keel zou zijn overgesneden door een legerarts!). Het cynische was dat de Duitsers foto's namen van hun slachtoffers (wat na de oorlog als bewijsmateriaal zou dienen). Maar voor de Duitsers waren deze 'executies' geen misdaden omdat het volgens hen ging om spionnen in burger, die volgens de Haagse conventie van 1899 en 1907 mochten terechtgesteld worden. Een argument dat later ook door Amerikaanse militairen in Viëtnam zou worden ingeroepen! Na de oorlog zouden de twee hoofdschuldigen van het bloedbad, majoor Kühner en luitenant Lohmann aan het Belgische gerecht worden uitgeleverd en tot 20 jaar dwangarbeid worden veroordeeld. Ook in Olsene, Oeselgem en Zulte zouden burgers op verdachte wijze om het leven komen. In de kerk van Meigem werden 27 burgers, die daar door de Duitsers waren bijeengedreven, gedood na het inslaan van een Belgische 75 mm-granaat. Toch bleef een dergelijke houding van de Duitsers tijdens de meicampagne eerder uitzonderlijk.

Een onvoorwaardelijke capitulatie

Op 27 mei, terwijl de Geallieerden in Kassel en Dover confereerden in verband met de aan de gang zijnde inschepingen, besliste Leopold III om een militair onderhandelaar naar de Duitsers te sturen. Tegen vijf uur 's namiddags vertrok de onderstafchef, generaal Desrousseaux als 'parlementair' naar de Duitse linies (onderweg werd zijn wagen nog beschoten door opgeschrikte Belgische soldaten) en werd in het kasteel de Lannoy te Anvaing ontvangen door von Reichenau. Die deelde hem mee dat de Führer de onvoorwaardelijke overgave eiste. Met dit noodlottige bericht kwam de diepbedroefde Desrousseaux terug in Brugge aan. Van Overstraeten geloofde nog steeds in een *deus ex machina* (had het leger in 1914 ook niet aan de rand van de afgrond gestaan?), maar zijn invloed op de koning begon

duidelijk af te nemen. Leopold III werd daarentegen steeds gevoeliger voor de adviezen van de germanofiele socialistische politicus Hendrik De Man. Die raadde hem aan om de wapens onmiddellijk neer te leggen; een voorstel om het algemeen hoofdkwartier naar Middelkerke te verhuizen was reeds eerder door de vorst afgewezen. De slinkende munitievoorraden en de dreigende omsingeling vormden al dagenlang een hoofdbekommernis van de koning en de generale staf. Daarbij waren de soldaten volkomen uitgeput en was hun geloof in een voorspoedige afloop van de strijd fel aangetast door het besef dat ze alleen vochten en opgeofferd werden om de aftocht van de Geallieerden te dekken. De koning voelde zich ook verantwoordelijk voor de tienduizenden weerloze vluchtelingen die in West-Vlaanderen ronddoolden, sinds de Franse grens was afgesloten. Op sommige plaatsen waren zelfs gevallen van tyfus gesignaleerd. Het waren voldoende argumenten om de vorst te doen besluiten de onvoorwaardelijke capitulatie te aanvaarden. Ze ging van kracht op dinsdag 28 mei om vier uur in de ochtend; sommige eenheden hadden het bericht echter niet ontvangen en zouden nog verscheidene uren

1

2

3

4

5

6

7

(1) Met telefoondraden worden de handen van burgers vastgebonden. (2-3) Slachtoffers van de Duitse gewelddaden in Vinkt. (4-5) Luitenant Lohmann en majoor Kühner, die na de oorlog verantwoordelijk werden gesteld voor het bloedbad. (6) Op het kerkhof van Vinkt werden zowel Belgische militairen als burgers begraven. (7) Duitse gesneuvelden na de bloedige confrontatie met de Ardense Jagers.

doorvechten. De beslissing van de vorst zette kwaad bloed bij de regering Pierlot die niet was geraadpleegd. Leopold III zou zich echter juridisch indekken door de hulp in te roepen van enkele autoriteiten, de magistraat Raoul Hayoit de Termicourt en de politici Albert Devèze en Joseph Pholien, de latere CVP-premier.

Ook van Franse zijde werd bitsig gereageerd. De rede die premier Reynaud de 28ste mei 's morgens voor de radio uitsprak, lokte overal in het land een anti-Belgische stemming uit. Vluchtelingen werden voor *sales boches du nord* uitgescholden en in sommige gevallen zelfs gemolesteerd. Een houding die evenzeer te verklaren valt door het onvermogen van de Fransen om de Duitse vloedgolf in te dijken. De minister van propaganda, Frossart, had eveneens geen goed woord over voor de koning. Zijn Britse collega Duff Cooper daarentegen reageerde gematigder en bracht langs de BBC een eresaluut aan het Belgische leger, net trouwens als Churchill. Maar over de koning sprak de Britse premier in neutrale bewoordingen (de 4de juni zou de toon negatiever zijn). Lord Keyes tenslotte bleef tot aan zijn dood een vurige verdediger van zijn vriend Leopold III. Anders dan achteraf zou beweerd worden, waren de Geallieerden wel ingelicht over het voornemen tot capitulatie. Hun militaire missies in Brugge werden namelijk de 27ste om 17u30 op de hoogte gesteld, dus een half uur na het vertrek van Desrousseaux en ruim tien uur voor de officiële overgave. Een wellicht terechte kritiek was dat de overgave te ordelijk verliep en het hoofdkwartier niet het bevel gegeven had zoveel mogelijk materieel te vernietigen.

De Achttiendaagse Veldtocht had aan 12.000 Belgen het leven gekost, waarvan iets meer dan de helft burgers. 2.500 soldaten sneuvelden tijdens de laatste vier dagen. Van de officieren sneuvelden er 300 à 350; twee derden van hen behoorden tot het reservekader. Aan Duitse zijde lopen de cijfers nogal uiteen. Zo vertelden Duitse militaire autoriteiten op 1 juni aan de Amerikaanse journalist William Shirer dat er voor de ganse veldtocht in het Westen 35.000 à 40.000 doden waren en 150.000 tot 160.000 gewonden. Het officieel legercommuniqué daarentegen sprak op 3 juni van 10.252 doden, 42.523 gewonden en 8.467 vermisten. Bij de Fransen zouden 3.282 militairen gesneuveld zijn, bij de Britten 8.958, waarvan het grootste deel kort voor of tijdens de inschepingen.

De Belgische bevolking en de soldaten waren blij dat de koning hen voor verdere ellende behoed had. Zijn populariteit en prestige stegen enorm, in tegenstelling tot de regering die nu in de ogen van velen bewezen had dat ze niet meer was dan een stel opportunisten. Het lot van de krijgsgevangenen was echter onduidelijk en ook de Duitsers wisten aanvankelijk niet precies wat ze met die massa soldaten moesten aanvangen. Sommige eenheden waren zelfs drie dagen na de capitulatie nog niet ontwapend. Er waren ook heelwat militairen die er op een of andere manier wisten van onder te trekken. In het geval van majoor Raoul Defraiteur, de latere minister van Defensie, gebeurde dit onder protest van zijn medeofficieren die hem voor deserteur uitscholden. Van Overstraeten had immers bevolen dat de officieren bij hun manschappen moesten blijven. Toch zou zowat de helft van de officieren niet in krijgsgevangenschap belanden. Vanaf eind mei begonnen de transporten naar Duitsland, per trein of per schip. Tijdens een van die reizen deed zich een tragisch ongeval voor toen het schip Rhenanus 127 in het Hollands Diep nabij Willemstad op een mijn was gelopen. 134 Belgische militairen kwamen daarbij om, waaronder de Limburgse Salesiaan Hubert Vandersteegen, wiens lijk samen met 17 andere pas op 6 juni aanspoelde en in de Nederlandse gemeente Achthuizen werden begraven.

Uiteindelijk belandden ongeveer 225.000 Belgen in krijgsgevangenschap. De officieren werden geïnterneerd in zogenaamde Oflags (*Offizierslager*), voornamelijk Prenzlau, Tibor en Luckenwalde. Alle andere militairen werden naar Stalags (*Soldatenlager*) gevoerd, Görlitz, Altengrabow e.a.. Vele soldaten zouden er tijdens de stralende zomer tewerk gesteld worden als hulp in de landbouw, onder andere bij de druivenpluk in de Moezelstreek. In het kader van de *Flamenpolitik* besliste Hitler dat de Vlaamse dienstplichtigen, soldaten zowel als officieren en onderofficieren, zouden vrijgelaten worden zodat velen reeds in de loop van 1940 naar België terugkeerden. Ook vrij veel Franstalige militairen wisten via een nogal dubieuze taaltest een *Entlassungsschein* te bekomen. In totaal zouden ongeveer 70.000 Belgische militairen tot het einde van de oorlog gevangen blijven. Zowat 2.500 waren Vlamingen,

1

2

3

4

5

LE POPULAIRE

DU CENTRE

PAR la TRAHISON de SON ROI

l'armée belge et le pays sont livrés aux Allemands

La décision du roi a été prise

CONTRE LE SENTIMENT UNANIME DES MINISTRES

M. Paul Reynaud annonce ce grave événement

Opérations militaires

Le développement des opérations

L'opinion suisse et la capitulation belge

269e jour de guerre

LE COURAGE DES SOLDATS ANGLAIS

POURPARLERS ANGLO-RUSSES

L'accord commercial soviéto-britannique

UN CABINET RESTREINT AU JAPON

Un vibrant appel EN FAVEUR DES ALLIES

LES ITALIENS DE FRANCE

La proclamation de M. Pierlot

L'AVANCE ALLEMANDE LEUR A COUTE CHER

6

(1) Een teneergeslagen Desrousseaux wordt in Anvaing begroet door generaal Friedrich Paulus, stafchef van het 6de Leger. Nog geen drie jaar later zou Paulus zelf, als commandant van het 6de Leger, moeten capituleren in Stalingrad. (2) Generaal von Reichenau telefoneert met Hitler om richtlijnen te vragen inzake de Belgische capitulatie. (3) Desrousseaux bij het verlaten van het kasteel van Anvaing. Een Duits verbindingsofficier vergezelt hem. (4) Belgische krijgsgevangenen. (5) Het 11de Linie door de lens van een Amerikaans reporter (*Time-Life*). (6) Reacties van de Franse pers op de capitulatie.

waaronder niet enkel beroepsmilitairen maar ook dienstplichtigen die om een of andere reden niet naar België konden terugkeren.

Toen het Belgische leger de wapens neerlegde, was de strijd nog niet gedaan. In de zogenaamde perimeter van Duinkerke zouden Britse en Franse troepen (w.o. de 60ste Infanteriedivisie die in de nacht van 27 op 28 mei met Belgische vrachtwagens achter de IJzer was gebracht) blijven doorvechten om de inscheping van de geallieerde troepen mogelijk te maken. Onder de onophoudelijke aanvallen van de *Luftwaffe* namen de scheepsbemanningen van de Franse en Britse marine, de *Merchant Navy* en honderden privé-vaartuigen de geallieerde militairen aan boord. Toen de 4de juni 's morgens Duinkerke werd ingenomen, waren 200.000 Britten en 140.000 Fransen via de stranden van Duinkerke en De Panne veilig in Engeland aangekomen. Ook Belgische schepen hadden hun steentje bijgedragen. Vooral het aandeel van de vissers uit Heist, Zeebrugge, Oostende en Nieuwpoort was opvallend. Zowat 50 vissersschepen met klinkende namen als 'Getuigt voor Christus' en 'Hoop op de Toekomst' namen aan de reddingsactie deel, evenals een zestal vaartuigen van de marine. In totaal brachten de Belgen ongeveer 10.000 militairen over, de sterkte van een divisie. Vooral voor de Britten was operatie *Dynamo* een eclatant succes. Het goedgetrainde kader van beroepsmilitairen dat weldra een miljoenenleger zou opleiden, was gered. Een factor die veel zwaarder doorwoog dan de enorme verliezen aan materieel, dat volledig op het vasteland achterbleef (1.200 kanonnen, 1.250 stuks luchtafweer en anti-tankgeschut, 75.000 voertuigen, 17.500 automatische wapens). Het 'wonder van Duinkerke' gaf de Britten bovendien de moed om de strijd verder te zetten en zich als één natie achter eerste minister Churchill te plaatsen. Zo vormden de verlaten stranden van Duinkerke en De Panne de eerste zware hypotheek op een totale Duitse overwinning (vier jaar later zou Montgomery zijn belofte waarmaken en naar het vasteland terugkeren, ditmaal niet aan het hoofd van een divisie maar als bevelhebber van een machtige, gecombineerde Brits-Amerikaanse strijdmacht!).

Belgische auteurs zouden later het succes van operatie Dynamo toeschrijven aan de taaie volharding van Leopold III en zijn leger aan de Leie. Dit is echter een te beperkte en al te nationalistische interpretatie. Immers, zonder het vermaarde *Haltbefehl* als gevolg van ondermeer de Britse raid bij Arras, zouden de Duitsers wellicht nog voor de Belgische capitulatie in Duinkerke gestaan hebben (pas op 27 mei zetten de pantsers zich weer in beweging!). Hetzelfde zou gebeurd zijn indien de perimeter niet op zulk een voortreffelijke wijze georganiseerd en verdedigd was. Franse en Britse opperofficieren gingen net als hun manschappen tot het uiterste om de operatie tot een goed einde te brengen. Admiraal Bertram Ramsay die de inschepingen leidde, de generaals Harold Alexander en Bernard Montgomery die tot het allerlaatste ogenblik hun divisies ter plaatse bleven aanvoeren, de Franse generaal Pierre Dame die in de perimeter zwaar gewond werd, en voor wie generaal von Reichenau het 'presenteert geweer' beval... het zijn maar enkele namen van hen die aan de nederlaag een minder bittere smaak hebben gegeven. Tenslotte was het welslagen van de hele onderneming ook te danken aan de piloten van de *Royal Air Force* en de *Fleet Air Arm* die het de *Luftwaffe* onmogelijk maakten om geconcentreerde aanvallen uit te voeren.

Op 28 mei was het Belgische leger niet geheel op non-actief gezet. In het fort van Tancrémont hield het Waalse garnizoen onder het bevel van de Ieperse kapitein Abel Devos nog korte tijd stand. De stevige vesting die was gebouwd in de rotsachtige

bodem langs de Vesder had sinds 12 mei verscheidene artillerieaanvallen afgeweerd dankzij haar goede waarnemingsposten en beschikte nog over voldoende munitie en proviand om een twee weken lang beleg te doorstaan. Devos achtte zich niet gebonden aan het capitulatieprotocol omdat dit volgens hem enkel het veldleger betrof en niet het vestingleger. Daarbij had het fort de opdracht gekregen tot het uiterste stand te houden en was de oproep tot het algemeen hoofdkwartier (*demande attitude à tenir*) ontwijkend beantwoord. Toen Duitse militairen zonder helm en geweer voor het fort opdaagden en riepen dat de strijd voorbij was, werden ze op mitrailleurvuur onthaald, waarna ze snel het hazepad kozen. Uiteindelijk begon de commandant van Tancrémont de 29ste mei in de voormiddag te onderhandelen met de belegeraars. Pas nadat generaal Spang uitdrukkelijk op papier gezet had dat de capitulatie het leger in zijn

1

2

3

4

5

6

7

Na de capitulatie van het Belgische leger. (1) Duitse infanteristen bij de Menense poort te Ieper. (2) Overtocht van de IJzer in Sint-Joris. (3-4) De Duitsers in Nieuwpoort. (5-7) Achtergelaten Brits materieel in De Panne en Duinkerke.

totaliteit betrof, riep kapitein Devos de verdedigingsraad van het fort bijeen (waartoe hij juridisch verplicht was) en gaf zich over. Omstreeks drie uur in de namiddag verlieten de verdedigers van Tancrémont het fort. Een haag van Duitse officieren bracht het eresaluut. Ook andere Belgische militairen legden zich niet zomaar bij de nederlaag neer. Zo was er het geval van genieluitenant Richard Smekens die zich in de voormiddag van 28 mei naar de perimeter van Duinkerke begaf samen met een twintigtal manschappen. De dag nadien werd de kleine eenheid toegevoegd aan het geniebataljon van de 2de Noordafrikaanse Divisie. Nog een dag later gingen de Belgen in Duinkerke aan boord van het Franse schip 'Saint Hellier', richting Folkestone. Dit kleine groepje zou de kern worden van wat na twee moeizame jaren uitgroeide tot de Belgische strijdkrachten in Engeland. Maar buiten Smekens en zijn mannen waren er nog militairen die op eigen initiatief vertrokken. Bijvoorbeeld de kapiteins Léo-Frans De Soomer en Emile Grossman en majoor Léon Renson die op 30 mei de Britse linies in Veurne bereikten en eveneens naar Engeland vertrokken (Renson zou in 1943 als kolonel-vlieger bij een luchtgevecht om het leven komen). Tenslotte bevond er zich in Frankrijk een Belgisch reserveleger dat bestond uit de gereorganiseerde 7de Infanteriedivisie, de opleidingseenheden, tal van verspreide elementen en de zogenaamde CRAB's (*Centre de Recrutement de l'Armée Belge*). Dit waren de mannen tussen 16 en 35 jaar die gehoor hadden gegeven aan de oproep van de regering bij het begin van de inval om zich via de verzamelcentra van Roeselare, Ieper en Poperinge naar Frankrijk te begeven. Door gebrek aan leiding vanwege de Belgische regering, bleef de ganse reserve van 150.000 à 200.000 man grotendeels onbenut. Er werden wel enkele arbeidersbataljons opgericht maar voor de meesten betekende het verblijf in Frankrijk een eindeloos afwachten. Vooral de CRAB's voelden zich aan hun lot overgelaten. Ze hadden een moeizame tocht per fiets en daarna per trein afgelegd om ergens in een militair verzamelkamp te eindigen, waar de hygiënische omstandigheden vaak te wensen overlieten. Velen onder hen waren overigens scholieren, die voor de eerste maal alleen van huis wegtrokken. Toen dan op 25 juni ook Frankrijk de wapens had neergelegd, dachten de mannen in Frankrijk nog maar aan een ding ... zo snel mogelijk naar huis terugkeren. Duizenden vluchtelingen deden hetzelfde. Zo ging de laatste kans verloren om een belangrijk effectief aan de geallieerde strijdmacht toe te voegen. De passieve houding van de regering Pierlot toonde aan dat ook zij niet meer geloofde in de eindoverwinning.

1

2

3

4

5

Geïsoleerd van het veldleger bleven de forten van Luik en Namen weerstand bieden. Battice (1-2) viel op 22 mei. De laatste forten van Namen gaven zich de dag nadien over. (3) In Tancrémont (Pépinster) weigerde kapitein Devos (foto in krijgsgevangenschap: eerste rij, vierde van links) zelfs op 28 mei de vlag te strijken. (4) Pas op 29 mei gaf Tancrémont zich over aan generaal Spang (vierde

van rechts). (5) De gesneuvelde Duitse pioniers die sinds 12 mei tevergeefs getracht hadden springladingen aan te brengen, werden naast het fort begraven.

Slotbeschouwingen

De politieke gevolgen

De capitulatie van Nederland en België, enkele weken later gevolgd door Frankrijk, leek een snel einde van de oorlog te voorspellen. Zou Groot-Brittannië het niet op een akkoordje met Duitsland gooien? Liet de nederlaag een wrange nasmaak, toch waren de meeste Belgen opgelucht. De Duitsers leken immers vriendelijk. Er zou wel mee te leven vallen.

De beslissing van koning Leopold III om in het land te blijven was ingegeven door de idee België en de dynastie te behoeden. Na het einde van de Napoleontische era was de restauratie ook verre van volledig geweest. Enkele honderden Duitse hertogen, graven e.d. die door Napoleon van hun vorstendom beroofd waren, kregen spijts het Congres van Wenen hun bezittingen niet terug. De Duitse *Flamenpolitik* uit de Eerste Wereldoorlog hing opnieuw als een bedreiging boven het land. Leopold III vond dat de garanten, Frankrijk en Groot-Brittannië, gefaald hadden. Nu diende de essentie beveiligd te worden, het voortbestaan van België. Vormde zijn aanwezigheid niet de beste waarborg tegen opslorping, splitsing ... . Het feit dat de koning niet naar Londen trok, zal een belangrijke rol spelen in de latere 'Koningskwestie'. Voor de regering toonden de mei-gebeurtenissen de mislukking van de neutraliteitspolitiek aan.

Nog tijdens de veldtocht boden de leiders van de Nieuwe-Ordebewegingen hun diensten aan de Duitsers aan. De ideologie bleek belangrijker dan het vaderland. Trouwens, voor een aantal Vlamingen betekende het vaderland, Vlaanderen. Zij, de eeuwige opposanten, dachten met hulp van de Duitsers de Vlaamse aspiraties te kunnen verwezenlijken. Bovendien lonkten de carrières...

Strategische en tactische bedenkingen

Het Manstein-plan, de aanval doorheen de Ardennen, vormde een verrassing wat plaats betreft. De tandem vliegwezen-pantsers was niettegenstaande alle waarschuwingen toch een tactische verrassing. De aanvaller had, mede door het vele loos alarm, het voordeel van de keuze van het tijdstip van het offensief. De inzet van nieuwe technieken, zweefvliegtuigen en para's, zorgde voor een aantal spectaculaire successen. De wil, die nauwelijks meetbare factor, bleek van doorslaggevend belang te zijn in het Duitse succes.

Het doorbreken van het lineaire geallieerde front tussen Dinant en Sedan was fataal voor de Geallieerden. De Fransen zouden er niet in slagen zich te herpakken aan de Somme.

Maar de mei-veldtocht in 1940 was maar een klein onderdeel van die titanenstrijd, de Tweede Wereldoorlog. Weldra zou het tij keren en zouden de democratieën, gesteund door het communisme, het fascisme verdelgen.

[Kaarten]

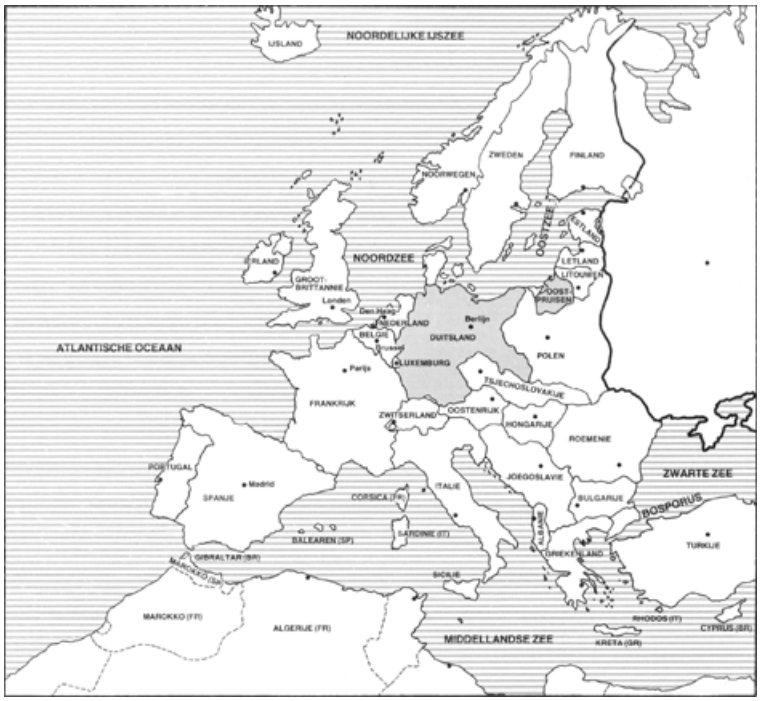

Europa aan de vooravond van de oorlog, 10 mei 1940

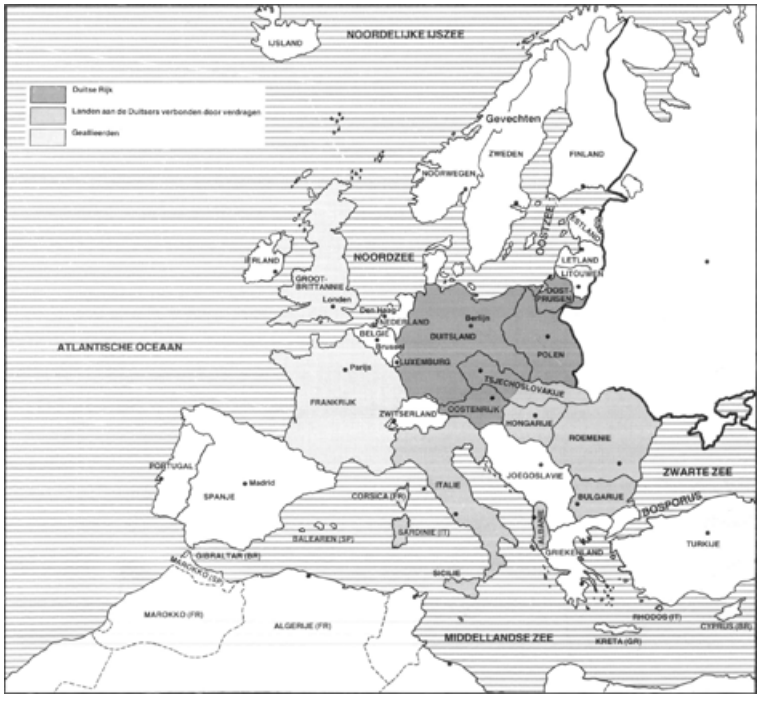

Europa in 1938

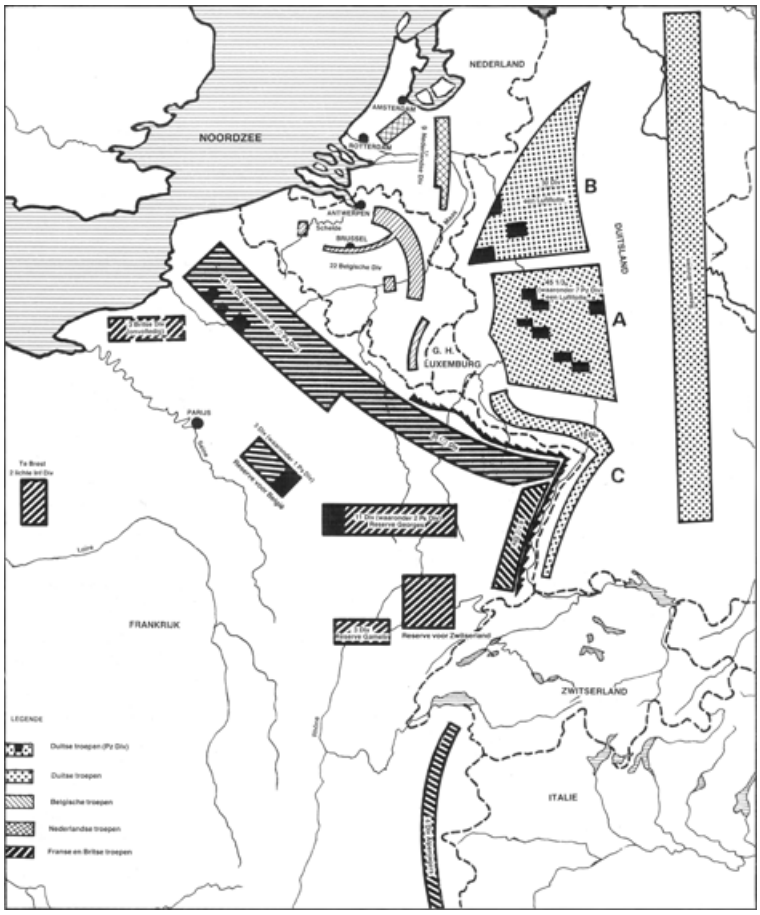

De opstelling van de verschillende legers in 1940

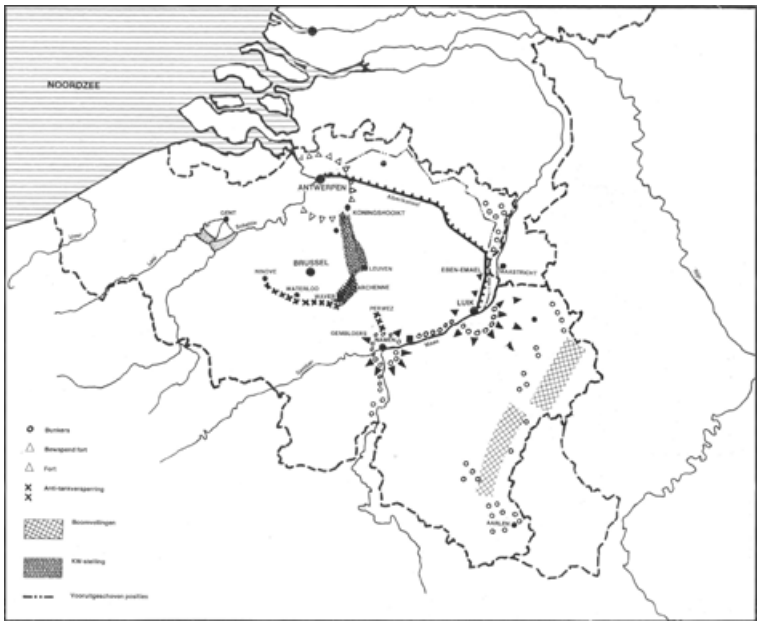

De Belgische vestingen en versterkingen

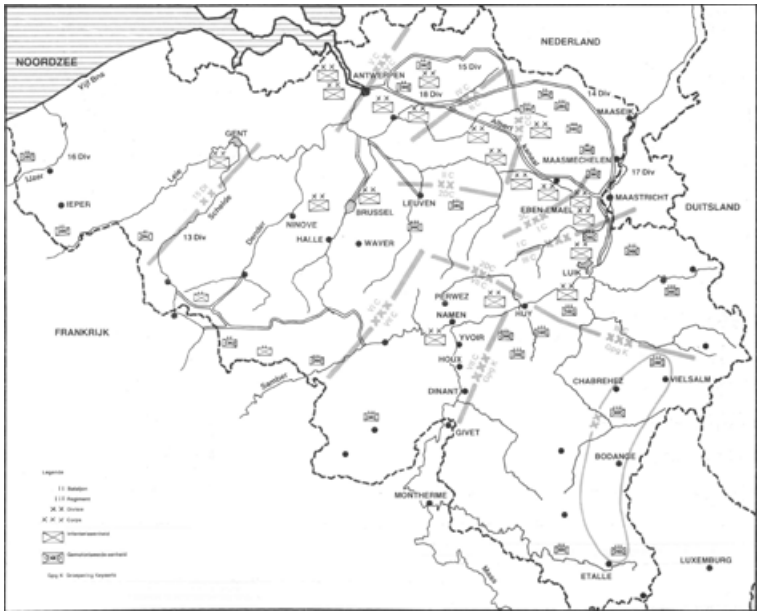

De opstelling van de Belgische troepen in mei '40

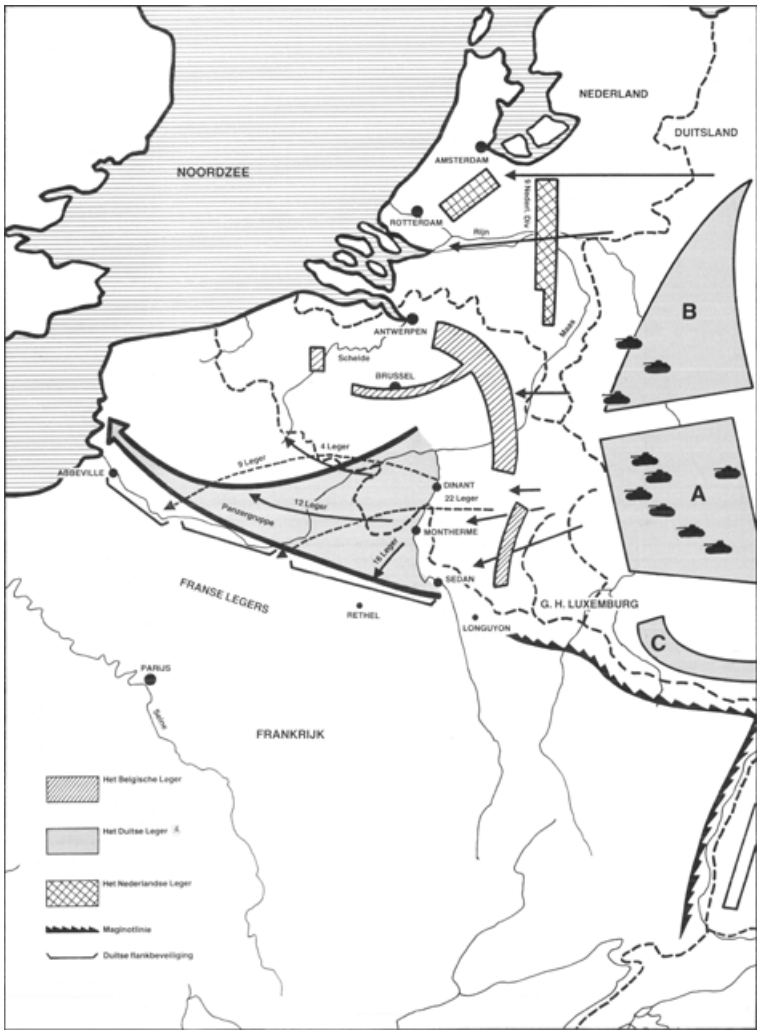

Het Mansteinplan

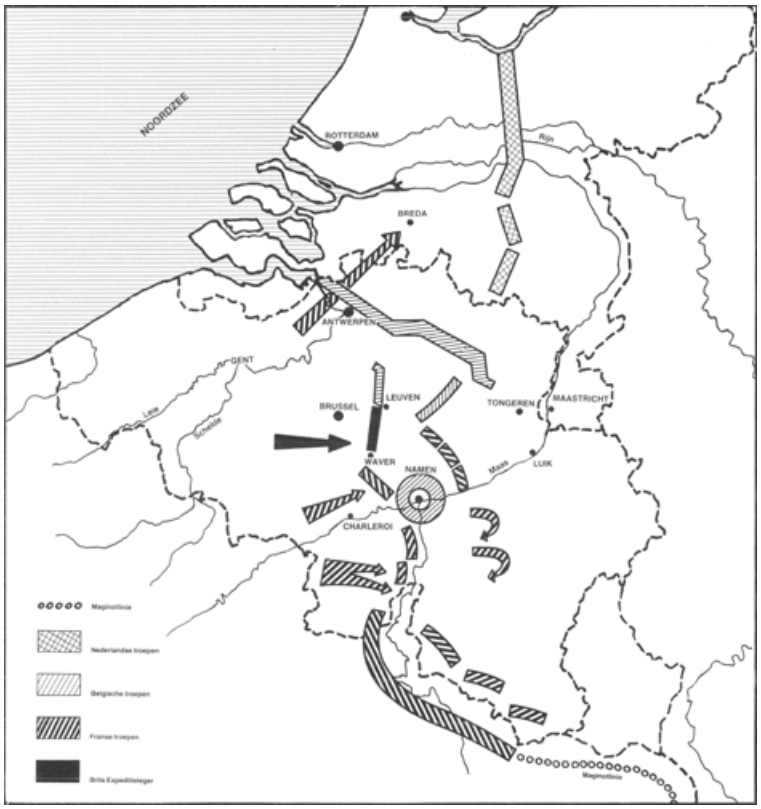

Het Dijle-plan, Franse en Britse troepen nemen hun stellingen op Belgisch grondgebied in.

Situatie op de avond van 11 mei

Situatie op de avond van 14 mei

Situatie op de avond van 19 mei

Situatie op de avond van 23 mei

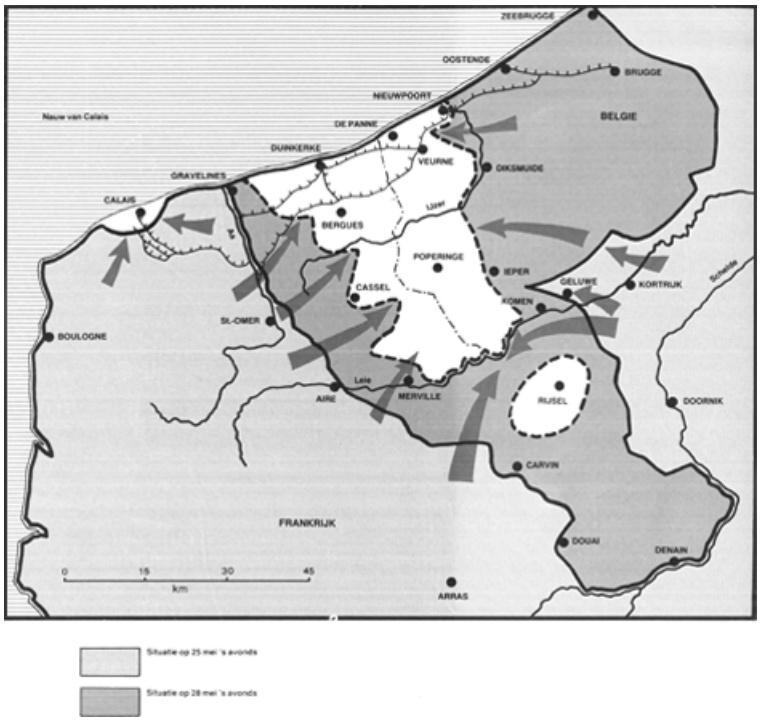

De perimeter van Duinkerke

Bibliografie

De vele artikels die we geraadpleegd maar nauwelijks verwerkt hebben, werden niet opgenomen in deze summiere bibliografie.

Gepubliceerde documenten

Belgium. The Official Account of what happened 1939-1940, Evans Londen, 1944 2, VI + 110 p. (+kaarten)
Le livre jaune français. Documents diplomatiques, 1938-1939, Nationale, 1939, XLVII + 431 p.
Verslag van de commissie van voorlichting op 14 juli 1946 door Zijne Majesteit Koning Leopold III ingesteld, Brussel, 1947, 151 p.

Werken

Akten van het Colloquium over de Belgische Krijgsgeschiedenis (1830-1980). (Bijdragen Centrum voor Militaire Geschiedenis.) Brussel, 1981. 528 pp.
E. BAELS, *De Achttiendaagse Veldtocht 10-28 mei*, in *Historische Dokumentatie*, 10de jg., nr.3, 1967, 10 p.
E. BAUER, *La guerre des blindés. Les opérations de la seconde guerre mondiale sur les fronts d'Europe et d'Afrique*, Payot, Lausanne, 1947, 638 p.
C. BERNADAC, *La Luftwaffe. France-Empire*, Parijs, 1983, 404 p.
H. BERNARD, *Panorama d'une défaite. Bataille de Belgique - Dunkerque 10 mai - 4 juin 1940*, Duculot, Parijs-Gembloers, 1984, 184 p.
ID., *Totale oorlog en revolutionaire oorlog*, 3dln. + atlas (uitgaven Koninklijke Militaire School Brussel).
B. BOND, *France and Belgium 1939-1940*. Davys-Poynter, Londen, 1975, 206 p.
R. CARTIER, *La seconde guerre mondiale*, dl. I, Larousse-Paris- Match, Parijs, 1975, 384 p.
M. CHAMBORD (= Emile WANTY), *Ombres et Clartés de la campagne belge de 1940*, F. Wellens-Pay, Brussel, 1946, 309 p. (+kaarten)
J.-L. CHARLES, *Les forces Armées belges 1940-1945*, La Renaissance du Livre, Brussel, 1970, 113 p. (+kaarten)
J. CLEEREMANS, *Léopold III et l'an 40. Réponse à 'l'Ordre Nouveau'*, Didier Hatier, Brussel, 1985, 288 p.
F. CORNIL, *Détresse et espérance. Les responsabilités du commandement de l'armée et du gouvernement dans la tragédie de mai 1940*, Wellens-Pay, Brussel, 1944, 209 p.
A. CRAHAY, *L'Armée belge entre les deux guerres*, Louis Musin, Brussel, 1978, 263 p.

de FABRIBECKERS (de Cortils et Grâce), *La campagne de l'Armée Belge en 1940*, Lummen, 1966, 157 p. (+kaarten)
L. DE JONG, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, dl. III: *Mei '40*, Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1970, 488 p.
L. DE THIER, *Avec les combattants de 40*, La Renaissance du Livre, Brussel, 1945, 234 p.
J. DE VOS, *Mei 1940. Ten zuiden van Gent*, De Vuyst, Gavere, 1978, 192 p.
J. DE VOS en A. JANSSENS, *Het 'Lyskanal'. Nevele mei 1940. - (Het Land van Nevele)*, 1980, 87 p.
L. DE VOS, F. DECAT en D. VAN DUYSE, *De militaire functie van het Albertkanaal*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, Brussel, ter perse.
M. DE WILDE, *De Kollaboratie*, dl. I, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1988, 123 p.
M. FOUILLIEN en J. BROUHON, *Mai 1940. La bataille de Belgique*, Universelles, *Brussel*, (s.d.), 244 p. (+kaarten)
Y. GAHIDE, *11 mai 1940. L'Attaque Aérienne des Ponts du Canal Albert*, Service Historique des Forces Armées, Brussel, 1980, 103 p. (+kaarten)
W.J. GANSHOF VAN DER MEERSCH, Le *commandement de l'armée et la responsabilité ministé-*

rielle en droit constitutionnel belge, (Extrait de la Revue de l'Université de Bruxelles, mars-juin 1949), 66 p.
J. GERARD-LIBOIS en J. GOTOVITCH, *L'An 40. La Belgique occupée*, CRISP, Brussel, 1971, 517 p.
Geschiedenis van het Belgisch leger, dl. II: *van 1920 tot heden*, Centrum voor Historische Dokumentatie van de Krijgsmacht, Brussel, 1988, 366 pp.
E. GILBERT, *L'Armée dans la Nation. L'entre deux guerres en Belgique*, Wellens-Pay, Brussel, 1945, 209 p.
J.H. GOFFIN, *La reddition de l'Armée belge. La verité*, Gent, 1940, 20 p.
B. LIDDELL HART, *Histoire de la seconde guerre mondiale*, Fayard, Parijs, 1970, V + 741 p. (+kaarten)
ID., *The Other Side of the Hill*, Panther, 1950[2], 346 p.
A. HILLGRUBER, *Hitlers Strategie. Politik und Kriegführung 1940- 1941*, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwezen, Frankfurt am Main, 1965, 715 p.
R. KEYES, *Leopold III. Beproefd Koning*, Lannoo, Tielt, 1986, 432 p.
J. KEEGAN, *Who was who in World War II*, Arms and Armour Press, Londen, 1978, 224 p.
B. LAURENT, *L'échec tactique du 16ième Corps d'Armée Allemand face au 4ième Corps d'Armée français dans la bataille de Gembloux du 14 au 16 mai*, Licentiaatsverhandeling Koninklijke Militaire School Brussel, 1990, 157 p. + Bijl.
A. L'HOIST, *La guerre 1940 et le rôle de l'Armée Belge*, Ignis, Brussel, 1940, 248 p. (+kaarten)
P. LOUYET, *De Verloren Vrede, 1918-1939*, De Nederlandsche Boekhandel-Pelckmans, Antwerpen - Utrecht, 1973, 143 p.
H. MICHEL, *La défaite de la France. Septembre 1939-Juin 1940*. Presses Universitaires de France, Parijs, 1980. 127 p.
O. MICHIELS, *18 jours de guerre en Belgique*, Berger-Levrault, Parijs, 1947, XVI + 330 p. (+kaarten)
E. NIESTEN, *De Vlaamse Dagbladpers in mei 1940. Een verantwoorde en gekommentarieerde selektie*, (Licentiaatsverhandeling Pers en Communicatiewetenschappen Vrije Universiteit Brussel), 1974, 120 p.
R. PIED, *Wavre centre antichar et les défenses environnantes sur la ligne KW 1939-1940*, Waver, 1989, 119 p.
G. PROVOOST, *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen. Het Frans-Belgisch militaire akkoord van 1920, 2 dln.*, Leuven, Davidsfonds, 1976-1977, 573 en 524 p. SAINT-YVES (= Paul STRUYE), *La campagne des 18 jours et la Reddition de l'Armée belge*, (s.l.), (s.d.), 32 p.
L. SCHEPENS, *1940. Dagboek van een politiek conflict*, Lannoo, Tielt-Utrecht, 1970, 258 p.
J. STENGERS, *Aux origines de la question royale. Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940*, Duculot, Parijs-Gembloers, 1980, 248 p.
P. TAGHON, *Mei 1940. De achttiendaagse veldtocht in België*, Lannoo, Tielt, 1989, 239 p.

A.J.P. TAYLOR, *De Tweede Wereldoorlog. Een nieuwe visie op de historische feiten*, L.J. Veen B.V., Wageningen, 1977, 218 p. (vert. J. STOOF)
L. VAN BRUSSEL, *18 dagen Blitzkrieg*, Frans Masereelfonds, Brussel, 1974, 212 p.
F. VANLANGENHOVE, *La Belgique et ses garants. L'été 1940. Contribution à l'histoire de la politique extérieure de la Belgique pendant la Seconde Guerre Mondiale*, Académie royale de Belgique, Coll. in 8° - 2 série, dl LXI-3, Brussel, 1972, 228 p.
(R.) VAN OVERSTRAETEN, *Au service de la Belgique. Dans l'étau*, Plon, Parijs, 1960, VI + 367 p.
J. VANWELKENHUYZEN, *Les avertissements qui venaient de Berlin 9 octobre 1939 - 10 mai 1940*, Duculot, Parijs-Gembloers, 1982, 400 p.
ID., *Het alarm van 10 januari 1940. De documenten van Mechelen-aan-de-Maas*, (Uittreksel uit het Tijdschrift voor Militaire Dokumentatie nrs 70 en 71), Brussel, 1954, 32 p.
ID., *Neutralité armée. La politique militaire de la Belgique pendant la 'Drôle de Guerre'*, La Renaissance du Livre, Brussel, 1979, 182 p.
ID., *Le haut commandement belge et les alliés en 1914-18 et en mai 1940*, in *Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis*,, XXV-1, maart 1983.
ID., *Quand les chemins se séparent. Mai-Juin-Juillet 1940. Aux sources de la Question Royale*, Duculot, Parijs-Gembloers, 1988, 433 p.
De Veldtocht van Mei 1940, Ministerie van Gembloers, 1988, 433 p.
Landsverdediging, Brussel, 1945 (atlas met 20 kaarten)
R.V. VERBEKE, *Van de Leie tot Passendale. 24-28 mei 1940*, in *Iepers Kwartier*, 10de jg., nr. 1, 1974, 54 p.

J.F. VERBRUGGEN, *Ronsele (24 et 25 mai 1940). La surprise allemande du 24 mai et la contre-attaque belge du 25 mai* (Publications de l'université officielle du Congo à Lubumbashi, dl. XII), 1966, 99 p.
VERHAEGEN, *Le rôle de l'armée belge en 1940*, 12 Li, Werl, 1948, 94 p.
C. VLAEMYNCK, *Dossier Abbeville. Arrestaties en deportaties in mei 1940*, Davidsfonds, Leuven, 1977, 424 p.
E. WANTY, *Le milieu militaire belge de 1914 à nos jours*, 2 dln., Legermuseum, Brussel, 1989, 342 p.
L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, dl. III, *In en rond Wereldoorlog II*, Davidsfonds, Leuven, 1989, 295 p.
J. WULLUS-RUDIGER, *En marge de la politique belge, 1914-1956*, Berger-Levrault, Brussel, 1957, XIII + 472 p.